

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ПРЕЗУМПЦІЯ НЕДОСТОВІРНОСТІ
НЕГАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

*∨ Суспільно-політичне значення презумпції
недостовірності негативної інформації:
вітчизняний та міжнародний досвід*

- **ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО**

*∨ В Україні пропонують запровадити
інститут реєстрованих партнерств*

№ 5-6 (247-248) КВІТЕНЬ 2023

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 5-6 (247-248) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

В. Зеленський підписав Закон України щодо
забезпечення права українців на пенсійне
забезпечення в умовах воєнного стану..... 3
Президент України підписав зміни до
Державного бюджету України на 2023 р. 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.

Суспільно-політичне значення презумпції
недостовірності негативної інформації:
вітчизняний та міжнародний досвід..... 6

Чернявська Л.

В Україні пропонують запровадити інститут
реєстрованих партнерств 19

Вакульчук В.

Регламентування на законодавчому рівні
процесів деколонізації в Україні 26

Кривецький О.

Що чекатиме на фермерів після скасування
Господарського кодексу України? 28

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 30

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

В. Зеленський підписав Закон України щодо забезпечення права українців на пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 2981-IX «Про внесення зміни до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» щодо призначення пенсії особам, які проживають на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться бойові дії», ухвалений Верховною Радою України 20 березня 2023 р.

Документ спрямований на забезпечення реалізації громадянами права на пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану.

Громадяни, які досягли пенсійного віку або стали особами з інвалідністю, або втратили годувальника та проживають на тимчасово окупованій території або на території, де ведуться бойові дії, зіткнулися з неможливістю призначення пенсії. Так, вони не можуть безпосередньо звернутися до органів Пенсійного фонду України або подати заяву та підтверджувальні документи через вебпортал електронних послуг ПФУ у зв’язку з відсутністю на окупованих територіях Інтернету та українського мобільного зв’язку.

Ухвалений Закон покликаний врегулювати цю проблему, зокрема, передбачивши, що у період дії воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення чи скасування пенсія призначається незалежно від дати звернення.

Відповідно до Закону, пенсія призначатиметься:

- за віком – з дня, що настає за днем досягнення пенсійного віку;
- у зв’язку з інвалідністю – з дня встановлення інвалідності;
- у зв’язку з втратою годувальника – з дня, що настає за днем смерті годувальника;
- за вислугу років – з дня, наступного за днем звільнення з роботи, яка дає право на таку пенсію, але не раніше 24 лютого 2022 р.

Норми Закону поширюються також на громадян, які проживали на тимчасово окупованих територіях або на територіях, де велися бойові дії та покинули їх (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zakon-shodo-zabezpechennya-prav-82217>). – 2023. – 12.04*).

Президент України підписав зміни до Державного бюджету України на 2023 р.

11 квітня Президент України підписав Закон України від 21 березня 2023 р. № 2992-IX «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо забезпечення видатками сектору безпеки і оборони».

Про це повідомив експерт Офісу підтримки реформи децентралізації при Міністерстві розвитку громад, територій та інфраструктури України І. Онищук (Шведсько-український проєкт «Підтримка децентралізації в Україні», SALAR International).

Документ спрямований на забезпечення подальшого здійснення невідкладних заходів для протидії широкомасштабній збройній агресії Російської Федерації проти України та набере чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Нагадаємо, що це вже другі зміни до кошторису країни з початку року.

За інформацією експерта, змінами передбачено збільшення доходів на 60,7 млрд грн, дефіциту на 419,3 млрд грн та зменшення надання кредитів на 6,9 млрд грн.

Перегляд прогнозу доходів державного бюджету зумовлений зростанням обсягів планових показників податку та збору на доходи фізичних осіб за рахунок збільшення грошового забезпечення військовослужбовців і врахування фактичних макропоказників за 2022 р. (+36,5 млрд грн) та отриманням чистого прибутку за результатами фінансово-господарської діяльності в минулому році державними банками (+19 млрд грн).

Пропонується передбачити додаткові видатки на національну безпеку та оборону у сумі 518,2 млрд грн, з яких лєвова частка це зростання видатків на оплату праці з нарахуваннями – 477,2 млрд грн або +74 %, на військову техніку та обладнання – 30,2 млрд грн, інші видатки – 10,7 млрд грн.

Загалом видатки на національну безпеку та оборону у 2023 р. вже перевищують позначку 18 % від ВВП та складають майже 45 % загального обсягу видатків державного бюджету.

Разом з цим, за звітними даними Державної казначейської служби України за підсумками січня–лютого 2023 р. суб'єктами сектору національної безпеки й оборони фактично проведено видатки в обсязі 286 млрд грн, що становить майже чверть річного плану (без врахування змін, внесених Законом України від 24.02.2023 р. № 2953-ІХ).

Водночас, варто зауважити, що до загального фонду державного бюджету за січень–лютий поточного року надійшло 236,6 млрд грн, що становить 20,2 % річного плану та на 90 млрд грн або на 61,4 % більше плану на звітний період.

Також документом більш ніж удвічі збільшено обсяг резервного фонду державного бюджету з 14,4 млрд грн до 33,4 млрд грн (+19,0 млрд грн). За наявною інформацією, рішеннями уряду вже розподілено 10,7 млрд грн.

Згідно з ч. 3 ст. 24 Бюджетного кодексу України, резервний фонд бюджету не може перевищувати 1 % обсягу видатків загального фонду державного бюджету. Але ця законодавча вимога відповідно до п. 22 розділу VI Бюджетного кодексу України в умовах воєнного стану або для здійснення згідно із Законом заходів щодо загальної мобілізації не застосовується.

Процедури, пов'язані з виділенням коштів резервного фонду відповідного бюджету та звітуванням про їх використання, визначено у Порядку використання коштів резервного фонду бюджету, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 415 (зі змінами). Тимчасовий порядок, який був встановлений з 24 лютого 2022 р. Постановою уряду від 01.03.2022 р. № 175, вже не діє, а саме Постановою уряду від 06.01.2023 р. № 14 визнано такою, що втратила чинність Постанову уряду від 01.03.2022 р. № 175 та відновлено дію Порядку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 415.

Нагадаємо, попередніми змінами (Закон України № 2953-ІХ від 24.02.2023 р.) до кошторису країни було передбачено збільшення видатків на 5,6 млрд грн.

Такі зміни було розроблено за ініціативою та безпосередньою участю Міністерства фінансів України і Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України з метою забезпечення оптимізації системи центральних органів виконавчої влади відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 02.12.2022 р. № 1343 та від 13.01.2023 р. № 29, а також вирішення інших першочергових питань.

Зміни, зокрема, стосуються і місцевих бюджетів.

Збільшення дохідної частини передбачено в обсязі 5,6 млрд грн за рахунок:

- Грантів 80 млн грн (не повертаються).
- Міжнародної допомоги від урядів інших країн 365,7 млн грн (на поворотній основі).
- Зовнішніх запозичень від міжнародних установ 3,8 млрд грн.
- Фонду соціального страхування 1,3 млрд грн.

Із ключових змін по видатковій частині варто виділити наступні:

1. Фонд ліквідації наслідків збройної агресії передано від Мінфіну до Мінінфраструктури (35,5 млрд грн) та значно розширено напрями його використання.

Крім цього, передбачено спрямування коштів, отриманих у зв'язку з виконанням

Закону України «Про санкції» на фонд ліквідації наслідків збройної агресії.

Також новому Мінінфраструктури передбачено +1,144 млрд грн на оновлення рухомого складу пасажирських перевезень.

2. Державний фонд регіонального розвитку залишено в розмірі 2 млрд грн та також передано до нового Мінінфраструктури.

3. Збільшено граничний обсяг державного боргу.

4. Прикордонникам додатково передбачено на безпілотники +285 млн грн.

5. Передбачено нову субвенцію місцевим бюджетам «на відновлення об'єктів критичної інфраструктури в рамках спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту “Проєкт розвитку міської інфраструктури – 2”» в обсязі 2,1 млрд грн.

Обсяг субвенції передбачено за рахунок зменшення на таку ж суму надання кредитів за бюджетною програмою «Розвиток міської інфраструктури і заходи в секторі централізованого тепlopостачання України, розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві, реконструкція та розвиток системи комунального водного господарства м. Чернівці» за ініціативою Мінінфраструктури.

6. Мінекономіки передбачено додатково на надання грантів для створення або розвитку бізнесу +1,3 млрд грн.

7. Міністерству охорони здоров'я України передбачено +1,3 млрд грн на будівництво та модернізацію закладів охорони здоров'я.

8. Митниці додатково передбачено +1,1 млрд грн на облаштування пунктів пропуску та прикордонної дорожньої інфраструктури.

9. Новому Державному агентству відновлення та розвитку інфраструктури України (за рахунок скорочення окремої програми на відновлення об'єктів інфраструктури та забезпечення безпеки дорожнього руху – 1,8 млрд грн) передбачено:

– 1,1 млрд грн на розвиток, розбудову, відновлення та забезпечення сталих транспортних зв'язків дорожньої інфраструктури;

– 686,7 млн грн на аеродроми та безпеку дорожнього руху.

10. Як виняток з положень Бюджетного кодексу України встановлено, що кошти які мали б спрямовуватись на фінансове забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху у 2023 р. спрямовуватимуться за такими напрямками і в наступних пропорціях:

– 62,5 % – на оновлення рухомого складу для перевезення пасажирів, будівництво та реконструкцію об'єктів інфраструктури суб'єктів господарювання залізничного транспорту державного сектору економіки;

– 37,5 % – на фінансове забезпечення заходів з розвитку аеродромної інфраструктури, у тому числі завершення будівництва, реконструкції аеродромної та енергетичної інфраструктури, задіяної у забезпеченні належного функціонування Міжнародного аеропорту «Львів» імені Данила Галицького та фінансове забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних програм.

11. Розширено джерела коштів з метою надання грантів для створення або розвитку бізнесу.

12. На 2023 р. зупинено дію деяких положень Закону України «Про медіа» (щодо розмірів посадового окладу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення члена, державних службовців її апарату; обсягу фінансування вказаного органу).

13. Перейменовано Міністерство інфраструктури України на Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України і до його витрат включено витрати за бюджетними програмами, визначеними Міністерству розвитку громад та територій України.

– Перейменовано Державне агентство автомобільних доріг України на Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України і до його витрат включено витрати за бюджетною програмою, визначеною Державному агентству інфраструктурних проєктів України;

– бюджету та розподіл надання кредитів з державного бюджету у зв'язку з реорганізацією Міністерства розвитку громад України та території уточнено розподіл видатків, повернення

кредитів до державного шляхом приєднання до Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, реорганізації Державного агентства інфраструктурних проєктів України шляхом приєднання до Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України;

– відображено реорганізацію Державного агентства інфраструктурних проєктів України шляхом приєднання до Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України.

14. Встановлено, що у 2023 р. залишки коштів, що утворилися на кінець 2022 р. за рахунок кредитів від Європейського інвестиційного банку можуть спрямовуватися за рішенням Кабінету Міністрів України на:

– проєктування, відновлення, будівництво, модернізацію, облаштування, ремонт об'єктів будівництва (громадського призначення, соціальної сфери, культурної спадщини, житлово-комунального господарства, інженерно-транспортної (автомобільні дороги

загального користування державного значення), залізничної, енергетичної інфраструктури, пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення, інших об'єктів, що мають вплив на життєдіяльність населення, інфраструктури авіаційного, морського та річкового транспорту),

– фінансове забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху;

– термомодернізацію житлових і громадських будівель;

– придбання основних засобів для розвитку залізничних вантажних перевезень.

Фінансування пропонованих питань здійснено, зокрема, за рахунок додаткових надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, здійснення зовнішніх запозичень; зменшення видатків Міністерству охорони здоров'я України за окремими бюджетними програмами (*Децентралізація* (<https://decentralization.gov.ua/news/16385>). – 2023. – 12.04).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Суспільно-політичне значення презумпції недостовірності негативної інформації: вітчизняний та міжнародний досвід

Сучасне демократичне суспільство (бізнесові, політичні, культурні процеси в ньому) значним чином базоване на інституті поваги та репутації. Загострення уваги до цих чинників у країнах західних демократій останнім часом лише посилюється. І хоча в Україні ці тенденції проявляються не так масштабно, та все ж можна констатувати відчутне тяжіння до західних моделей і практик. Водночас чинне українське законодавство не містить конкретного визначення понять «гідність», «честь» чи «ділова репутація» (вважається, що вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами).

Консенсусне, хоч і не офіційне, визначення понять «гідність» пропонує Вікіпедія. Зокрема

під гідністю, згідно з відкритою енциклопедією, розуміємо визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, тобто кожна людина – особистість, яка заслуговує на повагу до себе. У свою чергу, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло. Щодо ділової репутації, то тут розрізняється ділова репутація фізичної особи і ділова репутація юридичної особи. Відповідно під першою розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків, а під діловою

репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин.

З правової точки зору, право на захист честі, гідності та ділової репутації є частиною права на повагу до приватного життя, а підстави захисту такого права виникають, як правило, на стику взаємодії права (свободи) на вираження думки та права на повагу до приватного життя.

Слід зазначити, що право на недоторканність та повагу до честі, гідності та ділової репутації відноситься до особистих немайнових благ, які гарантуються Конституцією України, Цивільним кодексом України, низкою міжнародних конвенцій та договорів тощо. Виходячи з аналізу широкого кола статей, можна стверджувати, що право на повагу до честі, гідності та ділової репутації найбільш порушується шляхом поширення в засобах масової інформації недостовірних відомостей.

При цьому розвиток інформаційних технологій, що забезпечує швидкість і масштаб поширення інформації, відтак – практичну неможливість вилучити інформацію, що завдає шкоди особі після її появи в інфопросторі значно підвищує вразливість до такого роду загроз. Крім того, в сьогodнішніх реаліях саме постраждалий повинен шукати докази недостовірної інформації і виявляти причетних до її поширення – без цього він не зможе звернутися до суду для захисту своїх прав. Зважаючи, що така інформація часто поширюється анонімно, то задля того щоб добитися справедливості і захистити себе треба докласти значних зусиль.

Зміст сучасного цивільно-правового захисту честі, гідності та ділової репутації можна охарактеризувати як правовідносини, за яких морально потерпіла сторона наділяється правом вимагати через суд спростування відомостей, які порочать її честь, гідність та ділову репутацію, а друга сторона, яка такі відомості поширила, зобов'язана дати

спростування, якщо не доведе, що відомості відповідають дійсності.

У цьому контексті доречно згадати законопроект № 8380 «Про внесення змін до ст. 277 Цивільного кодексу України щодо визнання інформації недостовірною», нещодавно зареєстрований у Верховній Раді України. Ініціатор законопроекту – народний депутат А. Славицька пропонує доповнити ст. 277 Цивільного кодексу України частиною третьою, згідно з якою, «негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного».

У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що його розробили з метою забезпечити належний механізм захисту громадянами честі, гідності та ділової репутації. А також зняти з позивачів у справах про спростування недостовірної інформації обов'язок доводити, що інформація є недостовірною (URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/216974_do-tsvivnogo-kodeksu-proponuyut-povernuti-prezumptsyu-nedostovirnost-negativno-nformats).

Автор законопроекту нагадує, що у 2014 р. норму про презумпцію недостовірності негативної інформації виключили з ч. 3 ст. 277 ЦКУ Законом України № 1170-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про інформацію” та Закону України “Про доступ до публічної інформації” та наголошує, що цей крок значно вплинув на судовий захист і розгляд справ про захист честі, гідності та ділової репутації. Оскільки значно важче довести відсутність певної обставини (факту), ніж їх наявність, адже існування факту передбачає сліди, докази, які можна дослідити. Якщо особа стверджує, що інша особа здійснила негативний вчинок, значно важче довести, що такого вчинку не було, ніж навпаки», – зазначила депутат у пояснювальній записці (URL: <https://detector.media/infospace/article/207415/2023-01-26-u-verkhovniy-radi-proponuyut-povernuti-prezumptsiyu-nedostovirnosti-negativnoi-informatsii-komentari-yurystiv/>).

Звернемо увагу на те, що приклади негативної інформації було наведено Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 р. № 1. Утім, не дивлячись на застарілість цієї постанови, вона залишається актуальною і по нині. Так, негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загально визнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації (URL: <https://www.yurfact.com.ua/fakty/zakhyst-chesti-i-hidnosti-v-ukraini-proponuiut-vidnovyty-prezumpstiiu-nedostovirnosti-nehatyvnoi-informatsii>).

Аналізуючи цю проблематику, пропонуємо провести маленький екскурс в історію.

Згадаємо, що у Кримінальному кодексі України 1960 р. була передбачена відповідальність заклеп та образу ст. 125 та ст. 126 відповідно. За відсутності кваліфікуючих ознак, заклеп вважався злочином, що не становить великої суспільної небезпеки, а справи по обвинуваченню у його вчиненні відносились до справ приватного обвинувачення.

Однак під час підготовки та прийняття Кримінального кодексу України у 2001 р. було прийнято рішення не включати до його змісту статтю про заклеп. Це обґрунтовувалось тим, що заклеп є різновидом особистих немайнових правопорушень і це питання регулюється цивільним правом. Пізніше в ЗМІ це рішення парламенту охарактеризують як впевнений «крок вперед» у конструктивному діалозі між владою та журналістами.

При цьому слід звернути увагу на те, що пізніше було чимало спроб впровадження в кримінальне законодавство статті про заклеп, але вони не були підтримані парламентом.

Джерело інформації: <https://www.slidstvo.info/articles/libel-law-what-does-it-mean/>

Проте всі вказані на рисунку законопроекти були різко розкритиковані ЗМІ, політиками та окремими представниками міжнародних спільнот.

Розглянемо найбільш цікаві з них. Зокрема, 19 липня 2012 р. у ВРУ було зареєстровано законопроект № 11013 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального

процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини». У законопроекті пропонувалось ввести кримінальну відповідальність за поширення завідомо неправдивих відомостей, що ганьблять іншу особу або підривають її ділову репутацію. У пояснювальній записці

автор законопроекту В. Журавський наводив приклади країн-членів ЄС, у кримінальних законах яких наявний такий злочин, як наклеп. Проте проти цього законопроекту виступило чимало політичних діячів, у тому числі, і на міжнародному рівні. Цей законопроект у ЗМІ було названо «скандальним», і згодом В. Журавський відкликав його.

Також звертає на себе увагу спроба 2018 р., коли у ВРУ було зареєстровано законопроект № 9306 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за наклеп». Ініціаторами законопроекту були народні депутати України М. Паламарчук, А. Палатний та О. Великін. За ініціативою останніх ішлося про внесення зміни до КК України, доповнивши його ст. 1512 такого змісту: «Стаття 1512. Наклеп:

1. Наклеп, тобто умисне поширення завідомо неправдивих відомостей, що ганьблять честь і гідність іншої особи або підривають її ділову репутацію, – карається штрафом в розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені шляхом публічного демонстрування у творах, в засобах масової інформації або в мережі Інтернет, – караються штрафом в розмірі від п'ятисот до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, поєднані з обвинуваченням у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, – караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» (URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/91210>).

В обґрунтуванні необхідності прийняття цього законопроекту наводились думки про те, що в багатьох розвинутих демократичних країнах у кримінальному законодавстві впроваджено

статтю про наклеп і вона застосовується на практиці (наводилися такі країни, як США, Франція, Німеччина, Швеція, Італія, Польща тощо). Крім того, наголошувалося, що внаслідок «вседозволеності» має місце порушення принципу презумпції невинуватості (тут наводився приклад про висвітлення у ЗМІ можливої причетності народного депутата України до вчинення особливо тяжкого злочину, а саме – нападу на громадську активістку К. Гандзюк). Ця ініціатива також зустріла різку критику з боку громадськості, ЗМІ та окремих представників політичних сил. І 12 березня 2019 р. вказаний законопроект було відкликано (URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/91210>).

Проте в цей же час, 12 березня 2019 р., у ВРУ було зареєстровано законопроект № 10139 за ініціативою народного депутата України І. Лапіна «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання розповсюдженню недостовірних відомостей у засобах масової інформації». Як зазначалося в пояснювальній записці, в обґрунтування необхідності прийняття акту покладені чисельні зазіхання на конституційні права, а саме ті, що закріплюють право особи на повагу до своєї гідності та честі (ст. 297 Конституції України), недоторканності своєї ділової репутації (ст. 299 Конституції України). Як і попередні, ця законодавча ініціатива була також розкритикована. І 29 серпня 2019 р. законопроект було відкликано.

Слід сказати, що експертне середовище розцінило ці законопроекти як прямий напад на свободу слова, обмеження цензури і крок назад України з курсу демократії.

Однак, як бачимо, на сьогодні проблеми криміналізації наклепу та необхідність їх чергового висвітлення набирають нових обертів.

Як вже було зазначено вище, чинне законодавство з 19 квітня 2014 р. не містить презумпції добропорядності, а також не дає підстав для застосування такої конструкції при вирішенні спорів про спростування недостовірної інформації. Нагадаємо, що Законом України № 1170-VII від 27 березня

2014 р. ч. 3 ст. 277, в якій було вказано, що негативна інформація, яка розповсюджена у будь-який спосіб, має вважатись недостовірною в будь-якому випадку, якщо той, хто її поширив, не доведе її достовірність, було виключено з тексту Цивільного кодексу України. Таким чином, наразі презумпція недостовірності негативної інформації скасована і кожна зі сторін має доводити належними доказами свою позицію за загальними правилами цивільного судочинства. Тобто потерпіла сторона має доводити, що оприлюднені про неї відомості не мають нічого спільного з реальністю та наводити відповідні докази з цього приводу. А її опонент при цьому зобов'язаний наводити аргументи та докази про достовірність цієї інформації. Стає очевидним той факт, що така редакція Закону суттєво ускладнила судовий захист честі, гідності та ділової репутації.

З цього приводу медіаюрист ІМІ Р. Головенко зазначає, що теперішні новели, пропонувані законопроектом № 8380 «Про внесення змін до статті 277 Цивільного кодексу України щодо визнання інформації недостовірною», дійсно спростили б роботу адвокатів тих осіб, які оскаржують правдивість певної інформації в суді, зокрема проти журналістів або медіа: «В різних країнах світу є різний досвід щодо розподілу тягаря доведення в дифамаційних справах – як з наявністю такої презумпції в законодавстві, так і без неї».

Загалом, за прогнозами юристів, великих проблем медіа цей законопроект не створить. На думку Р. Головенка, більше проблем норма може створити не для медіа, а для пересічних громадян – користувачів соцмереж, яких можна буде притягнути до суду за «негативну» інформацію, скажімо, у фейсбуці, якщо та не має доказів (URL: <https://detector.media/infospace/article/207415/2023-01-26-u-verkhovniy-radi-proponuyut-povernuty-prezumptsiyu-nedostovirnosti-negativnoi-informatsii-komentari-yurystiv/>).

Цю думку поділяє і медіаюрист Л. Панкратова. У коментарі «Детектору медіа» вона підтвердила, що ця норма існувала в Цивільному кодексі України до березня 2014 р. і серйозно полегшувала життя

позивачам у позовах про захист честі, гідності та ділової репутації, адже ледь не автоматично прирівнювала негативну інформацію до недостовірної. «Позивач не повинен був наводити докази недостовірності інформації, а лише подати своє бачення (оцінку), чому вважає, що інформація негативна. А згідно з цією нормою, автоматично – негативна означає недостовірна. Відтак, адвокатам відповідачів доводилось докладати більше зусиль, щоб довести, що не вся негативна інформація є недостовірною», – каже Л. Панкратова. Тому юрист наполягає, що «...факти мають бути доведеними, оціночні судження мають базуватися на фактах, журналісту дозволяється вживати оціночні судження, які не повинні переходити межі допустимої критики». За її словами, це відповідає міжнародним стандартам, зокрема ст. 10 Європейської Конвенції (далі – Конвенція) про захист прав людини та основоположних свобод: розділення фактів та оціночних суджень; доведеність фактичних обставин; правомірність поширення навіть негативної, але достовірної інформації про особу; більший захист для інформації, яка має суспільний інтерес (хоча може бути і негативною) (URL: <https://detector.media/infospace/article/207415/2023-01-26-u-verkhovniy-radi-proponuyut-povernuty-prezumptsiyu-nedostovirnosti-negativnoi-informatsii-komentari-yurystiv/>).

Нагадаємо, що основним національним нормативно-правовим підґрунтям, яке регулює відносини щодо захисту гідності, честі та ділової репутації, є Конституція України та Цивільний кодекс України (далі – ЦК України). Зокрема, у ст. 297 ЦК України вказано, що кожен має право на повагу до його гідності та честі; у ст. 299 ЦК України зазначено, що фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації. Також при захисті гідності, честі та ділової репутації, окрім вищезазначених нормативно-правових актів, застосовуються, зокрема, закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», яка вказує

на те, що суди повинні застосовувати під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практику Європейського суду з прав людини як джерело права (URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf).

Водночас, зазначимо, що українські суди здебільшого і застосовують досвід європейського судочинства з вищевказаних питань. В усталеній європейській практиці закріплені різний ступінь захисту гідності приватних та публічних осіб. Зокрема, Європейський суд з прав людини (далі – ЕСПЛ) посилається на Декларацію про свободу політичних дебатів у ЗМІ, прийняту в 2004 р. Комітетом Міністрів Ради Європи, та на Резолюцію 1165 р., яку в 1998 р. прийняла Парламентська асамблея Ради Європи.

Окремо слід виділити той факт, що застосування практики Європейського Суду з прав людини в національному судочинстві є інструментом функціонування Конвенції як частини національного законодавства, оскільки положення ст. 9 Конституції України та ратифікація Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і протоколів № 1, 2, 4, 7, 11 до Ковенції, а також ухвалення Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зумовлює застосування в національних судах Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав людини як джерела права.

Звернемо увагу на важливий момент у судових спорах про визнання інформації недостовірною та її спростування – це дотримання балансу між правом на свободу думки та слова, яке гарантується Конституцією та міжнародними нормами, і правом кожного вимагати поваги до його гідності та честі.

Особливістю цього питання є те, що при визнанні поширеної інформації недостовірною, суди зобов'язані з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним

судженням. Розрізняючи факти та оціночні судження, потрібно виходити з того, що існування фактів можна довести, а правдивість критичного висловлювання не підлягає доведенню. Більше того, вимога доводити правдивість критичного висловлювання порушує свободу на власну точку зору, що є фундаментальною частиною права, захищеного ст. 10 Конвенції.

Слід відмітити, що в українському законодавстві окремо виділено таке поняття як «оціночні судження». Проте вже згаданий Закон України «Про інформацію» визначає, що оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних; критика; оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). У тому числі, відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості. Також, відповідно до ст. 277 ЦК України, оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків не можуть бути предметом судового захисту, вони є вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача та їх не можна перевірити щодо їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати, що відповідає прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини щодо тлумачення положень ст. 10 Конвенції (рішення Європейського суду з прав людини від 8 липня 1986 р. у справі «Лінгенс проти Австрії» (*Lingens v. Austria*), § 46) (URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf).

Таким чином, ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Більше того, оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також

інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи в тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду (ч. 3 ст. 30 Закону України «Про інформацію») ([URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf)).

Наприклад, привідшкодуванні нематеріальних активів підприємства досить часто суди використовують поняття «гудвіл» (goodwill), яке було запозичене з англійського права. Податковий кодекс України визначає «гудвіл» як вартість ділової репутації, нематеріальний актив підприємства. Для підрахунку вартості репутації Податковий кодекс України пропонує відняти від ринкової ціни компанії балансову вартість її активів. Зрозуміло, що для абсолютної більшості українських компаній визначення та доведення в суді ринкової ціни компанії є дуже непростим завданням, тому таку практику дуже рідко застосовують.

У контексті викладеного вище виникає цікавий момент щодо принципів рівності прав політиків та інших публічних діячів і пересічних громадян. Зазначимо, що в цьому випадку судова практика офіційно закріплює нерівність таких осіб, причому ця нерівність не на користь публічних діячів.

Нормами законодавчих актів визначено, що публічні діячі підлягають прискіпливому контролю з боку громадськості, і тому можуть зазнавати жорсткої критики з приводу виконання ними своїх функцій. Насамперед особа, що не є відомою для суспільства, може вимагати особливого, більш жорсткого захисту свого права на приватне життя. Публічних осіб така норма не стосується. Таку позицію висловив ЄСПЛ у рішенні в справі від 7 лютого 2012 р. *Axel Springer v. Germany*.

Зазначимо, що ця позиція знайшла своє підтвердження і в національній судовій практиці, та активно застосовується українськими судами. Зокрема, Верховний Суд України у справі № 742/1159/18 зазначає, що, з урахуванням норм Конвенції з прав людини, рівень публічності особи має обумовлювати її толерантність до критики. При цьому судді повинні застосовувати практику ЄСПЛ, яка вимагає враховувати, що межа критики публічних осіб є набагато ширшою, ніж до інших осіб, а також чи є поширена інформація необхідною для розвитку суспільної дискусії. Тому, як вважає більшість експертів, при поширенні негативної інформації про публічну особу необхідно приділити ще більше уваги аргументам та доказам неправдивості цих відомостей.

Звернемо увагу, що судові спори, пов'язані із захистом гідності, честі та ділової репутації, мають, з одного боку, важливе суспільно-політичне значення, а з іншого – може бути інструментом впливових осіб у боротьбі з тими, хто викриває їхню, скажімо, не зовсім правдиву діяльність.

Нині судова практика в категорії таких справ досить не однозначна та багата на яскраві приклади. Причому рішення, попри схожість обставин, можуть бути протилежно різними.

Наведемо приклади найгучніших та найпоказовіших судових справ у сфері захисту честі, гідності та ділової репутації.

Чи не найрозповсюдженішою серед вітчизняних ЗМІ було висвітлення справи за позовом В. Медведчука проти письменника та журналіста В. Кіпіані. Вона стала за останній час найобговорюванішою у сфері захисту честі та гідності, коли Дарницький районний суд м. Києва частково задовольнив позов В. Медведчука у справі № 753/12294/19 та визнав недостовірними деякі фрази та уривки з книги «Справа Василя Стуса», зобов'язавши їх видалити. Більше того, суд заборонив розповсюджувати тираж, який на той час уже був надрукований, а також визнав недостовірними та зобов'язав спростувати такі фрази: «...чи була можливість у Стуса обрати “менше зло”». Проте є фактом, що наданого,

підтримуваного держбезпекою адвоката звали Віктор Медведчук»; «...Медведчук на суді визнав, що всі “злочини”, нібито вчинені його підзахисним, “заслужують на покарання... він фактично підтримав звинувачення. Навіщо прокурори, коли є такі безвідмовні адвокати?”».

Судячи з повідомлень у ЗМІ, це рішення відразу отримало критику експертів з медіаправа. На їхню думку, суд вийшов за межі позовних вимог та фактично встановив цензуру (заборона публікації без дозволу В. Медведчука або без видалення вказаних уривків).

Між іншим, були ще й інші оспорювані фрази, які суд визнав оціночними судженнями, а тому відмовив у їх спростуванні. Апеляційний суд України 19 березня 2021 р. відмовив позивачу у визнанні інформації недостовірною та в задоволенні інших вимог.

Іншим цікавим прикладом є справа 2019 р., коли колишній перший заступник голови СБУ С. Семочко позивався проти журналістів проекту «Наші гроші з Денисом Бігусом», за позовом про захист репутації. Тоді Голосіївський районний суд Києва задовольнив позовні вимоги, визнавши недостовірними такі висловлювання: «топчиновник Служби зовнішньої розвідки ОСОБА_6 має нерухомості на мільйони доларів, родичів-росіян, бізнес у Криму й несе відповідальність за сотні смертей...»; «під час роботи в СБУ ОСОБА_7 надзвичайно цікавився питанням закупівлі ліків. Було встановлено, що саме він відповідальний за пропажу в Україні ліків для діалізу, внаслідок якої загинуло близько 200 українців...»; «у нього є три будинки в Конча-Заспі загальною вартістю в 8 млн дол., його пасербиця літає за маршрутом Одеса–Київ на чартерному вертольоті за 6 тис. дол., а у всіх його родичів російське громадянство». Справу С. Семочко виграв. Він довів, що «родичі», про яких ішлося в сюжеті, відповідно до Сімейного кодексу України не є його родиною (до цієї категорії осіб зараховано дружину та дітей, а не падчерку та зятя). Незважаючи на те, що в сюжеті згадувалася саме дружина, суд визнав усю інформацію журналістів недостовірною. Як наслідок, журналістам видання було заарештовано рахунки. На думку юриста

фундації DEJURE, експерта з доступу до публічної інформації Х. Буртник, рішення про визнання всієї інформації недостовірною попри те, що в публікаціях чи сюжетах журналістів є і правдиві дані – це небезпечна тенденція для свободи слова в Україні.

У цьому контексті слушною являється думка економічного редактора видання НВ І. Верстюка. Він зауважує, що журналістика – це дійсно справа суспільного інтересу, але копірвання в чужій білизні має сенс лише тоді, коли це робиться заради оприлюднення фактів, які демонструють або корумпованість посадовця або неправильну поведінку політика, порушення правил, закону, стандартів, домовленостей тощо. Як приклад він навів позов до себе і видання через статтю про «діамантового прокурора» Київської області О. Корнійця. Тоді журналіст описав, як донька О. Корнійця навчається в Британії в дорогій приватній школі, які гуртки вона відвідує, яких репетиторів тощо. Водночас за декларацією прокурор не мав на це грошей. «Мені важливо було показати, що це, можливо, гроші сумнівного походження. Я мав проблеми з Генеральною прокуратурою через той випадок, я радий, що Апеляційний суд міста Києва таки став на мій бік, але цього вдалося досягти ціною великого публічного резонансу за участю послів країн “Великої сімки”, журналістських організацій, ОБСЄ», – пояснив журналіст ([URL: https://zmina.info/articles/vyroky-pro-zahyst-chesti-ta-gidnosti-yak-zmi-robyty-vykrytyya-neparazhayuchys-na-pozov/](https://zmina.info/articles/vyroky-pro-zahyst-chesti-ta-gidnosti-yak-zmi-robyty-vykrytyya-neparazhayuchys-na-pozov/)).

Не менш цікавою є історія бізнесмена Р. Ахметова, який у 2007 р. в Лондоні подав позов на українське інтернет-видання «Обозреватель» за статтю про нього, яку він назвав наклепницькою. До слова, законодавство Великобританії щодо моральної шкоди дозволяє вимагати та присуджувати великі суми моральної компенсації. У цій справі Високий суд Лондона 5 червня 2008 р. прийняв рішення про стягнення з журналістів медіахолдингу «Обозреватель» збитків у розмірі 100 тис. дол. та судових витрат на користь Р. Ахметова. Приводом для розгляду стала низка статей, де поширювалося про його

життя та бізнес інформації, яку видання не змогло підтвердити. При цьому слід відзначити той факт, що «Обозреватель» на судовому процесі представлений не був. Видання заявило, що не могло захищатися за кордоном, бо не мало необхідних ресурсів. Незабаром, після успіху з виданням «Обозреватель» у Лондоні представники сторони Р. Ахметова подали позов на українську англomовну газету Kyiv Post. Цей процес закінчився домовленістю сторін з неоголошеними подробицями. А в 2010 р. Kyiv Post заблокував доступ до свого українського вебсайту користувачам з Британії на знак протесту проти англійських законів щодо наклепу.

Тому останнім часом у новинних стрічках все частіше з'являються публікації про звернення до судів відомих політиків і бізнесменів з позовами про захист честі, гідності та ділової репутації.

Наприклад, справа від 2020 р., за позовом Шевченківського районного суду Києва І. Коломойського до ексголови НБУ В. Гонтаревої зі звинуваченнями в цькуванні з боку бізнесмена. І, до речі, позов В. Коломойського про захист честі, гідності та ділової репутації був задоволений у повному обсязі, рішення суду першої інстанції не оскаржувалося. Цікавим у цьому контексті є той факт, що в позові не заявлялася вимога про видалення спірного інтерв'ю і воно все ще є в просторах інтернету.

Проте є і приклади, коли суди не задовольняють позови про захист честі, гідності та ділової репутації. Наприклад, у травні 2020 р. Верховний Суд України відмовив колишньому голові правління «ПриватБанку» О. Дубілету в позові до банку та інформантства «Інтерфакс-Україна» про захист честі, гідності та ділової репутації з позовною вимогою зобов'язати відповідачів спростувати недостовірну інформацію про перевищення ним своїх повноважень при видачі кредитів.

Якщо аналізувати міжнародний досвід, можна прослідкувати, що в багатьох країнах, таких як Австрії, Болгарії, Греції, Данії, Ісландії, Іспанії, Латвії, Литві, Норвегії, Польщі, Фінляндії, Хорватії, Чорногорії,

Чехії, Швейцарії, передбачена кримінальна відповідальність за наклеп.

Також кримінальна відповідальність за наклеп діє в 19 штатах США. Загалом покарання за наклеп у США може доходити до 250 тис. дол. штрафу або 10 років позбавлення волі. Тут доречним буде згадати два позови експершої леді США М. Трамп проти Daily Mail у Великобританії і представництва видання Mail Online у США про поширення неправдивої інформації про її модельне минуле. Загальна сума заявлених позовних вимог з відшкодування моральної шкоди сягала 150 млн дол., врешті підсумкова сума в результаті мирової угоди сторін становила по 3 млн дол. з кожного видавництва.

До речі, у Великобританії попри жорсткість судочинства, пресі фактично дозволено оприлюднювати суперечливу інформацію та звинувачення, навіть здобуті такими методами, як приховані зйомки чи підлаштовування ситуацій, якщо такі дії in public interest, тобто в інтересах суспільства. Останнім важливим прикладом таких дій може бути оприлюднення британською пресою особистих звітів про витрати парламентарів. Газети отримали цю інформацію з неофіційних джерел. Проте в результаті були покарані саме депутати за випадки нецільового використання коштів. У свою чергу, британські бульварні часописи пишаються кількістю судових справ, порушених у результаті їхніх журналістських розслідувань та кампаній.

А от у Франції за наклеп можна поплатитися не тільки штрафом до 45 тис. євро або тюремним строком до п'яти років, а й заборонаю займатися певними видами професійної діяльності. У цій країні встановлення істини забезпечує захист, окрім тих випадків, коли факти мають строк давності більш як 10 років; коли вони порушують право на приватне життя; коли вони стосуються правопорушення, щодо якого прийнято рішення про помилування, що перевищує строк давності, визначений законом, або згадують особу, яка була виправдана.

Цікавим із цього питання є законодавство Німеччини, де існує таке поняття, як наклеп проти чинної влади, її образу чи заклики до

порушення цілісності республіки. Покарати за це можуть великим штрафом або позбавленням волі до п'яти років. Ті, хто в публічному виступі, на зборах або за допомогою письмових матеріалів поширюють зневагу чи образу персони, яка відіграє впливову роль у політичному житті, і якщо такі дії спрямовані на те, щоб істотно ускладнити громадську діяльність даного політичного діяча, караються позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

А от у законодавстві Швеції розрізняють дві форми клевети – клевета, або дискредитація, і образи. Якщо перша форма клевети іноді стає приводом для вчинення юридичних дій проти ЗМІ, то друга передбачає в основному особисті образи «віч-на-віч» і рідко служить підставою для скарг на пресу. При цьому відповідальний редактор повинен довести, що публікація виправдана (тобто суспільний інтерес до інформації перевищує інтерес щодо захисту зацікавленої особи) і що інформація була істинною або опублікованою в загальноновизнаній формі. Також у Швеції судження про цінності не можуть бути клеветницькими, хоча, сформульовані у винятково образливій формі, вони можуть бути в рідких випадках кваліфіковані як публічні образи (особлива форма клевети) (URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH76I00A?an=24>).

Публічна образа чи клевета в Італії караються двома роками позбавлення волі або штрафом від 1 тис. до 2 тис. євро. Законодавство поділяє покарання за клевету і образи, що вийшло в будь-якому ЗМІ. Карний кодекс Республіки Польща у ст. 212 передбачає штраф або обмеження волі за приписування особі характеристик або поведінки, які можуть принизити її в громадській думці або наразити таку особу на втрату довіри (URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH76I00A?an=24>).

Кримінальна відповідальність за клевету запроваджена й активно застосовується також у більшості арабських країн, зокрема в ОАЕ. Згідно з Федеральним кримінальним кодексом «Злочини проти репутації, клевети, образи і розкриття секретів» ОАЕ, розповсюдження клевети є кримінальним вчинком і карається

штрафом та/або тюремним ув'язненням до двох років (в окремих випадках до п'яти років, наприклад, якщо правопорушник є державним службовцем і отримав поширену приватну інформацію внаслідок виконання своїх службових обов'язків). Щоправда, місцеві юристи кажуть, що закони настільки всеосяжні, що кваліфікувати як клевету можна все що завгодно і юридично визначити клевету в ОАЕ часто буває важко навіть для них. Що стосується журналістів в ОАЕ, то на думку М. Даффі, старшого викладача з комунікаційного права ОАЕ та міжнародного комунікаційного права в Університеті ім. Заїда в Абу-Дабі, вони побоюються спровокувати справу про клевету. «В еміратських ЗМІ дуже сильна самоцензура, тому місцеві журналісти дуже обережні у висловлюваннях, мають тенденцію “згоджувати” новини. Від такої менш ніж агресивної преси страждає суспільство», – зазначив експерт (URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1400499-zakon_pro_naklep_v_oae_zasib_u_borotbi_z_politichnim_plyuralizmom_1758128.html).

Слід відзначити і те, що приводом до кримінального позову в ОАЕ також може стати розміщення в соцмережі фотографій без згоди особи, що на них зображена. Більше того, фотографування особи без її дозволу взагалі заборонене.

При цьому зазначимо, що в ОАЕ наразі працюють над новим Законом у сфері регулювання діяльності медіа. Планується, що з нього буде виключено позбавлення волі як засіб покарання для журналістів, крім того, у законопроекті передбачено зменшення кількості правопорушень, за які медіаорганізації можуть зазнати покарання. Важливим є і те, що законопроект забезпечує журналістам право на нерозголошення джерел інформації.

У контексті досліджуваної теми доречно також згадати нещодавню постанову Касаційного суду Італії, який є найвищою ланкою судової влади країни. Як повідомляє італійське видання «Gazzettino» з посиланням на постанову касаційного суду № 2251, емоджі, які використовуються під час електронного листування, можуть бути підставою для

позову про наклеп. До такого висновку установа дійшла через суперечку між двома користувачами фейсбуку, яка переросла в судовий розгляд. Суперечка базувалася на тому, що один з учасників конфлікту висміяв іншого через поганий зір, супроводжуючи коментар серією емоджі з обличчям, що сміється. Суд першої інстанції міста Варезе визнав автора образливого допису винним у наклепі, оштрафував його на 800 євро і зобов'язав виплатити 2 тис. євро компенсації позивачу – місцевому бізнесмену, який став жертвою наклепу внаслідок суперечки в інтернеті за версією суду. Проте апеляційний суд міста Мілан вирок скасував і постановив, що конфлікт дійсно мав ознаки використання образливої лексики, однак факту злочину в ньому немає. Після цього Верховний суд Італії все ж розглянув наклеп у використанні емоджі та повернув справу для повторного розгляду. У свою чергу адвокати обвинуваченої сторони стверджують, що поганий зір не зменшує цінності людини, та наголошують на тому, що їхній підзахисний просто показав себе з негативного боку. Однак після вивчення юридичної різниці між наклепом та образою Верховний суд усе ж задовольнив позов. Юрист та професор Університету Перуджі Ф. Мікоцці пояснив, що використання емоджі під час онлайн-суперечки нібито підкреслює навмисне глузування з боку одного з опонентів. Так, смайлики наприкінці речення можуть означати критику, бодішеймінг, висміювання фізичних характеристик людини (URL: <https://zmina.info/news/verhovnyj-sud-italiyi-vyznav-shho-emodzhi-mozhna-rozczynyty-yak-obrazlyvuleksyku-ta-naklep>).

Окремо також нагадаємо, що 7 липня 2022 р. набула чинності поправка до Кримінального кодексу Японії, відповідно до якої за образу людини в інтернеті можна потрапити до в'язниці. Кримінальний кодекс країни визначає образи як спробу принизити когось без посилання на конкретні факти про це.

У свою чергу ООН та ОБСЄ визнають, що кримінальне переслідування за наклеп є згубним для вільної преси та свободи слова, і активно підтримують декриміналізацію

наклепу. Представники ОБСЄ регулярно звертаються з такими закликами до парламентів різних країн.

Як було наголошено Комітетом з прав людини ООН на 102-й сесії, закони про наклеп повинні включати механізми захисту і вони не повинні застосовуватись до висловлювань, які не є за своєю природою придатними до верифікації. Власне, національні законодавства досить часто виходять саме з такої позиції. Наприклад, у Норвегії, яка у 2011–2012 рр. очолила рейтинг країн за рівнем свободи преси, Верховний суд постановив, що право на свободу вираження думок особливо важливе, коли йдеться про посадовців, і наголосив на важливості уваги ЗМІ до можливих зловживань представників влади. В Австрії, наприклад, журналісти не підпадають під звинувачення у наклепі, якщо вони можуть довести відповідність їхніх дій стандартам журналістської діяльності та суспільну важливість теми, яку вони висвітлювали. У Греції журналісти можуть посилатись на суспільну значущість інформації та власну добросовісність для захисту від звинувачень у наклепі. Парламент Ісландії, законодавство якої передбачає покарання за наклеп, у 2010 р. прийняв резолюцію, яка доручала уряду запровадити законодавчий режим захисту і зміцнення свободи слова, у тому числі і в контексті захисту від звинувачень у наклепі. Також у багатьох країнах законодавство містить окреме положення про те, що висловлення точки зору не є наклепом (URL: https://texty.org.ua/fragments/51180/Chomu_Olijnyk_breshe_posylajuchys_na_zahidnyj_dosvid-51180).

Окрім того, нещодавно Європейська комісія підготувала проєкт законодавства ЄС для захисту ЗМІ від неналежних позовів про наклеп, спрямованих на те, щоби змусити медіа мовчати. Про це повідомляє видання «EUObserver», у розпорядженні якого опинився цей документ.

Цим законопроектом пропонуються критерії виділення таких позовів проти медіа та неурядових організацій, які не мають на меті реальної боротьби з наклепом, а спрямовані на створення проблем для тих, хто пише про мільярдерів чи великі транснаціональні

компанії. У разі, якщо країни ЄС та депутати Європарламенту підтримають запропоновану директиву ЄС, то судді національних судів отримають право на закриття фіктивних справ без їхнього розгляду, із компенсацією тим, проти кого ці позови були спрямовані. «Ми допомагаємо захистити тих, хто ризикує і виступає на захист суспільних інтересів», – заявила в Брюсселі єврокомісарка з питань цінностей ЄС В. Юрова.

Як інформує «Європейська правда», у директиві перераховані критерії, які мають право використовувати судді, щоб вирішити, чи є судовий процес проти ЗМІ справжнім, чи заявник зловживає механізмами правосуддя. Серед них, наприклад, вимагання від медіа та активістів непропорційно великих фінансових збитків або відкриття кількох справ одночасно. Пропонується також, що законодавство буде застосовуватися до країн, що не входять до ЄС, що, у свою чергу, дає європейським суддям можливість скасувати рішення проти громадян та ЗМІ ЄС, винесених, наприклад, у Лондоні. Утім, є обмеження – законодавство може бути застосоване лише щодо «справ з транскордонними наслідками», оскільки компетенція ЄС не охоплює національне законодавство у сфері правосуддя.

«Це не ідеально, але це великий крок вперед», – прокоментувала виданню EObserver цей проєкт Д. Маєрчак з паризької неурядової організації «Репортери без кордонів».

Як відомо, Парламентська асамблея ОБСЄ закликала уряди країн до скасування законів, що передбачають кримінальну відповідальність за поширення недостовірної інформації, яка принижує честь та гідність, завдає шкоди діловій репутації публічним особам держави та державним службовцям.

В ООН та ОБСЄ також наголошують, що кримінальна відповідальність за поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь, гідність та завдає шкоди діловій репутації – це не виправдане обмеження права на свободу вираження, а всі закони, що передбачають кримінальну відповідальність за це, мають бути замінені відповідними цивільноправовими нормами.

Отже, з огляду на вищесказане, можемо зробити висновок, що проблема співвідношення між захистом честі й гідності та свободою слова є важливою правовою колізією для багатьох країн. Важливими аспектами порушеної проблематики є рівень політичної та інформаційної культури в суспільстві, дієвий інститут репутації та ефективність судової системи і довіра до неї. Посилення відповідальності за наклеп в першу чергу вдарить по ЗМІ, адже існує ризик звинувачень у наклепі щодо будь-якої небажаної публікації. До речі, подібні проблеми можуть виникнути і в опозиції, яка критикує владу, у той час як критика є частиною політичної боротьби. Отже, ключове завдання при внесенні змін у законодавство та, що не менш важливо, при правозастосуванні, досягнути паритету між правом на поширення негативної інформації, що має суспільну вагу та недопущенням практик безвідповідальності й безкарності при поширенні інформації, що зачіпає інтереси особи (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: Офіс Президента України (<https://petition.president.gov.ua/petition/91210>); Інститутом масової інформації (<https://imi.org.ua/news/radi-proponuyut-povernuty-prezumptsiyu-nedostovirnosti-negatyvnoyi-informatsiyi-i50394>); Детектор медіа (<https://detector.media/infospace/article/207415/2023-01-26-u-verkhovniy-radi-proponuyut-povernuty-prezumptsiyu-nedostovirnosti-negatyvnoi-informatsii-komentari-yurystiv/>); (<https://centreua.org/monitoring-rishen/vyznavaty-negatyvnu-informatsiyu-nedostovirnoyu/>); ЛІГА ЗАКОН (https://jurliga.ligazakon.net/news/216974_do-tsivlnogo-kodeksu-proponuyut-povernuti-prezumptsiyu-nedostovirnost-negativno-nformats; <https://ips.ligazakon.net/document/JI08665I>); Інформаційний портал «Юридичний факт» (<https://www.yurfact.com.ua/fakty/zakhyst-chesti-i-hidnosti-v-ukraini-proponuiut-vidnovyty-prezumptsiyu-nedostovirnosti-negatyvnoi-informatsii/>); Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про захист*

гідності, честі та ділової репутації/ Упоряд.: канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспенник. – Київ, 2019. – Бун. – 53 с. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf; Центр прав людини ZMINA (<https://zmina.info/news/uyes-hochut-zahystyty-zhurnalistiv-vid-pozoviv-pro-naklep/>); Центр прав людини ZMINA (<https://zmina.info/articles/vyroky-pro-zahyst-chesti-ta-gidnosti-yak-zmi-robyty-vykryttya-ne-narazhayuchys-na-pozov/>); Юридична Газета (<https://jur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputaciyi.html>); Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/1/7138700>); NV Бізнес (<https://biz.nv.ua/ukr/experts/borba-s-klevetoy-zachem-ukraine-zakon-o-prave-na-zabvenie-50044878.html>); Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів (https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/userimages/book_files/Freedom%20of%20expressions_A19.pdf); Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/08/5/676608/>); ADVOKAT POST (<https://advokatpost.com/tsyvilne-zakonodavstvo-ne-mistyt-prezumptsiidobroporiadnosti-a-otzhe-vidsutni-pidstavylia-ii-zastosuvannia-pry-vyrishenni-sporiv-pro-sprostuvannia-nedostovirnoi-informatsii>).

org.ua/fragments/51180/Chomu_Olijnyk_breshe_posylajuchys_na_zahidnyj_dosvid-51180); Центр прав людини ZMINA (<https://zmina.info/news/uyes-hochut-zahystyty-zhurnalistiv-vid-pozoviv-pro-naklep/>); Центр прав людини ZMINA (<https://zmina.info/articles/vyroky-pro-zahyst-chesti-ta-gidnosti-yak-zmi-robyty-vykryttya-ne-narazhayuchys-na-pozov/>); Юридична Газета (<https://jur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputaciyi.html>); Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/1/7138700>); NV Бізнес (<https://biz.nv.ua/ukr/experts/borba-s-klevetoy-zachem-ukraine-zakon-o-prave-na-zabvenie-50044878.html>); Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів (https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/userimages/book_files/Freedom%20of%20expressions_A19.pdf); Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/08/5/676608/>); ADVOKAT POST (<https://advokatpost.com/tsyvilne-zakonodavstvo-ne-mistyt-prezumptsiidobroporiadnosti-a-otzhe-vidsutni-pidstavylia-ii-zastosuvannia-pry-vyrishenni-sporiv-pro-sprostuvannia-nedostovirnoi-informatsii>).

Л. Чернявська, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

В Україні пропонують запровадити інститут реєстрованих партнерств

13 березня 2023 р. у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 9103 про інститут реєстрованих партнерств для одностатевих та різностатевих пар. Документ, зокрема, визначає правові та організаційні засади реєстрованих партнерств (або як іноді називають «цивільних партнерств»), правовий статус, особисті немайнові та майнові права та обов'язки реєстрованих партнерів, порядок і наслідки державної реєстрації та порядок припинення реєстрованого партнерства.

Як раніше анонсувала ініціаторка законопроекту народний депутат І. Совсун («Голос»), реєстровані партнерства – це новий інститут для тих, хто не може чи не хоче брати

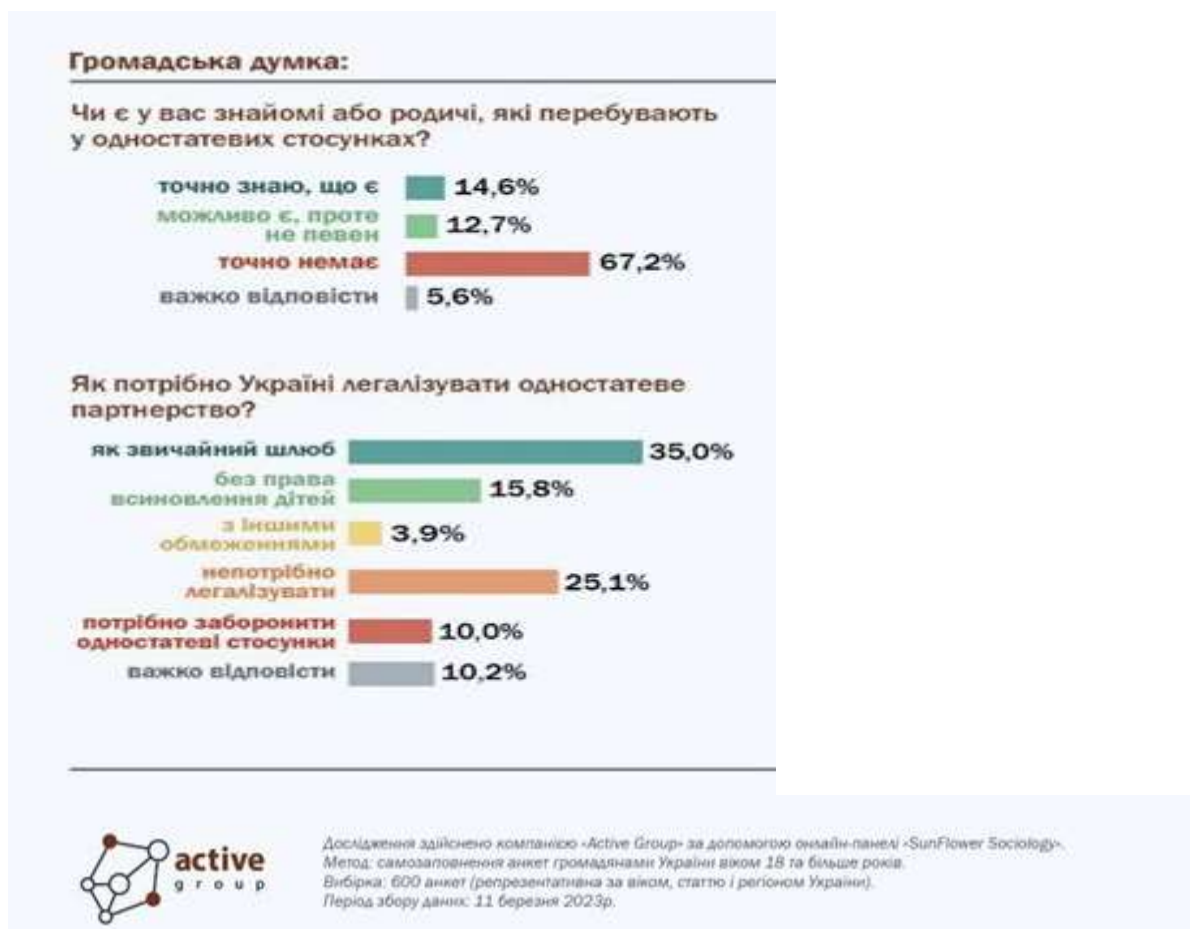
шлюб. Ним можуть скористатися військові та цивільні, одностатеві та різностатеві пари.

Ще влітку 2022 р. Президент України В. Зеленський у відповідь на петицію про легалізацію одностатевих шлюбів, яку підписали понад 28 тис. українців, заявив, що доручив опрацювати це питання уряду країни. З того часу минув майже рік, а одностатеві пари й досі не можуть користуватись тими самими правами, які є у традиційних пар.

Для України ідея створення інституту цивільного партнерства не нова – ще 2015 р. про неї говорили в межах підготовки до ратифікації угоди про асоціацію з Євросоюзом. Тоді уряд ще на чолі з А. Яценюком затвердив План заходів

із реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., який передбачав, що законопроект про легалізацію зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар мав бути готовий до 2017 р. Але його так і не було подано через чималий спротив з боку релігійних і ультраправих рухів, численні скарги міських і обласних рад. З метою реалізації стратегії було затверджено План дій на 2021–2023 рр., де закріпили зобов'язання запровадити інститут зареєстрованого цивільного партнерства до грудня 2023 р.

На сьогодні в Україні зростає кількість громадян, які добре ставляться до ЛГБТ-людей та виступають за рівні з ними права. Наприклад, Київський міжнародний інститут соціології з'ясував, що ще 2016 р. негативне ставлення мали 60,4 % українців, а вже 2022 – 38,2 %. У січні 2023 р. 58 % українців цілком або частково погоджувалися, що представники ЛГБТ+ повинні мати такі самі права, як і інші. Протилежну думку мали лише 20 %. А соціологи компанії Active Group виявили:

Водночас в Україні продовжують фіксувати випадки дискримінації. 2022 р. на території України моніторингова мережа правозахисного ЛГБТ-центру «Наш світ» зафіксувала 103 випадки гомофобії, трансфобії, дискримінації та інших порушень прав людини, зокрема 31 випадок із боку окупантів.

Цивільне партнерство – це подібна до шлюбу юридично визнана домовленість між

двома повнолітніми особами – однієї чи різних статей. Такий союз може гарантувати партнерам більшість або навіть усі права, які передбачені шлюбом, – усе залежить від законодавства країни, де ввели таку інституцію.

Такі союзи в різних країнах можуть мати різні назви: цивільні союзи, цивільні партнерства (як у Великій Британії), зареєстровані союзи (як у Чехії), сімейні партнерства (як в Австралії,

Новій Зеландії чи деяких штатах США), цивільний договір солідарності (як у Франції). В Україні використовують термін «zareєстроване цивільне партнерство», який був зафіксований у Національній стратегії з прав людини до 2020 р. і який згадав у своїй відповіді на петицію Президент.

Цивільні партнерства вводять передусім для того, щоб забезпечити рівні права для одностатевих пар. І після легалізації одностатевих шлюбів країни можуть відмовитися від цього інституту або ж залишити його.

Залежно від окремої країни цивільне партнерство надає особам окремі, або ті самі права, що і шлюб (за винятком усиновлення дитини). Це і правовий статус партнерів і партнерок (зокрема, у разі смерті чи зникнення одного з них), і питання майна та права спадкоємства, і соціальний захист, а також можливість розірвати партнерство.

До такої практики звернулися наприкінці 1990-х, аби, зокрема, юридично визнати стосунки між одностатевими парами. Наприклад, у Бразилії 2002 р. цивільні партнерства були доступні лише для різностатевих союзів, однак за дев'ять років ця опція стала доступною і для партнерів однієї статі. З часом більшість країн, що ввели цивільні партнерства, додали й можливість для одностатевих пар офіційно реєструвати шлюб.

Натомість у Південній Кореї правовий статус одностатевих пар визнали завдяки судовому прецеденту. Неодружені пари там мають деякі пільги – зокрема на спільну страховку. Через відмову у такому праві гей-пара звернулася до суду і виграла справу, що стало першим кроком до визнання одностатєвого партнерства в країні на рівні з гетеросексуальним.

В Україні мова про інститут цивільного партнерства зайшла під час обговорення ратифікації угоди про асоціацію з ЄС, оскільки така ініціатива належить до Європейської стратегії з прав людини. Однак, як пояснила І. Совсун, цивільні партнерства не є умовою для євроінтеграції – на відміну від законопроектів № 5488, що має ввести відповідальність за дискримінацію, зокрема, на ґрунті гомофобії.

Цивільне партнерство корисне не лише для одностатєвих пар. Подібна практика успішно працює у більш як 15 країнах світу, зокрема в Італії, Чехії, Угорщині, Естонії, Хорватії, Ісландії та Франції. Наразі серед 46 країн-членів Ради Європи 30 держав уже запровадили різні форми легалізації одностатєвих пар і це більшість.

У багатьох країнах, наприклад у Чехії, цивільні партнерства є досить обмеженими. В Естонії вони взагалі дають настільки мало прав, що цим інститутом мало хто користується. Тимчасом як у Франції цивільні партнерства фактично всеохопні: вони по суті дають усе те саме, що дає шлюб, але укласти й розірвати їх простіше.

Проте трапляються ситуації, коли вступ до одностатєвого партнерства загрожує негативними наслідками. Наприклад, у Німеччині осіб, які уклали одностатєве партнерство, можуть звільнити, якщо їхній роботодавець – Католицька церква. Від її імені в Німеччині працює понад 1,3 млн осіб, це більш ніж 100 професій. Водночас Глава Католицької церкви Папа Франциск у 2020 р. закликав ухвалити закони про цивільні партнерства для одностатєвих пар, відступивши від позиції Ватикану та попередників Папи з цього питання.

Запровадження інституту цивільного партнерства розширює юридичні можливості не лише для представників ЛГБТК+, а й для всіх громадян загалом – незалежно від статі, сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності.

Фактично це дає змогу особам стати легальними спадкоємцями одне одного, наживати спільне майно або відвідувати одне одного в лікарні – навіть якщо формально двоє осіб не є біологічними родичами або не перебувають у шлюбі.

Для ЛГБТК+ такий механізм може бути проміжною сходинкою на шляху до узаконення одностатєвих шлюбів, адже він надає одностатєвим парам можливість оформити своє партнерство юридично – щоправда, без жодної прив'язки до Сімейного кодексу та інституту шлюбу як такого. Проте будь-яке

цивільне партнерство надаватиме сторонам лише обмежені права, тоді як шлюб – повний перелік.

Ініціаторка законопроекту № 9103 І. Совсун оцінює шанси на його підтримку з боку народних депутатів у ВРУ як «50/50».

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну актуалізувало впровадження інституту реєстрованих партнерств. На важливості впровадження зареєстрованого партнерства наголошували ЛГБТ-активісти та організації. За словами І. Совсун, подати законопроект, який розроблявся у співпраці із ГО «Точка опори», її спонукало спілкування з військовими, що є представниками ЛГБТ-спільноти.

Наразі на розгляді Європейського суду з прав людини перебуває справа, що стосується дискримінації одностатевих пар в Україні через неможливість легалізувати свої стосунки. Найближчим часом очікується рішення Суду у цій справі і, з огляду на практику ЄСПЛ, передбачається, що Суд встановить порушення Україною прав людини через відсутність відповідного законодавчого регулювання цього питання. Представники ж ЛГБТ+ повинні мати доступ до фундаментального права на повагу до приватного та сімейного життя і реалізація цього права не повинна залежати від бажання чи небажання певної частини населення.

Отже, законопроект № 9103 передбачає:

- визначення правового статусу, прав та обов'язків партнерів та партнерок, правовий режим майна та питання спадкування;
- соціальний захист, зокрема, у разі смерті партнера/партнерки чи його/її зникнення;
- процедура реєстрації цивільного партнерства буде схожа на шлюб, але швидша (10 днів); передбачена також можливість подавати заяви через «Дію»;
- альтернативні процедури для осіб, які не можуть з'явитися до органу реєстрації актів цивільного стану: до прикладу, військовослужбовці чи особи, які перебувають у закладі охорони здоров'я;
- розірвання цивільного партнерства за спільною заявою.

Законопроект не поширюється на права партнерів в адміністративно-кримінальній

та податковій сферах – про це будуть окремі законопроекти (такі вимоги законодавчої процедури). Крім того, законопроект не поширюється на можливість усиновлення чи взяття опіки над дітьми.

Як зазначають виконавча директорка ГО «Точка опори ЮА» Т. Касьян та експерт з адвокації Правозахисного ЛГБТ Центру «Наш світ» А. Кравчук, сьогодні потреба узаконити стосунки між одностатевими партнерами на часі як ніколи. Оскільки, за неофіційною статистикою, у лавах ЗСУ сьогодні воюють близько 10 % ЛГБТ-персон. Є відкриті ЛГБТ-військові, але є ті, хто не наважився зробити камінг-аут через неприйняття суспільством. І таких досить багато. Відомі історії, коли один з партнерів гинув на фронті, а інший, цивільний, не міг ні тіло забрати, ні поховати через неврегульовані права.

Керівник організації «Точка опори», яка адвокатує цивільні партнерства, Т. Левчук додає, що неврегульованість прав створює представникам ЛГБТ-спільноти проблеми у наслідуванні спільного майна, квартири. У разі поранення одного з партнерів, інший – не може потрапити до реанімації, не може ухвалювати рішення стосовно лікування. Якщо людина загинула, партнери не можуть вирішувати питання поховання. Так само й з компенсацією (яку виплачують родині загиблого військового). Усе це недоступне для ЛГБТ-військових.

У ЛГБТ-спільноті розраховують на те, що законопроект № 9103 принаймні дозволить гомосексуалам усиновлювати дітей своїх партнерів. Це ще одне дуже актуальне питання під час війни, яке дає надію, що дитина не потрапить у дитбудинок, а буде мати законного опікуна у вигляді партнера.

Законодавче врегулювання відносин для одностатевих пар українським парламентом є необхідним кроком задля захисту прав ЛГБТ+ спільноти в Україні та відповідає принципам плюралізму та толерантності, які є цінностями демократичного суспільства, – пояснює адвокатка Центру стратегічних справ Української Гельсінської спілки з прав людини В. Лебідь.

В ЛГБТ-спільноті практику цивільних партнерств критикують через нерівноправність зі звичайним шлюбом. А ще – через подібність до расової сегрегації, що так чи інакше має під собою дискримінаційний компонент.

Т. Касьян також зауважує, що в ЛГБТ-спільноті є побоювання, що поява інституту цивільних партнерств в Україні зробить перспективу легалізації одностатевих шлюбів недосяжною. Швейцарія, наприклад, легалізувала цивільні партнерства в 2007 р., а одностатеві шлюби – лише в 2022 р.

Окрім цього, багато експертів зазначають, що запровадження інституту цивільних партнерств передбачає зміни в Конституції України, що в умовах воєнного стану не є можливим.

Водночас колишня депутатка, а тепер суддя Конституційного Суду О. Совгіря вважає, що зміни до Конституції у цьому питанні вносити не потрібно, оскільки Конституція України, на її погляд, не забороняє одностатеві шлюби. Суддя КСУ зазначає, що акцент у ст. 51 зроблено на вільному волевиявленні під час вступу в шлюб представників кожної статі, а не на тому, що ці статі мають бути різними під час укладення шлюбу. Тому О. Совгіря не бачить в ідеї легалізації різностатевих шлюбів жодної суперечності Конституції України. Сімейний кодекс, зазначає вона, також не вказує належність партнерів до однієї статі як перешкоду для укладання шлюбу.

Попри все, українська ЛГБТ-спільнота чекає хоч на якусь можливість отримати рівні права з гетеро-парами.

Т. Касьян пояснює: серед депутатів є ті, що підтримують надання рівних прав ЛГБТ-спільноті, але наразі невідомо, чи вдасться переконати їх прийняти необхідний для цього Закон – адже в цьому питанні потрібна суспільна підтримка. Хоча певна підтримка сьогодні є.

Нещодавно заступниця міністра юстиції України з питань європейської інтеграції В. Коломієць повідомила у своєму фейсбуці, що Міністерство юстиції зі свого боку працює над законопроектом про реєстровані цивільні партнерства, який має подати до парламенту в грудні цього року. Документ готується на

основі законопроекту, який був розроблений Національним ЛГБТІ-консорціумом у співпраці ще з кількома організаціями, і який стосуватиметься виключно одностатевих пар. Як повідомила В. Коломієць, запровадження інституту реєстрованих цивільних партнерств є одним з пунктів реалізації Національної стратегії з прав людини. Вона зазначила, що в Мінюсті розуміють важливість та актуальність цього питання з огляду на велику кількість представників та представниць ЛГБТК+-спільноти, котрі сьогодні захищають Україну в лавах ЗСУ. Тож держава має піклуватися про них та їхні родини. Водночас заступниця міністра передбачає, що адвокаційний та політичний шлях цього законопроекту буде непростим, незважаючи на підтримку ініціативи більшою частиною українців.

Планується, що цей законопроект передбачатиме конкретний перелік прав партнерів – фактично все те саме, що і в різностатевих пар, з урахуванням певних винятків та нюансів. Також він визначатиме коло питань, які можуть регулюватися партнерським договором.

Водночас одностатеві шлюби, що укладені між громадянами України в іноземних країнах, прирівнюватимуться до цивільного партнерства в Україні. У разі якщо партнери є громадянами України, але проживають за кордоном та бажають зареєструвати партнерство, вони зможуть це зробити в дипломатичних і консульських установах України.

При цьому В. Коломієць наголосила на тому, що це будуть саме партнерства, а не «одностатеві шлюби», тобто сам інститут шлюбу жодних змін не зазнає.

Запровадження інституту цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар, наголосила В. Коломієць, є питанням поваги до прав людини, а для України серед іншого – це ще й питання реалізації вибору європейського вектору інтеграції нашої держави.

При цьому вона підкреслила, що наразі не йдеться про запровадження одностатевих шлюбів, оскільки Конституція України та Сімейний кодекс чітко визначає «шлюб» як

союз чоловіка та жінки. Бо зміни до Конституції України під час воєнного стану вносити заборонено.

Окрім цього, зазначила В. Коломієць, незважаючи на позитивні результати соціопитувань щодо права на реєстровані партнерства в Україні, треба розуміти, що це зміна доволі революційна для значної частини суспільства, а змінювати певні застарілі парадигми треба поступово. Так було не лише в Україні – багато європейських країн спершу вводили інститут реєстрованих партнерств і лише з роками повністю прирівняли різностатеві та одностатеві пари, а частина з цих країн досі мають лише інститут партнерств.

Порівнюючи обидва законопроекти – над яким працює Міністерство юстиції та який подала до ВРУ І. Совсун, експерт з адвокації Правозахисного ЛГБТ Центру «Наш світ» А. Кравчук зазначає, що законопроект І. Совсун передбачає «більш загальні положення». А законопроект, який розробляє Міністерство юстиції, передбачає зміни в статті кожного закону, в якому йде мова про подружні права, наприклад – право на допуск до хворого родича в медустанові передбачає внесення відповідних змін до закону, що стосується цього питання. Законопроект І. Совсун прямо торкається тільки питань майна, успадкування, а в решті питань він проголошує, що одностатеві партнери мають вважатися близькими родичами і членами сім'ї і надалі положення законів України, які стосуються членів сім'ї, мають застосовуватися до одностатевих партнерів. Але, на думку А. Кравчука, дієвість такого підходу сумнівна, оскільки в українському законодавстві дуже рідко якісь права та обов'язки накладаються на абстрактних членів сім'ї чи близьких родичів. У кожному законі є перелік конкретних родичів: подружжя, діти, батьки, брат, сестра. Відтак, на думку А. Кравчука, законодавство щодо цього питання потребує доопрацювання. За словами експерта, згідно з міжнародною статистикою тих країн, де дозволено одностатеве партнерство або шлюб, кількість таких союзів становить від 1 % до кількох відсотків від загальної кількості зареєстрованих шлюбів, у середньому це приблизно 2,5 %.

Як пояснює А. Кравчук, є два підходи до створення реєстрованого партнерства. Підхід, який називається, умовно кажучи, «моделлю винятків». Коли декларується, що реєстровані партнери мають всі права і обов'язки звичайного подружжя, якщо інше не застережено в Законі. Така модель використана в скандинавських країнах, в Угорщині, і в деяких інших країнах. Це найліпша модель, бо вона передбачає весь набір прав та обов'язків, якщо інше не написано в Законі. Вона автоматично поширюється на нові права та обов'язки, які можуть бути запроваджені для подружжя, і не потребує внесення змін до законодавства.

Інша модель – «переліку». Коли кожне право та обов'язок окремо прописується в Законі. Такі закони – дуже великі за обсягом, бо ці права розпорошені по масі документів, вони не зібрані в одному Сімейному кодексі. І все одно не гарантують повної рівноправності, тому що, наприклад, приймається новий Закон, не подумали його творці про реєстрованих партнерів або не хотіли їх туди включати і все – вони не мають тих прав, які передбачаються в Законі. Мін'юст розробляє Закон на основі моделі «переліку».

Але насправді це не так принципово. Міжнародний досвід показує, що коли країна ухвалює Закон про цивільні союзи або реєстровані партнерства для одностатевих пар, то з часом суспільство звикає, називає це шлюбом і за кілька років, може 10 років, суспільство дозріває, щоб визнати звичайний шлюб одностатевих пар. Тому прийняття будь-якого закону з цих двох, було б корисним.

На думку члена моніторингової мережі правозахисного центру «Наш Світ» В. Царюка, пошуки альтернатив шлюбу на кшталт реєстрованого партнерства є показником, що суспільство розділяє важливість прав для всіх громадян.

Як зазначила І. Совсун, є низка законопроектів стосовно ЛГБТ-спільноти, які Україні необхідно прийняти, щоб стати членом Європейського Союзу. Це те, що стосується безпосередньо припинення дискримінації цих людей. Запровадження інституту цивільних чи одностатевих партнерств не є обов'язковою

вимогою для вступу в ЄС. Але є ряд країн, які будуть дуже уважно слідкувати за тим, чи Україна політично готова до цього рішення. Це країни, що найбільш дружні до ЛГБТ, – Швеція, Нідерланди, Данія. Вони точно будуть дивитися на те, наскільки українські політики є зрілими, аби приймати рішення, навіть якщо буде гучний спротив консервативної меншості суспільства.

Водночас у ідеї запровадження інституту цивільного партнерства в Україні є противники. Несприйняття цієї ідеї слід чекати від консервативних, головним чином релігійних спільнот та їх лідерів/представників. Серед аргументів «проти» – наявність країн, які вступили у Євросоюз без таких запроваджень, як от Польща – країна, яка є членом НАТО, повноправним членом ЄС і яка досі не легалізувала одностатеві шлюби. Інший аргумент – «ця ініціатива лише зіграє на руку прокремлівській пропаганді».

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що хоч євроінтеграція і не вимагає від України прийняття цього Закону, але наша держава має стратегію реалізації прав людини в Україні, яка затверджена як урядова постанова. Вона вже майже п'ять років передбачає, що має бути прийнятий Закон про цивільні партнерства, що досі не зроблено.

Повага до рівності в реалізації та захисті прав кожної людини є обов'язком для кожної європейської країни. До прикладу, Європейський суд з прав людини вказує, що кожна країна ЄС має надати та гарантувати одностатевим партнерам можливість реалізувати та захистити свої права в тих рамках, в яких це буде прийнятне для конкретної країни та суспільства в конкретний історичний період. Яким чином це буде зроблено, чи шляхом запровадження права на реєстровані цивільні партнерства, чи права на шлюб, є вибором країни, але ця можливість повинна існувати. Очевидно, що як і для більшості країн, що пройшли чи проходять цей шлях, для України більш правильно буде починати цей рух з права одностатевих партнерів та партнерок на

реєстрацію цивільних партнерств (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>); Українська Гельсінська спілка з прав людини (<https://www.helsinki.org.ua/articles/reiestrovani-odnostatevi-partnerstva-dva-zakonoproiektu-ta-odna-sprava-v-yespl/>); Юридичний Факт (<https://www.yurfact.com.ua/fakty/do-rady-vnesly-zakonoproiekt-pro-reiestrovani-partnerstva-dlia-odnostatevykh-ta-riznostatevykh-par/>); Громадське Телебачення (<https://hromadske.ua/posts/minyust-planuye-podati-do-radi-zakonoprojekt-pro-civilni-partnerstva-dlya-odnostatevih-par/>); Корреспондент.net (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4571309-lehalizatsiia-odnostatevykh-par-v-ukraini-scho-proponuuit-radi>); The Village Україна (<https://www.the-village.com.ua/village/city/how-it-works-city/329345-scho-take-tsivilne-partnerstvo>); LB.ua (https://lb.ua/society/2020/10/21/468664_papa_frantsisk_zaklikav_uhvaliti.html); ZN.ua (<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrajini-khochut-na-juridichnomu-rivni-dozvoliti-odnostatevi-shlyubi.html>); Інформаційне агентство «Главком» (<https://glavcom.ua/interviews/avtorka-zakonoprojektu-pro-odnostatevi-partnerstva-pishut-shcho-mene-pristreljat-913436.html>); Судово-юридична газета (<https://sud.ua/ru/news/publication/243766-ukonstitutsiyi-nemaye-zaboroni-na-odnostatevi-shlyubi-predstavnitsya-verkhovnoyi-radi-ukonstitutsiyomu-sudi>); Заборона Media (<https://zaborona.com/shho-take-czyvilne-partnerstvo/>); Центр прав людини ZMINA (<https://zmina.info/news/minyust-planuye-podaty-zakonoprojekt-pro-czyvilni-partnerstva-dlya-odnostatevykh-par-do-kinczya-2023-roku/>); Українська правда (<https://life.pravda.com.ua/columns/2023/03/7/253207>); RFI (<http://surl.li/fkclu>); Тернополяни (<https://ternopoliany.te.ua/zhyttya/79457-lehalizatsiia-odnostatevykh-shliubiv-viiskovykh-zihraie-na-ruku-kremliu-ternopilskiyi-deputat#>)).*

В. Вакульчук, мол. наук. співроб.

Регламентування на законодавчому рівні процесів деколонізації в Україні

Процеси деколонізації, зокрема, їх адміністративний вимір (топоніміка, меморіалізація, глорифікація в громадському просторі) 21 березня 2023 р. отримали регламентування на законодавчому рівні: Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про географічні назви» щодо деколонізації топонімії та впорядкування використання географічних назв у населених пунктах України (№ 7253). Після підписання Президентом очищення символічного простору із системи громадських ініціатив стає цілеспрямованою державною політикою з визначеними дієвими механізмами.

Як наголошує один з авторів Закону В. В'ятрович, «потреба такої політики обумовлюється не лише прагненням відновити історичну справедливість, коли ми позбуваємося насадженого нашої країні ззовні окупантами, того, що витісняло пам'ять про українське минуле та традиції. Головний мотив нині – безпека. Росія використовує власну імперську спадщину для збереження, відновлення та посилення імперського впливу на нашу державу. Спільні назви вулиць та населених пунктів, пам'ятники, однакові традиції для неї аргумент на користь тези, яка лежить в основі нинішньої агресії: “українці – один народ із росіянами”. Якщо один народ, значить, Українська держава – помилка, або непотрібна і шкідлива вигадка чи то австрійського генштабу, чи Леніна чи НАТО. Тому деколонізація в Україні нині – це позбавлення від імперської спадщини, яка використовується для відновлення імперського впливу».

Отже, ухвалений Закон:

- визнає злочинною і засуджує російську імперську політику;
- забороняє її пропаганду та символи;
- унормовує визначення належності до таких символів, встановлює повноваження та механізми їх видалення із публічного простору.

Під заборону підпадає символіка Росії у всіх її історичних формах та глорифікація діячів, що пов'язані з насадженням російської імперської політики (Закон визначає такими осіб, що визначали чи брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики).

Символами російської імперської політики визнаються:

а) будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів, пов'язаних з Росією;

б) гімни чи їх фрагменти;

в) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені російським імперським діячам;

г) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії;

ґ) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним із здійсненням російської імперської політики;

д) зображення гасел, цитат російських імперських діячів та тих, хто публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії;

е) зображення, написи, пов'язані із глорифікацією і виправданням російської імперської політики;

є) топоніміка (назви міст та сіл, вулиць тощо), назви юридичних осіб на території України, яким присвоєні:

– імена або псевдоніми російських імперських діячів та пропагандистів;

– назви подій, пов'язаних із реалізацією російської імперської політики;

– назви російських міст та інших географічних, історичних та культурних об'єктів РФ.

Закон визначає винятки, що стосуються символів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури або з культурою поневолених народів Росії.

Реалізація Закону передбачатиме усунення з публічного простору України російської імперської пропаганди: демонтаж пам'ятників та інших зображень, перейменування об'єктів (географічні назви, об'єкти топоніміки, назви організацій, торгові марки і т. д.).

Закон передбачає санкції за порушення: юридичні особи (партії, громадські організації тощо) в разі порушення вимог Закону за поданням Мін'юсту підлягають судовій забороні.

Закон внесе необхідні зміни в низку суміжних законів, зокрема «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про місцеві державні адміністрації», «Про політичні партії в Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про географічні назви», «Про інформацію», «Про громадські об'єднання», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність у ХХ столітті».

Закон набуде чинності через три місяці після офіційного опублікування.

Строки виконання вимог Закону:

- перейменування юросіб та внесення змін у документи та символіку – місяць;
- зміна торгових марок та товарних знаків – три місяці;
- демонтаж символіки і перейменування півроку.

Парламент за поданням органів самоврядування, військових адміністрацій та рекомендаціями Інституту національної пам'яті перейменує населені пункти і райони відповідно до вимог Закону.

Національна комісія зі стандартів державної мови оприлюднює перелік населених пунктів, назви яких не відповідають стандартам державної мови, Верховна Рада України їх перейменує на підставі рекомендацій комісії.

Загалом ухвалення Закону є лише початком системної деколонізації (на рівні спільнот цей процес триває ще від 2015 р., проте, створення дієвої системи принципів, напрямків, інструментів має місце лише зараз).

У ВРУ разом із зазначеним Законом у першому читанні було схвалено низку законопроектів:

– «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» щодо незанесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та вилучення з Реєстру окремих об'єктів культурної спадщини» (№ 8273 від 9.12.2022 р.). Цей законопроект передбачає створення правових підстав для вилучення з Державного реєстру нерухомих пам'яток України пам'яток культурної спадщини, що є символом російської імперської та радянської тоталітарної політики й ідеології. Законопроект також передбачає визначення критеріїв віднесення об'єктів культурної спадщини до символів російської імперської або радянської тоталітарної політики.

– «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення порядку відзначення видатних заслуг у сфері культури» (реєстр. № 8374 від 20.01.2023 р.). Законопроектом вносяться зміни до Закону України «Про культуру». Нова стаття «121. Відзначення за видатні заслуги у розвитку культури» уточнює перелік видатних заслуг для розвитку культури України, за які громадяни, що працюють у сфері культури, можуть бути представлені до нагородження державними нагородами України. Також зазначається, що у разі вчинення діянь, які роблять негідним державної нагороди, особа може бути її позбавлена. У Законі України «Про державні нагороди України» розширюється коло підстав для позбавлення державних нагород осіб, які вчинили певні негативні дії, що отримали відповідну оцінку у вигляді рішень уповноважених державних органів (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: МКІП (<https://mkip.gov.ua/news/8825.html>), Новинарня (<https://novynarnia.com/2023/03/21/dekolonizacziya-v-zakoni-rada-progolosuvala-za-skasuvannya-rosijskyh-geografichnyh-nazy>); Лівий берег (https://lb.ua/news/2023/03/21/549538_ukraini_zaboronili_geografichni.html).*

О. Кривецький, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Що чекатиме на фермерів після скасування Господарського кодексу України?

Верховна Рада України готує до розгляду на порядку денному законопроект «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», який було подано її головою Р. Стефанчуком та ухвалено у першому читанні ще наприкінці 2021 р. (детальніше про сам законопроект див. «Громадська думка про правотворення» № 3 (2023)). Цей документ скасовує нинішній Господарський кодекс і зобов'язує, зокрема, фермерські господарства впродовж п'яти років перетворитися на товариства або припинити свою діяльність. Треба зазначити, що аграрну продукцію в Україні виробляють понад 50 тис. сільськогосподарських підприємств, 92 % з яких є фермерськими господарствами.

Україна наразі перебуває у воєнному стані, який було запроваджено під час повномасштабної агресії РФ. Проте війна не надовго призупинила палкі дискусії між прихильниками скасування ГКУ і тими, хто категорично проти таких змін. «Питання скасування ГКУ вже давно назріло та є досить актуальним, за умови збереження дійсно важливих для господарського обороту положень, які може бути включено в інші профільні законодавчі акти, – каже Т. Бондарев, керівний партнер юридичної компанії Arzinger. – Незважаючи на те, що ГКУ врегульовано досить багато важливих аспектів господарського обороту, в ньому залишилось чимало “атавізмів”. Останні, свого часу, майже без змін перекочували з радянських законодавчих актів УРСР і, беззаперечно, є застарілими за умов сьогодення». Зокрема, за словами юриста, це положення про особливий статус/титул щодо майна державних підприємств та установ, подвійне регулювання орендних правовідносин, певні питання корпоративного управління та розпорядження майном, нав'язані істотні умови у деяких договірних правовідносинах, відхід від дискреції тощо. Тому, на думку Т. Бондарева,

ГКУ лишився нічим іншим, ніж компіляцією радянського законодавства, бо його було створено для регулювання планової економіки з державою як основним стейкхолдером на усіх рівнях відповідних правовідносин.

«Деякі з Господарського кодексу потрібно зберегти та перенести в інші нормативно-правові акти, а саме, йдеться про норми, свого часу перенесені з галузевого законодавства в Господарський кодекс, або новели, що на практиці довели свою ефективність, – наголошує заступник міністра юстиції з питань європейської інтеграції С. Петухов. – Тож не йдеться про одночасне скасування кодексу без аналізу регуляторного впливу і без урахування позитивних норм, які є в ньому. Але зараз нам необхідно прийняти цей закон, аби провести дерегуляцію, залучити іноземні інвестиції та створити зрозумілі й прозорі для усього світу умови ведення бізнесу».

Утім, аграрії, яких, як вже було сказано, зміни торкнуться безпосередньо, вважають, що цей законопроект, по суті, «ставить хрест» на фермерстві в нашій країні, адже забороняє створення юридичних осіб в організаційно-правових формах фермерського господарства (ст. 20) та зобов'язує власника фермерського господарства (ст. 22) або його ліквідувати, або реорганізувати підприємство (трансформуватись у ТОВ) шляхом чи-то приєднання до господарського товариства, чи-то перетворення на нього протягом п'яти років. До речі, такі ж вимоги встановлено і до власників підприємств-об'єднань громадян (релігійних організацій, профспілок), комунальних підприємств та кооперативів.

На переконання І. Слободяника, виконавчого директора Всеукраїнської асоціації громад, голови Всеукраїнського конгресу фермерів, перехідний період та новий законодавчий порядок врегулювання підприємницьких відносин для фермерів стане критичним та створить сприятливу атмосферу для рейдерських

захоплень. Він також зазначив, що це матиме негативні наслідки для соціально-економічної та правової системи України: «Це величезні витрати для аграріїв, за умов важкої економічної ситуації, через ускладнення логістики, часткове блокування портів та історій з рейдерством». У разі, якщо Закон буде прийнято, зазначає голова Всеукраїнського конгресу фермерів, на виробників аграрної продукції, окрім збирання документів і проведення реєстраційних дій, чекає невизначеність щодо статусу наданої для обробітку землі, уразливість до рейдерських атак. А кількість статистично активних фермерських господарств в Україні на сьогодні становить 32 452, з яких 28 788, за даними Держстату, мають в обробітку 4,7 млн га угідь.

«Найгірше, що, оголосивши про плани стати частиною Євросоюзу, де основними виробниками сільськогосподарської продукції є фермерські господарства, в Україні одним Законом може бути знищено фермерство як вид», – попереджає І. Слободяник. Доречно нагадати, що наприкінці минулого 2022 р. у штаб-квартирі ООН відбувся форум, присвячений десятиріччю створення сімейних фермерських господарств, метою якого було привернути увагу до проблем дрібних фермерських господарств та їх ролі у викоріненні голоду і формуванні безпечного продовольчого майбутнього.

А за словами В. Гончаренка, керівника Асоціації фермерів України, цей законопроект знищує нинішній Закон про фермерське господарство і Господарський кодекс. «Фермерські господарства будуть змушені у п'ятирічний термін перереєструвати свої активи, тобто перереєструватися у товариства, – каже він. – Треба буде готувати безліч документації, а це додаткові фінансові витрати, що поставить на межу виживання дрібний і середній агробізнес та однозначно призведе до занепаду економіки, сільського господарства». Нещодавно Асоціація надіслала звернення до Президента України з проханням не допустити ухвалення законопроекту, адже такий Закон «призведе до знищення малих фермерських господарств в Україні, що суперечить не тільки аграрній політиці України, а й приписам і положенням

аграрної політики Євросоюзу». До звернення Асоціації фермерів України приєднується і Всеукраїнський конгрес фермерів, де також вважають, що законопроект № 6013 не може бути прийнятий як такий, що не лише не враховує інтереси та статус фермерських господарств, а й тому що прийняття цього законопроекту створює високий ризик поглинання фермерських господарств структурами великого агробізнесу, що суперечить як внутрішній, так і зовнішній державній аграрній політиці, та практиці Європейського Союзу.

Із цим погоджується і керівниця департаменту агропромислового розвитку В. Фурманова: «Ми говоримо, що ми йдемо в Європу. Але здається, що цей Закон тільки віддалить нас від європейських цінностей, від нормальних реалій і нормальних умов роботи й життя!» А. Русаков, фермер з Кіровоградщини, зазначає, що «прийняття цього Закону знищить фермерів. В усьому цивілізованому світі є фермерські господарства. Нащо мені те товариство, якщо я створював фермерське господарство для майбутнього моїх дітей? У мене є земля, яка надавалася у постійне користування для ведення особистого селянського господарства, і якщо цей Закон введуть, цю землю у мене заберуть, вона автоматично перейде у власність сільської ради. Я вважаю, товариство, яке пропонують створити, потрібне лише для того, аби можна було його перепродати».

Суддя, доктор юридичних наук В. Коверзнев у свою чергу висловив думку, що ідея скасування ГКУ пропонуваним законопроектом – це шлях до тіньової приватизації, який несе явні загрози і має дуже високі корупційні ризики. Так, за словами юриста, проєкт знищує існуючу систему судоустрою і суперечить ст. 25 Конституції. «Зараз розподіл справ між юрисдикціями відбувається за предметом спірних правовідносин, і до компетенції господарських судів належить вирішення спорів щодо господарської діяльності. У разі прийняття даного Закону виникає питання: хто розглядатиме подібні справи? Крім того, ГКУ містить у собі визначення того, чим є господарська діяльність, тому якщо кодекс скасують, зникне і визначене там поняття і

предметна підсудність господарського суду», – підсумовує представник правничих кіл.

Національна асоціація адвокатів України також виступає проти ухвалення відповідного законопроекту в його запропонованій редакції, адже на сьогодні відсутні усі економіко-правові та соціально-політичні обґрунтування скасування Господарського кодексу України. Втрата особливості національної правової системи у вигляді наявності окремого кодифікованого акту у сфері господарського (комерційного) законодавства, наявність якого повністю корелює із правовою традицією країн-членів ЄС, може бути розцінено міжнародними партнерами як суттєва зміна євроінтеграційного вектора загалом і недотримання умов Угоди про асоціацію між Україною та державами-членами ЄС.

На захист ГКУ виступив і представник адвокатської спільноти, заступник голови комітету Національної асоціації адвокатів України з господарського права О. Черних. Адвокат наголосив, що будь-які зміни до ГКУ мають прийматись безпосередньо за участі самих аграріїв, фахівців, економістів, юристів, науковців, з урахуванням усіх ризиків, що їх нестиме прийняття цього Закону.

Та як би там не було, наразі нашій державі дуже важливо дотримуватись чітко задекларованого

курсу роздержавлення економіки й відмовитись від будь-яких намагань отримати привілеї у сфері підприємницької діяльності, що лише стримуватиме розвиток конкуренції, відлякуватиме інвесторів та стимулюватиме багаторівневу корупцію. І це особливо важливо напередодні великої післявоєнної відбудови країни, що потребуватиме багатомільярдних валютних інвестицій іноземного капіталу, якому треба буде продемонструвати прозорість реалізації державної регуляторної політики та ринкових відносин у сфері господарської діяльності України (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Mind.ua (<https://mind.ua/openmind/20252361-zavershiti-kadenciyu-yakim-mozhe-buti-pislyasmak-vid-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu>); Suspilne.media (<https://suspilne.media/429501-u-verhovnij-radi-rozkladaut-zakonoprojekt-pro-likvidaciu-gospodarskogo-kodeksu-so-cekae-na-fermeriv-kirovogradsini>); Agravery.com (<https://agravery.com/uk/posts/show/eksperti-var-proanalizuvali-zakonoprojekt-no-6013-pro-osoblivosti-reguluvanna-pidpriemnickoi-dialnosti-u-perehidnij-period>); Всеукраїнський Конзпец Фермерів (<https://farmers.org.ua/vkf-proty-skasuvannia-hospodarskoho-kodeksu-ukrainy-za-zakonoproektom-6013>); Zemliak.com (<https://zemliak.com/news/ferma/4080-v-ukrajini-mozhut-likviduvati-fermerski-gospodarstva>).*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Мартина Богуславець, виконавча директорка аналітичного центру «Інститут законодавчих ідей»

Офіси реформ, оцінка корупційних ризиків та префекти: яких змін очікувати регіонам

На стопі через війну в Україні перебуває реформа децентралізації – широкі повноваження перейшли до військових адміністрацій, в тому числі і в розпорядженні бюджетами. Це логічно і виправдано як тимчасове явище та інструмент мобілізації ресурсів.

Однак місцева влада та громадськість мають бути включеними у процеси відбудови як повноправні учасники. На цьому наполягають міжнародники та українські експерти. Йдеться про відбудову об'єктів інфраструктури, житла і продовження децентралізації як найуспішнішої реформи в Україні.

Наразі в Раді – зтягнуті з довоєнного часу законопроекти № 6504 про реформу місцевого самоврядування та № 4298 про префектуру на

* Збережено стиль і граматику оригіналу

базі місцевих адміністрацій. Навколо тривають баталії, є невдоволення і з боку ОМС, і з боку держадміністрацій.

Оскільки ухвалення законопроектів може бути не скоро, а реформа потребує наступних кроків, в об'єднаному Мінвідновленні шукають шляхи ефективно партнерства.

Поки на словах, але в найближчій реальній перспективі Мінвідновлення обіцяє включення місцевої влади у всі процеси відбудови та підтримку ініціатив за принципом знизу-вгору.

Чого варто очікувати місцевій владі вже зараз, попри війну?

Перше – офіси реформ.

Вже за декілька місяців у пілотних деокупованих областях – Житомирській, Київській, Чернігівській, Харківській та Сумській – планують запустити перші 5 Офісів підтримки реформ на рівні громад.

Вони надаватимуть консультаційну підтримку органам місцевого самоврядування в питаннях розвитку громад, у тому числі щодо роботи з проектами відбудови, містобудування, цифровізації, а також запровадження антикорупційних практик.

В кожному Офісі буде декілька профільних експертів, де найбільш затребувано – до 10.

Планується, що спочатку це можуть бути мобільні експертні команди, а також команди в постраждалих від війни громадах.

Далі ж цей досвід будуть масштабувати для закриття потреб у всіх регіонах.

Офіси підтримки реформ можуть формуватися на базі наявних, що фінансуються міжнародниками, інституцій, що працюють над регіональним розвитком, а також галузевих експертів.

Друге – оцінка корупції.

Головний ворог децентралізації, як і будь-якої реформи – корупція. Якщо йтиметься про великі гроші відбудови, існує ризик великої корупції.

Тому одним із завдань Офісів реформ буде також впровадження антикорупційних механізмів.

На рівні ОМС потрібне проведення оцінки корупційних ризиків. Формат, методологія наразі визначаються. Проте до цього процесу

мають бути залучені місцеві експерти, інакше він буде неефективним і черговим формальним кроком.

За результатами оцінки повинні бути розроблені антикорупційні інструменти попередження ризиків.

Важливі заходи превенції, які потрібно запроваджувати вже зараз – підзвітність і прозорість. Саме в обмін на них та санкції за їх порушення органам місцевого самоврядування можуть відмінити верхню межу в нарахуванні зарплат, один із найбільш гострих моментів реформи самоврядування. На зразок: вищі зарплати в обмін на повну публічність і звітність.

Це і буде головним інструментом контролю за владою та використанням фінансових ресурсів.

Третє, найважливіше – пряма участь у відбудові.

Так, громадам хочуть дати можливість подавати свої проекти для відновлення через електронну систему управління відбудовою. Це одна з головних наших рекомендацій за результатами антикорупційних експертиз документів відновлення.

Можливість подавати проекти відбудови на пряму та онлайн, без поклонів в ОДА (ОВА), дозволить уникнути багатьох ризиків, зокрема і політичного впливу.

Однак для реалізації цього потрібно відтермінувати умову щодо включення проектів відбудови до регіональних планів відновлення. Наразі більшість міст та громад їх не те, що не ухвалили, а навіть не почали розробляти. Тому неефективно робити план відновлення без розуміння реальних масштабів зруйнованого. Інакше це буде формальний і недієвий документ.

Мінвідновлення обіцяє спростити ці паперові перепони. Адже наразі громади перевантажені планувальними документами в той час, як уже потрібна швидка відбудова.

Крім того, на рівні місцевої влади будуть організовані і ключові процеси щодо компенсацій за знищене та зруйноване житло. Так, органи місцевого самоврядування створюватимуть комісії, завдання яких – організувати експертизу для верифікації даних про пошкоджене майно.

Адже інформаційні повідомлення з “Дії” стануть заявами на компенсації тільки тоді, коли їх верифікують та внесуть до Реєстру пошкодженого житла. Громадам зі свого боку вже потрібно включатися в наповнення Реєстру, який буде ключовим для пріоритезації та отримання компенсацій за житло.

Таким чином комісії в регіонах організовуватимуть процеси від моменту подання заяви на компенсації до отримання електронного сертифікату. Проте порядок їх роботи ще в розробці.

Чи будуть префекти?

Префекти у запропонованих перших варіантах викликали невдоволення. Передусім – своїми надповноваженнями щодо зупинки рішень ОМС, які вони вважали б незаконними.

Законопроект № 4298 передбачає надання префектурних повноважень ОДА та РДА. Зокрема, щодо забезпечення законності рішень ОМС. Але не їх зупинення, а надання консультацій, вимог щодо усунення порушення законодавства та в разі неусунення – звернення до суду щодо визнання таких рішень незаконними.

Проте повноцінне запровадження інституту префектів можливе лише в майбутньому після внесення змін до Конституції України. Відповідно цього не буде під час воєнного стану. Тому зараз – лише точкові зміни в законодавстві щодо забезпечення законності рішень ОМС та діяльності адміністрацій, зокрема, і прийняття законопроекту №4298.

Очевидно, що поки центральна влада говорить про готовність до партнерства та продовження децентралізації, громади повинні не тільки мати голос, а й голосно говорити та діяти.

Адже сильне місцеве самоврядування – одна з головних відмінностей України від Росії, де голосу та права громад і людей немає. Україні ж важливо, попри війну, зберегти високий показник залученості людей до змін в країні як один із головних принципів відбудови (https://censor.net/ua/blogs/3404472/ofisy_reform_otsinka_koruptsiyinyh_ryzykiv_ta_prefekty_yakyh_zmin_ochikuvaty_regionam). – 2923. – 08.03).

Блог на сайті «Волинські новини»

Про автора: Артем Устюгов, адвокат

Артем Устюгов: Нові пропозиції: Чи зможуть військовозобов’язані виїхати за кордон

Початок весни в Україні відзначився черговою спробою «легалізувати» безперешкодний виїзд призовної частини населення за кордон. Мова йде про два законопроекти від 3 березня 2023 року:

№ 9074 «Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про порядок виїзду з України і в’їзду в Україну громадян України» щодо забезпечення українським спортсменам можливості виїжджати в умовах воєнного стану за кордон для участі у міжнародних змаганнях та інших спортивних заходах»

№ 9075 «Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про порядок виїзду з України і в’їзду в Україну громадян України» щодо особливостей виїзду за кордон в особливий період студентів та інших громадян, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації».

Якщо відверто, ці законопроекти можна віднести до певною мірою популістичних. А щоб не було сумнівів в таких оціночних судженнях, розберімося, що ж ними пропонується.

По-перше, мова йде про те, що в умовах воєнного стану, військовозобов’язані громадяни України можуть тимчасово виїжджати за межі України, але для цього мають надати відповідний письмовий дозвіл центру комплектування та соціальної підтримки (військової частини – військовослужбовцям, СБУ, Службі зовнішньої розвідки – щодо власних резервістів) або нотаріально засвідчений обов’язок повернутися в Україну не пізніше ніж через 30 днів після виїзду за кордон.

По-друге, спортсменам, тренерам, лікарям, представникам команд та іншим офіційним особам, які є військовозобов’язаними, для участі у міжнародних спортивних змаганнях за кордоном для виїзду з України теж потрібно зібрати деякі документи.

Зокрема надати лист-підтвердження від Міністерства молоді та спорту, щодо виїзду на міжнародний спортивний захід (або навчально-тренувальний збір), або лист-підтвердження від національної федерації з виду спорту щодо виїзду на міжнародний спортивний захід (за наявності підтвердження, що захід проводиться під егідою відповідної міжнародної федерації, або національної федерації країни призначення, або під егідою органу влади країни призначення).

По-третє, встановлюється, що громадяни, які виїхали з території України згідно з першими двома правилами, але без поважних причин порушили термін повернення в Україну, несуть відповідальність за це відповідно до чинного законодавства. Поважними причинами при цьому є:

- заборона на виїзд з країни перебування;
- стихійні лиха, катастрофи, аварії;
- перебування на стаціонарному лікуванні;
- виконання завдань в інтересах України;
- інші обставини, які перешкоджають виїзду з країни перебування.

Втім, вони можуть бути й звільнені від передбаченого законодавством покарання за умови, до добровільно перерахують кошти на підтримку ЗСУ на спеціальний рахунок. Мова йде про суму, яка «дорівнює розміру прожиткового мінімуму для працездатних громадян (офіційно встановленого в Україні на день в'їзду в Україну), за кожен додатковий (після завершення терміну, протягом якого громадянин мав повернутися в Україну) повний тиждень перебування за межами України під час дії воєнного стану».

Простими словами, у перших двох пунктах мова йде про те, що будь-який військовозобов'язаний зможе без будь-якого, навіть формального контролю чи дозволу зі сторони держави виїхати за межі України. Адже нотаріально засвідчений обов'язок чи лист приватної спортивної федерації фактично не може контролюватися або перевірятися державними органами через відсутність такого механізму. Тобто, чинне законодавство, наприклад, не передбачає покладення на органи Державної прикордонної служби обов'язку по

перевірці нотаріальних документів чи листів приватних спортивних федерацій.

Це з великою ймовірністю може призвести до виникнення численних підставних «федерацій», які будуть надавати послуги з оформлення документів для виїзду за кордон.

Фактично, це ще й призведе до того, що у Центрах комплектування та соціальної підтримки буде відсутня будь-яка достовірна інформація щодо кількості військовозобов'язаних, які перебувають в Україні (між Державною прикордонною службою та Центрами комплектування та соціальної підтримки відсутні електронні системи, які дозволяють вільний обмін інформацією, а законопроекти не передбачають врегулювання цієї прогалини).

Але це лише перші два пункти. Проте неабияку цікавість викликає й третій. Як вже було вказано вище, він передбачає відповідальність осіб за порушення порядку повернення на територію України. Навіть не вдаючись в деталі стосовно того, що відповідальність настає виключно у разі відсутності поважних причин (а їх перелік надано), законопроект передбачає, що особи, які порушили термін повернення в Україну, несуть відповідальність за це «відповідно до чинного законодавства».

Поясню для тих, хто не має відношення до юриспруденції або не стикався з цим: чинне законодавство не передбачає жодної відповідальності за неповернення до України осіб, які виїхали під час дії воєнного стану. А, зважаючи, що нові законодавчі акти не передбачають внесення змін до Кримінального кодексу України або Кодексу України про адміністративні правопорушення, можна цілком справедливо констатувати, що відповідальності просто не буде.

Втім, автори законопроекту залишили тут юридичну шпаринку на випадок, якщо колись в майбутньому Верховна Рада передбачить відповідальність за неповернення в Україну і дозволили не нести відповідальність, якщо перерахувати кошти «на ЗСУ».

Суми, про які йдеться, доволі смішні. Стаття 7 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2023 рік» передбачає, що з 1 січня 2023 року прожитковий мінімум для

працездатних громадян становить 2 684 грн. Якщо припустити, що військовозобов'язаний мав би повернутись 30 квітня, але не повернувся, то до кінця року, за 35 тижнів, «набіжить» 93 940 гривень. Не так і дорого за індульгенцію від притягнення до відповідальності. «Річний абонемент» теж не вражає – 142 252 гривень...

І ще одна прогалина: законопроект не вбачає орган, до повноважень якого буде входити контроль за дотримання строків повернення в Україну.

Тож, виходячи зі змістів законодавчих актів, ймовірність їх прийняття Верховною Радою мінімальна. Навряд хтось з депутатів візьме на себе ризик підтримати такі умови виїзду військовозобов'язаних за кордон (https://www.volynnews.com/blogs/blog_453/novi-propozytsiyi-chy-zmozhut-viyskovozoboviazani-vuyikhaty-za-kordon/). – 2023. – 10.03).

Блог на сайті»Latifundist.com»

Про автора: Тетяна Тітаренко, авторка, керуюча партнерка юридичної компанії Legrant

Валютна виручка, повернись! Ще раз про нові правила експорту зерна

4 березня вступив в дію новий порядок повернення валютної виручки при експорті сільськогосподарських товарів. Думки аграріїв та експертів про нововведення розділилися кардинально, що цілком зрозуміло. Війна помітно вдарила по аграрному сектору, завдавши на кінець 2022 року за підрахунками KSE Агроцентру і Мінагрополітики прямих збитків та непрямих втрат на суму понад \$40 млрд. Тож бізнес гіперчутливий до найменших, а надто таких кардинальних змін. Полярні позиції стосовно нового порядку ясності не додають, тож розбираємо нововведення по полічках.

Питання щодо своєчасного повернення валютної виручки в Україну під час експортних операцій з зерновими – одне із традиційних «яблук розбрату» між податківцями та експортерами. Упродовж тривалого часу реальному сектору дорікають у порушенні

валютного законодавства, зокрема граничних термінів надходження виручки за експортними операціями, внаслідок чого держава недоотримує валютну виручку, відтак податкова нараховує пеню за кожний день прострочки та виписують податкові повідомлення-рішення.

Натомість податківцям закидають у нерозумінні основ роботи бізнесу та надмірному фіскальному тиску. Відповідні суперечки вирішуються здебільшого у судовому порядку, причому, суто із практики, у 50% випадків суди обіймають сторону експортера.

Тож у січні поточного року законодавці спробували вчергове впорядкувати питання з неповерненням валютної виручки і до завершення військового чи надзвичайного стану запровадили на експорт пшениці, ячменю, кукурудзи, сої, ріпаку, соняшнику, соняшникової олії та шроту особливий новий режим експортного забезпечення. Що це означає?

Умовою експорту товарів, до яких застосовуватиметься новий режим, є кілька обов'язкових вимог.

Перша – наявність позитивної історії повернення валютної виручки за попередні 6 місяців (так званий ліміт), друга – відсутність порушень валютного законодавства за попередні 12 місяців.

Ліміт розраховується, як третина вартості товарів, що експортовані за попередні 6 місяців за митними деклараціями, за якими експортер отримав оплату за товар у повному розмірі. Тобто за такий товар було або отримано передоплату, або банки закрили валютний нагляд повернення валютної виручки.

Ліміт розраховує Державна митна служба та оновлює щомісяця для кожного експортера на основі даних від НБУ, зібраних від обслуговуючих банків.

За відсутності позитивної історії експортера або у разі істотного збільшення ним обсягів експорту, що перевищують ліміти, умовою вивезення товарів, до яких застосовано режим експортного забезпечення, є реєстрація податкової накладної в Єдиному реєстрі податкових накладних (далі – ЄРПН) за ставкою, визначеною для операцій з постачання

таких товарів на митну територію України – 14 або 20% залежно від вантажу.

Експортер звільняється від обов'язкової реєстрації податкової накладної за вищевказаною ставкою за двох умов:

Сукупна задекларована митна вартість експортованих протягом поточного місяця товарів не перевищує визначені ліміти (нагадаю, що йдеться про третину виручки від експорту за останні 6 місяців згідно з митними деклараціями, щодо якої завершено процедури валютного нагляду).

Відсутність порушень валютного законодавства протягом попередніх 12 місяців, що підтверджується інформацією від податкової.

Тож від 4 березня кожен експортер-аграрій до 10 числа поточного місяця повинен звернутися до обслуговуючих банків, щоб вони звітували перед НБУ про обсяг таких операцій, натомість НБУ до 20 числа поточного місяця інформуватиме митницю про розміри ліміту.

Якщо ж вартість експортованого товару перевищуватиме ліміт, експортер матиме можливість експортувати свій товар за окремою трьохкроковою процедурою. Для цього йому необхідно:

До подання митної декларації зареєструвати податкову накладну до ЄРПН на такий товар за ставкою ПДВ для постачання таких товарів на митній території України (тобто крім шроту та олій ставка становитиме 14%). Реєстрація такої накладної не може бути зупинена.

Подати митну декларацію та експортувати товар.

Після отримання повної оплати за товар та закриття банком контролю повернення валютної виручки (про що банк самостійно звітує до податкової протягом 3 днів, а податкова повідомляє експортера до електронного кабінету), експортер реєструє розрахунок коригування та змінює ставку податку за експортованим товаром на нульову. Реєстрація розрахунку коригування також не може бути зупинена податківцями.

На перший погляд експортер з чинною реєстрацією, як платник ПДВ, який не перевищує суму показника ліміта та не

порушував валютного законодавства впродовж останнього року, здійснюватиме експортні операції як і раніше та без жодних змін. Однак, закон не враховує багатьох нюансів, спровокованих військовим часом та поточним станом справ у аграріїв, особливо у невеличких та дрібних експортерів. Приклади подібних нюансів:

Підтвердження відсутності порушень валютного законодавства за останні дванадцять місяців покладено на податкову службу, а її позиція часом достатньо суб'єктивна. На практиці часто трапляються випадки, коли рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій податковій повідомлення-рішення, які застосовані податковою за начебто встановлені порушення в сфері ЗЕД – скасовано, судовий спір вирішено на користь експортера, рішення набуло чинності, однак справа знаходиться на розгляді в суді касаційної інстанції, тож податкова наполягатиме на порушенні валютного законодавства. Відтак є обґрунтовані ризики, що практично усі компанії працюватимуть за лімітами та вимушені будуть щомісяця проводити процедуру їх визначення. Тож це може стати одним із факторів уповільнення темпів експорту.

Одне із нововведень полягає в тому, що експортер матиме право зареєструвати розрахунок коригувань та змінити ставку податку на експортований товар на 0% лише після отримання повної оплати за товар нерезидентом. Якщо нерезидент не сплатив за доставлені товари, експортер втрачатиме 14% у вигляді ПДВ. Вочевидь, це негативно позначиться на фінансовій спроможності аграріїв, адже може вимивати обігові кошти тощо.

У березні-травні у зв'язку з сезонністю, швидше за все, будуть невеликі обсяги експорту. Однак, коли влітку почнеться основний експорт зернових, у компаній можуть виникнути проблеми з лімітами. Це стосуватиметься, скоріше за все, середніх та дрібних підприємств. Адже при нестачі податкового кредиту для реєстрації податкових накладних, компанія буде змушена поповнити електронний рахунок коштами. Чи буде їх достатньо для здійснення

відповідної операції, адже аграрії вже суттєво постраждали від повномасштабної війни, стане зрозуміло із часом. Тому побоювання, що у середнього та дрібного бізнесу у зв'язку із дефіцитом обігових коштів можуть виникнути проблеми з експортом, цілком не безпідставні.

Тож вже зараз можна спрогнозувати, що умови, в яких опиняться великі та дрібні експортери у зв'язку із різними масштабами бізнесу та фінансовими можливостями, можуть бути якісно різними. Це може виштовхнути невеликі господарства або компанії, які експортуватимуть вперше, з ринку.

Резюмувати хочу наступним. Ситуація з експортом в Україні, в тому числі аграрному, після початку повномасштабної війни через блокаду морських портів та руйнування традиційних логістичних ланцюгів критично складна. Так, за даними Мінекономіки у 2022 Україна експортувала товарів на \$44,1 млрд, що на 35% менше, ніж у 2021 році, частка аграрної продукції становить \$23 млрд.

Міністерство інфраструктури України та українські дипломати докладають титанічних зусиль, аби «зерновий коридор» попри спроби блокування росіян став ефективним інструментом для українського аграрного експорту. Тож завдання інших гілок влади – створювати стимули та покращувати умови роботи аграріїв замість того, аби додавати їм зайвого головного болю (<https://latifundist.com/blog/read/2979-valyutna-viruchka-povernishche-raz-pro-novi-pravila-eksportu-zerna>). – 2023. – 07.03).

Блог на сайті «Українська газета»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

Рух в ЄС на паузі? Венеційка розкритикувала скандальний законопроект про деолігархізацію

Там де багато піару, зазвичай бракує реальних результатів. Сумнозвісний закон про олігархів – яскравий тому приклад. Півтора року тому влада оголосила олігархам війну. Оголосила

дуже медійно і голосно. Однак прогнала її, так і не з'явившись на поле бою.

Адекватна імплементація цього закону – зобов'язання України для вступу до Європейського Союзу. Його не буде дотримано, допоки очільники держави не визнають і не виправлять помилки, на які українське суспільство вказувало їм від самого початку. На жаль, нас не чули. Замість реальної деолігархізації вони обрали піар і змарнували наш час.

Ще восени 2021 року влада, попри здоровий глузд та законні процедури, протягнула закон про олігархів, який був радше популістичним, ніж реалістичним. Як результат – жодних кроків щодо деолігархізації у владі так і не зробили після ухвалення закону. Я відверто і відкрито казав про недієздатність цієї ініціативи. Однак це стало формальною причиною моєї подальшої відставки з посади Голови Верховної Ради (а я відверто казав про проблеми цієї ідеї).

Там досі за це виправдовуються, а міністр юстиції Денис Малюська нарікає на повномасштабне вторгнення і відсутність висновку Венеційської Комісії (проти якого сам же й виступав у вересні 2021). Каже, якби не це все, закон би точно запрацював.

Але виявляється, що ретельне доопрацювання законопроекту ще в 2021 році було вкрай необхідним, адже це є одним із важливих кроків для руху України в ЄС. Про що говорить, зокрема, і вже неофіційно опублікований проєкт висновку Венеційської Комісії.

Там чітко наголошено про намагання Офісу Президента через Раду нацбезпеки і оборони монополізувати право визначати олігархів. Жодного реального відношення до так званої деолігархізації ухвалений поспіхом закон не має.

Ось основні критичні зауваження Комісії до так званого «антиолігархічного закону»:

РНБО на 100% підпорядкований президенту і тільки імплементує його рішення. Тому надання цьому органу повноважень визначати олігархів є сумнівним. Окрім цього, повноваження визначати олігархів є

надмірними і для самого президента як голови РНБО, вони не прописані в Конституції і можуть створити передумови для визнання олігархами політичних опонентів очільника держави, щоб ускладнити фінансування їх політичних кампаній.

Рішення про визнання особи олігархом не повинно прийматися за політичними вподобаннями. «Персональний підхід» до деолігархізації може бути сумісний зі стандартами Ради Європи тільки у разі прийняття рішення незалежним органом за чітко прописаною процедурою. Однак, аналізований Закон не відповідає критерію юридичної чіткості і допускає надмірну дискрецію зі сторони РНБО.

Також не до кінця правильно прописані норми, які передбачають звільнення публічних службовців за порушення вимог цього Закону. У нинішній редакції вони відкривають двері для зловживань і звільнення найвищих посадових осіб (наприклад, прокурорів САП, Голів Антимонопольного комітету і НАБУ), особливо у випадку, якщо публічний службовець не задекларував зустріч з олігархом через незнання того факту, що особу включено до реєстру олігархів.

Критерії для визнання особи олігархом не чіткі: незрозуміло, як визначається «вирішальний вплив на управління або діяльність засобу масової інформації» або як класифікуються мітинги чи демонстрації «з політичними вимогами», визначення «бездоганної ділової репутації» та інші.

Необхідно виключити повну заборону на фінансування політичних партій, виборчих кампаній та мирних зібрань зі сторони олігархів. Також необхідно виключити вимогу до «олігархів» подавати е-декларації.

Комісія не розуміє потребу прийняття цього Закону за прискореною процедурою, яка суттєво обмежила розгляд правок від народних депутатів. Комісія також визначає, що після другого читання не було зрозуміло, які правки враховано, що призвело до порушення законів України під час ухвалення цього рішення.

Загалом Закон ухвалювався з грубими порушеннями законодавства, зі спробою

підмінити правки і фінальний текст документу, що було прямим наслідком впливу Банкової.

Що пропонувалося?

Ще восени 2021 року у статусі Голови Верховної Ради неодноразово наголошував на тому, що до реальної деолігархізації цей закон не має жодного відношення і він має бути доопрацьований.

Моя позиція не обмежувалася простими словами, попри шалений тиск з боку влади я намагався змінити цей проєкт закону.

Наприклад, мною була подана пропозиція N398, згідно з якою рішення про визнання олігархом приймається Головою Національного агентства з питань запобігання корупції за зверненням незалежної Комісії з питань протидії надмірного впливу осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті. Порядок роботи, прийняття рішень, гарантії та обов'язки такої Комісії чітко описувались у інших правках, таких як N465, 466, 711, 870, 1260.

Я неодноразово пропонував і досі на цьому наголошую: Україна має імплементувати антитрастове законодавство, а також окремий закон про лобіювання. Усі ці механізми разом будуть виконувати функції боротьби з монополіями. Ця практика поширена у цивілізованому світі, зокрема у Сполучених Штатах Америки.

Але тоді всі ці пропозиції маркувалися недоречними чи неважливими. Владою рухало бажання політичного піару.

Що ж ми маємо сьогодні?

Деолігархізація є не тільки вимогою українського суспільства, а й одним із критеріїв для вступу в ЄС. Замість того, щоб одразу, ще в 2021 році, доопрацювати і ухвалити якісний закон, ми вже як мінімум втратили півтора року через популізм представників влади.

Верховній Раді знову доведеться змінювати законодавство, витратити час та гроші українців для того, щоб виправити помилки осені 2021 року. Практика недалекоглядних рішень, заполітизованості Парламенту, втрата його суб'єктності мають нарешті залишитися в минулому (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/640f27ae84a6b/>). – 2023. – 13.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Тарас Загородній, керуючий партнер Національної антикризової групи

Законопроект № 6077 знищує галузь економіки з виробництва пластику

Україна – країна крайнощів. У нас «або зрада», «або перемога». В економічній царині або «протекціонізм радянського зразка» (коли монопольні преференції надаються одному гравцю, а не стимулюють конкуренцію в рамках однієї галузі іноземців та українського бізнесу) або «лібералізм», який схожий на відверте шкідництво та лобізм іноземних виробників, які після знищення конкурентів в Україні піднімають ціни на свою продукцію. Згадайте історію з Ілоном Маском, як він на початку війни за копійки продавав абонемент на користування «Старлінком», а потім різко підняв ціни. Так працює монопольний ринок. Цим не гребують й іноземці.

Така сама ситуація складається з загрозою ухвалення законопроекту № 6077. Замість того, щоб дати великий перехідний період для виробників, щоб вони могли адаптуватися (як це робиться в усіх країнах ЄС), у нас вирішити пустити під ніж всю галузь одним махом. Це в країні де вже зараз величезне безробіття.

Отже у Верховній Раді України планується до розгляду найближчим часом проект Закону України № 6077 «Про обмеження виробництва та обігу пластикової продукції одноразового використання на території України», зареєстрований ще у вересні 2021 року.

Якщо проаналізувати положення цього проекту, порівнявши його з чинним європейським регулюванням, то можна дійти наступних висновків.

Український законодавець пішов шляхом найменшого супротиву. Так, Директива ЄС 2019/904, присвячена зменшенню впливу на довкілля (морські узбережжя) одноразової продукції з пластику розвинула положення європейського законодавства щодо управління відходами, їхнім сортуванням, переробкою та утилізацією. Зменшення кількості

виготовлення та споживання одноразових предметів з пластику є елементом Циркулярної економіки та Європейського зеленого курсу, що закріплені у директивах та регламентах. Головна ідея цієї політики, що впроваджується з початку 90-х років, – поступовий перехід до повторного використання пластику та його повної переробки.

Країни ЄС планують поступовий перехід та відмову від одноразових пластикових виробів до 2030 року, а більш глобальні екологічні ініціативи заплановані в Європі до 2050 року. Як свідчить проаналізований проект № 6077, жодних подібних планів український законодавець не ставить.

В Україні планують піти іншим шляхом – заборонити окремі вироби з пластику (ємності для напоїв, посуд, контейнери для їжі тощо), нічого не пропонуючи взамін, окрім покарання за порушення заборони. В Держпродспоживслужби з'явиться ще один штраф та привід для перевірок підприємців.

Примітно, що проектом Закону № 6077 забороняється будь-яке виробництво виробів з одноразового пластику, навіть на експорт. Безперечно, це призведе до скорочення кількості робочих міст та перебоїв у поставці тари та упаковки для громадян та установ, зокрема Збройних сил України. Мета такої заборони залишилась незрозумілою для редакції.

На сайті ВР ми не знайшли жодних обґрунтувань та розрахунків щодо наявності та доступності альтернатив одноразовій продукції з пластику, надання субсидій та допомоги підприємствам та працівникам, які будуть масово вивільнені у зв'язку з припиненням виробництва, впливу проекту № 6077 на економічну та екологічну ситуацію. Можливо, такі розрахунки не проводились?

Країни ЄС поступово приймають закони щодо виведення з обігу окремих видів пластику, встановлюючи адекватні перехідні періоди або дозволяючи реалізовувати те, що вже було вироблено та перебуває на складах.

Справа в тому, що замінити вироби з пластику можна або біорозкладним пластиком, дорожчим в рази, або ж виробами з паперу, до речі теж вкриті пластиком, з яким треба щось

робити (переробляти, утилізувати). Все це несе не лише економічні, а й екологічні ризики.

Поступове зменшення споживання пластику без його переробки та рециркуляції є елементом політики держави щодо поводження з відходами та управління ними, чого не врахували автори проєкту Закону № 6077.

Нещодавно прийнятий Закон України «Про управління відходами» набирає чинності з 9 липня 2023 року. Одночасно з цим втрачає свою дію Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 року.

Цими законами має бути визначено засади поступової відмови від пластикових виробів, нарощування потужностей з рециркуляції та утилізації відходів згідно з вимогами ЄС.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що проєкт Закону № 6077, на жаль, не є «європейським»....

В запропонованій редакції проєкту все, чого вдасться досягти – це скорочення тисяч працівників переробної галузі та додання нових повноважень державному каральному органу. Навряд чи це наблизить нас до ЄС (https://censor.net/ua/blogs/3405632/zakonoprojekt_6077_znyschuye_galuz_ekonomiky_z_vyrobnystva_plastyku). – 2023. – 14.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Лісовський, експерт ОПОРИ з CivicTech

Опитування в «Дії» про статус 8 березня відбулося з порушеннями

Опитування мало розпочатися 27 березня або пізніше. Процедура опитувань в «Дії» та строки їх проведення передбачені постановою Кабміну. Мінцифра не дотрималася затверджених термінів, а резонансна тема могла спричинити конфлікт у суспільстві.

Ще в лютому 2022 року Кабмін затвердив постанову №90, згідно з якою органи влади можуть подати ініціативу про проведення опитувань у «Дії». Замовлення на таке опитування слід подавати не пізніше, ніж за 30 днів до початку опитування. ОПОРА

поцікавилася в Мінцифри, коли до них надійшло замовлення на опитування щодо 8 березня.

У відповіді на інформаційний запит вказано, що Мінкульт за зверненням нардепки він «Слуги народу» Марини Бардіної надіслав запит на проведення опитування 27 лютого. Отже, відповідно до вимог згаданої вище постанови Кабміну, це опитування мало з'явитись лише 27 березня, тобто аж за 19 днів після свята. Варто відзначити, що депутатка ще 20 лютого написала відповідного листа до Міністерства, яке тиждень його опрацьовувало. У разі оперативнішого опрацювання таке опитування могло б початися, наприклад, 21–22 березня.

Насправді ж опитування в додатку «Дія» тривало з 28 лютого до 6 березня. В результаті 62% (1,3 млн) опитаних підтримали ідею залишити день 8 березня вихідним, а 33% (700 тис.) погодились зробити його робочим. Всього в опитуванні взяли участь 2,1 млн користувачів додатку.

Ініціаторка опитування Марина Бардіна закликала громадян разом вирішити, чи варто залишати 8 березня святковим днем. Це перегукується із законопроєктом про скасування цього та інших офіційних державних свят, який внесла низка депутатів на чолі з Оксаною Савчук.

Такі опитування в «Дії» не обов'язкові до виконання владою та не можуть підміняти собою формат публічних обговорень. Відповідно до постанови Кабміну, це лише збір інформації. Також ці опитування не є репрезентативними, оскільки до них не мають доступу громадяни України без додатку «Дія», що призводить до виключення багатьох людей із процесу збору інформації та подальшого прийняття рішень (https://censor.net/ua/blogs/3406042/opituvannya_v_d_pro_status_8_bereznya_vdbulosya_z_porushennyami). – 2023. – 16.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Аліна Логозяк, експерт в сфері ЖКХ

Світло з-під землі – або як нам не втратити шанс збудувати сучасну систему ЖКГ

10 жовтня 2022 року росія здійснила першу масовану терористичну ракетну атаку на об'єкти української інфраструктури. З того часу такі удари повторюються раз на кілька тижнів, завдяючи українській енергетиці величезної шкоди.

Завдяки титанічній роботі енергетиків, комунальників, рятувальників Україні вдалося не допустити колапсу системи. Ворог не досяг мети занурити країну в темряву, заморозити, змусити піти на переговори. Але – біди наробив. Тепер слово «блекаут», про яке більшість з нас згадувало хіба що в контексті штор, міцно увійшло в лексикон українців.

З іншого боку – ворог змусив нас поглянути на ситуацію в житлово-комунальному господарстві під іншим кутом: сидючи в темряві, ми розгледіли усі проблеми, що накопичувалися у сфері ЖКГ упродовж десятиліть. Тепер ми знаємо, як точно більше робити не треба. І маємо чіткий план, як зробити житло кожного українця енергетично незалежним, а всю систему – ефективною і захищеною від потенційних атак у майбутньому.

Поясню, що ми маємо зараз і що можемо мати в майбутньому на прикладі Харкова, міста, чия критична інфраструктура постраждала чи не найбільше в Україні.

Як усе працює зараз (спойлер №1 – дуже погано)

Остання на даний момент масована ракетна атака на Україну сталася 9 березня. Окремі регіони постраждали більше за інших. Зокрема, Харків, де не так давно вперше за довгий час вмикали вуличне освітлення, на кілька діб залишився без світла, тепла і навіть води.

Загалом першу столицю обстрілюють мало не щодня. Цілять – по енергетичній інфраструктурі. Після «прильотів» місто – повністю або частково – надовго залишається без електрики.

Чому? У Харкові є дві основні підстанції, які живлять місто, – ТЕЦ 5 і ТЕЦ 3. Вони побудовані ще за радянських часів.

ТЕЦ 5 забезпечує електроенергією близько 60% міста. Її ворог обстрілював ще до початку

масованих ракетних атак на енергооб'єкти України.

Під час першого влучання (близько пів року тому) – вибили один з трьох трансформаторів. Вже в березні – влучили в іще один трансформатор. Залишився один, найменшої потужності. Він може виробити лише одну п'яту частину електроенергії, потрібної, щоб заживити ту частину Харкова, яку живить ТЕЦ 5. Це без транспорту, без метро, без вуличного освітлення – мова лише про житлові будинки.

Ремонтні роботи тривають і досі. Відновити подачу електроенергії харків'янам, які залежать від ТЕЦ 5 і ТЕЦ 3, в яку теж влучили, не вдалося навіть через дві доби.

Крім електрики, цілу добу не було води. Централізоване міське опалення – не працювало.

Підземний і наземний електричний транспорт, зрозуміло, теж стояв. Метро зрештою, з перебоями, та все ж запустили. Трамваї і тролейбуси – в депо, і коли повернуться на маршрути – невідомо. Відповідно черги на автобуси і маршрутки у перші дні після атаки були просто шалені. Таксі працювало, але викликати його було ще тим квестом, адже мобільний зв'язок і інтернет у місті теж практично лягли. Навіть до екстрених служб додзвонитися, часом, було неможливо. Електрики не було практично ні в кого і ніде.

До початку повномасштабного вторгнення на баланс міста було близько восьми з половиною тисяч житлових будинків. Ще близько двох з половиною тисяч – під управлінням керуючих сервісних компаній. За час великої війни у Харкові зруйновано більше двох тисяч багатоквартирних і приватних будинків.

Інфраструктура, за допомогою якої в ці будинки постачають електрику, воду, тепло, будувалася ще в 60-70-ті роки минулого століття. Тоді труби й електромережі прокладалися на цілі райони. Наприклад, є квартал на 50 будинків – і всі вони під'єднані до живлення десь в одному місці. Тобто не можна підключити кожен будинок окремо. А на всі разом, після атак на ТЕЦ, просто не вистачає потужності. І комунальникам, які без відпочинку працюють

по кілька діб поспіль, потрібно ламати голову, вигадувати і придумувати, як частину будинків перевести на дрібніші підстанції.

Що потрібно робити? (спойлер №2 – забудьте про паліатив, вирішувати питання треба кардинально)

Усі 30 з гаком років Незалежності ми продовжували користуватися мережами, прокладеними ще в радянські часи. Тут мова і про зношеність, і про те, що у ворога – все так само, він знає, як влаштована і працює наша критична інфраструктура, знає, куди бити, щоб завдати якомога більшої шкоди.

За ці ж роки ніхто не вкладав кошти у капітальну модернізацію мереж, обладнання і підстанцій.

Одне з найбільш важливих слів для України сьогодні – «відновлення». У нас неймовірна кількість зруйнованих міст, районів, кварталів у багатьох регіонах країни. За офіційними даними, по всій Україні – майже 144 тисячі зруйнованих будинків. У п'ятірці найбільш постраждалих регіонів за руйнуваннями житлового фонду – Донецька, Луганська, Харківська, Сумська, Чернігівська і Київська області. Щодня ворог обстрілює і руйнує Дніпропетровщину, Херсонщину, Миколаївщину і Запоріжжя. Лежить в руїнах тимчасово окупований Маріуполь: там за три місяці блокади росія знищила більше половини житлового фонду, майже півтори тисячі багатоквартирних будинків – відновити неможливо.

Зараз перед державою стоїть завдання побудувати для людей нове житло. Звісно, з відповідними комунікаціями. Вже анонсовано державні, регіональні, міжнародні програми в цьому напрямку.

Але! Сьогодні усі вони обирають найлегший шлях – застарілу, неінноваційну модель.

Як це буде виглядати на практиці. В якомусь умовному містечку «Х» зносять усі будинки, які геть не підлягають відновленню, а на їхньому місці зводять нові. Підводять труби, роблячи врізку від тих же, встановлених ще за радянщини, загальноміських мереж. Точно так само кидають дроти від найближчих підстанцій. І перший же форс-мажор – виведе

все це з ладу, залишивши новенькі будинки, зведені і підключені за архаїчними лекалами, без електрики, води, тепла...

Війна чітко показала нам: необхідність у проведенні реформи ЖКГ назріла і перезріла. По всій країні.

Ми живемо в еру нових технологій та інновацій. Смарт-будинки і смарт-машини, нейромережі і штучний інтелект – стають невід'ємними супутниками нашого життя. Сфера ЖКГ в Україні теж має стати такою – сучасною, багатофункціональною, розумною і незалежною – щонайменше від розетки чи викопних енергоресурсів.

Отже, що конкретно я пропоную для нових будинків і кварталів – з огляду на власний більш як 20-річний досвід роботи у будівництві та сфері ЖКГ і управління сервісною компанією: зосередити обладнання, яке забезпечуватиме будинок, під землею, у спеціальних міні-бункерах. Це модульні системи, які забезпечуватимуть окремі невеликі квартали усім необхідним – електроенергією, водою, теплом. При цьому – компактні, високотехнологічні, захищені.

Електроенергія. Підземні підстанції при зведенні обійдуться дорожче, ніж наземні, але вони будуть захищені від усіх можливих форсмажорів.

Електроенергію мешканці будуть отримувати від панелей сонячних батарей. Зараз вони стали значно доступнішими і – продуктивнішими. Раніше, щоб забезпечити електрикою, опаленням і гарячою водою двадцятип'ятиповерхівку, потрібно було закласти цими панелями увесь дах. Зараз вони вже значно потужніші і для тих же цілей достатньо значно меншої кількості. Власне виробництво електроенергії дозволить суттєво знизити ціни: вартість одного кіловату енергії – буде копійечною.

Навіть якщо припустити, що вартість кіловату буде вищою, ніж зараз, то загальне споживання буде менше звичайного. Якщо зараз сім'я використовує 300 кіловат на місяць по 1,68 грн, то буде використовувати близько 100 кіловат на місяць – хай навіть по 2 гривні, все одно отримуємо економію.

Опалення. Тут же, під землею, встановлюються теплові насоси. Труби звідти розводяться по будинках, де в технічних приміщеннях встановлено ще частину устаткування. Так само це обладнання працюватиме на кондиціонування. Це дорога техніка, але вона дозволить піти від тепломереж. При цьому тепла – буде більше. Адже вода, яка зараз іде по довгих міських мережах до споживача, поступово втрачає температуру. За стандартами, вода в труби окремої квартири має приходити з температурою 75 градусів, але за фактом – вона не більше 50 градусів.

Щоб підстрахуватися і мати альтернативний варіант забезпечення будинків теплом, у цих підземних бункерах встановлюватимуться і твердопаливні котли.

Водопостачання. Зараз є величезні станції, котрі качають воду, обробляють її. Звідти її по старих іржавих трубопроводах подають людям. Тому, власне, періодично у нас із кранів тече вода коричневого кольору або з неприємним запахом. Особливо після аварій. У Харкові, наприклад, є труби, яким уже майже 100 років. Звісно, місто намагається їх міняти, але не в тих обсягах. Альтернатива – так само, як і з теплом, свердловина. За прикладом таких, які роблять у приватних будинках, але в більших масштабах і з відповідним обладнанням. Воно встановлюється у тому ж таки бетонному бункері під землею. І у випадку «прильотів» – абсолютно захищене.

При цьому мешканці отримують якісну чисту воду за менші гроші: на транспортування витратитися не потрібно, адже ось вона – просто під твоїм будинком.

Водовідведення. Теж за прикладом приватних будинків – вигрібні ями. Але з сучасним устаткуванням, яке дозволяє усі відходи розщепляти, залишати в землі, а не зливати весь бруд в річки чи озера, завдаючи шкоди екології.

Такі комплекси будуватимуться на кожен окремий квартал/район, на 10-25 будинків. Тоді навіть якщо ворогу вдасться ракетним ударом вивести з ладу обладнання, що встановлено під землею, «погаснуть» лише ці будинки, а не ціле місто. При цьому буде передбачено можливість

аварійного підключення цих будинків – завдяки мережі кабелів, прокладених під землею між різними підземними бункерами з обладнанням. Таким чином будинки стають незалежними від загальноміських мереж. Які застаріли, прогнили, потребують щоденних ремонтів і через які всі комунальні підприємства – збиткові.

Рахуємо й інші вигоди:

-завдяки реалізації проекту Україна поступово зможе відмовитися від імпорту електропостачання, газу та вугілля, зіскочити, як любив говорити один відомий політик, з цих голок і суттєво економити;

– держава зможе позбутися і впливу олігархів, від яких сьогодні в енергетичній сфері Україна залишається залежною. Це дозволяє їм періодично диктувати владі свої умови, намагатися викручувати руки, а також – наживатися на простих людях. Для прикладу: фактична вартість електроенергії до початку повномасштабної війни складала менше 90 копійок. Нам її продавали по 1 гривні 44 копійки або навіть 1,68 грн, якщо у вас немає розподілу день/ніч. І, як виявилось, ці переплати, які йшли у прибуток компаніям олігархів, в модернізацію – не вкладали.

– витрати кінцевого споживача на сплату комунальних послуг суттєво скоротяться. Відтак і механізм субсидій – стане непотрібним.

– реорганізація комунальних підприємств, які досі працюють за радянськими шаблонами і мають непомірно і невиправдано роздутий штат. Усі вони отримують від держави зарплатню. Додайте сюди адміністративні витрати на утримання – це дуже великі гроші, які потім покладають на кінцевого споживача, тобто – на нас з вами. Знищити «бюрократичного монстра» і перевести комунальні підприємства на бізнес-модель, коли рахуються витрати і цінується ефективність, оперативність і якість – час уже давно. Звісно отримаємо кругленьку суму економії. І ось – чудова для цього нагода. Ціль: зменшення витрат на обслуговування, що зменшить фінансове навантаження на споживачів.

– прибравши бюрократію, обгрунтовано відмовившись від субсидій, змінивши систему,

ми поступово знищимо і корупційні схеми, налагоджені в українській сфері ЖКГ.

– це один беззаперечний плюс: екологічність проєкту. Науковці стверджують, що «кліматичні зміни – це така ж загроза, як і ядерна зброя». Середня глобальна температура зростає по всій планеті, а зупинити це зростання можна, якщо усі країни світу почнуть різко скорочувати викиди парникових газів. Зокрема – відмовляючись від викопного палива, яке можна і потрібно замінити на відновлювальні джерела енергії. Мій проєкт саме такий підхід і пропонує. Чому б нам у цьому питанні взяти та й не перегнати Європу? З беззаперечною вигодою для нашої Держави.

Загалом це велика державна програма, яка не лише дозволить фундаментально змінити й осучаснити сферу ЖКГ, технологічно модернізувати Україну, але й залучити великих міжнародних інвесторів (https://censor.net/ua/blogs/3406133/svtlo_zpd_zeml_abo_yak_nam_ne_vtratii_shans_zbuduvati_suchasnu_sistemu_jkg). – 2023. – 16.03).

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Про автора: Ігор Лісецький, експерт із земельних питань

Невитребувані нерозподілені земельні ділянки – на оформлення у власників залишилося два роки!

Невитребувані нерозподілені земельні ділянки та земельні частки паїв стали досить гострою проблемою в Україні. В першу чергу гостроту цій проблематиці додає те, що право власності на такі землі потрібно встигнути зробити до 2025 року, інакше в подальшому ці землі перейдуть в комунальну власність.

Якщо цю вимогу не буде виконано, вважатиметься, що такі власники земельних ділянок автоматично відмовилися від свого права на землю.

Тобто після 1 січня 2025 року невитребувані нерозподілені ділянки будуть визнані безхазяйними і їх передадуть у комунальну власність територіальної громади, на території якої вони розташовані.

Також хочу підкреслити, що заборона під час війни надати у власність землю, встановлена підпунктом 5 пункту 27 Розділу 10 «Перехідні положення» Земельного кодексу України, стосується лише безоплатної передачі земельних ділянок державної і комунальної власності та не поширюється на виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) із земель колективної власності.

Тим самим держава все ж таки надає можливість громадянам оформити право власності на землю до 2025 року.

Варто розмежовувати питання про визнання спадщини відумерлою і те, що буде 2025 року.

Спадщина визнається судом відумерлою (ст. 1277 ЦКУ), тобто орган місцевого самоврядування має звернутися до суду і надати належні докази з цього приводу, в свою ж чергу 1 січня 2025 року землі перейдуть по суті автоматично – на підставі норми закону статті 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)».

Отже, що потрібно зробити, щоб не втратити своє право на землю?

Є два шляхи – перший зайнятися цим питанням самостійно, знайти землевпорядну організацію, виготовити технічну документацію (в інтернеті є вичерпний порядок дій), другий – звернутися до фактичного користувача землі (так званого потенційного орендаря) і узгодити з ним питання оформлення землі – вони теж зацікавлені в належному оформленні землі і у них є практичний досвід у цьому (<https://agropolit.com/blog/523-nevitrebuvani-nerozpodileni-zemelni-dilyanki--na-oformlennya-u-vlasnikiv-zlishilosya-dva-roki>). – 2023. – 15.03).

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В. Гетьмана

Пріоритети визначені: ситуація в економіці та на фінансових ринках України

Економічна ситуація

Міністерство економіки України скоригувало свою оцінку падіння ВВП в 2022 році до 29,2%. Попередня оцінка скорочення економіки становила 30,4% [$\pm 2\%$]. Зміна відбулась після того, як Держстат оприлюднив оперативні дані по ВВП України у 4 кварталі 2022 року. Разом з тим, фахівці міністерства відзначають негативні тенденції, які стримуватимуть відновлення економіки і у 2023 році. Зокрема, пригнічене споживання домогосподарств, яке зосереджується в основному на купівлі товарів та послуг першої необхідності; триваюче в умовах війни падіння інвестиційної активності, яке частково компенсується вимушеним інвестуванням бізнесом та державою в купівлю та встановлення значної кількості альтернативних джерел живлення. Водночас позитивну роль минулого року відіграли масштабні капітальні ремонти на об'єктах енергетичної інфраструктури, відновлення зруйнованих житлових та дорожніх об'єктів, що стало можливим завдяки міжнародній фінансовій допомозі, а також подальшому розширенню фінансових програм підтримки бізнесу.

Фахівці відзначають збереження негативного тиску з боку експортно-імпорتنих операцій через штучні затримки з боку рф суден в рамках «зернової ініціативи». Втім, підтримкою зовнішньоекономічної діяльності виступали розширення логістичних шляхів до країн ЄС та дія Регламенту ЄС – зокрема, скасування мита та квот на певний вид продукції.

З метою систематизації роботи органів центральної виконавчої влади та її орієнтації на пріоритетні напрями Уряд затвердив План пріоритетних дій на 2023 рік. План пріоритетних дій Уряду містить такі основні напрямки: Безпека та оборона, Інтеграція в ЄС та НАТО, Енергетична безпека, Відбудова країни, Макрофінансова стабільність та підтримка бізнесу, Ветеранська політика, Безпечна, доступна та якісна освіта, Продовження децентралізації та регіональний розвиток, Підтримка громадян, які опинились у складних обставинах, Ефективне державне управління, Наука та інновації для розвитку, Здорова

нація, Санкційна політика та верховенство права, Захист довкілля. За словами керівника Уряду, кожен міністр буде нести особисту відповідальність за виконання проєктів та реформ, передбачених для його відомства.

У сегменті Макрофінансова стабільність та підтримка бізнесу метою є збереження макрофінансової стабільності, забезпечення спроможності профінансувати критичні видатки бюджету та закласти основу для відновлення економіки. До ключових завдань віднесено:

- Фінансування дефіциту бюджету (залучення допомоги партнерів та ефективна реалізація програми військових облигацій)
- Масштабна дерегуляція для бізнесу (перегляд 85% держрегуляцій, запропонованих МРГ)
- Програми підтримки МСБ («5-7-9», «Робота», портфельні гарантії)
- Збільшення експорту (відкриття щонайменше 15 нових ринків, розвиток продуктів ЕКА)
- Продовження «зернової ініціативи». Допомога аграріям (посівна, зберігання врожаю, доступне кредитування)
- Реалізація програми «Оселя. Доступна іпотека та кредитування бізнесу для придбання комерційної нерухомості (фінансовий лізинг)

Бюджетна сфера

Уряд на позачерговому засіданні підтримав законопроект про збільшення видатків державного бюджету на 537 млрд грн. В результаті запропонованих змін загальний ресурс на сектор безпеки і оборони становитиме 1 трильйон 670 млрд гривень, що складає 26,6% ВВП. Зокрема, передбачено збільшення видатків загального фонду державного бюджету на сектор безпеки і оборони – 518,2 млрд грн, з яких 477,2 млрд грн – оплата праці з нарахуваннями, спецтехніка та обладнання – 30,2 млрд грн, інші видатки – 10,8 млрд гривень; на резервний фонд – 19,0 млрд гривень.

У частині доходів джерелами покриття зазначених видатків у обсязі 60,7 млрд грн визначено, зокрема, такі надходження: з ПДФО в обсязі 36,5 млрд грн; з дивідендів (доходу), нарахованих на акції (частки) господарських

товариств, у статутних капіталах яких є державна власність на 19,0 млрд гривень. Також передбачено збільшення фінансування загального фонду державного бюджету за борговими операціями у 2023 році на 419,3 млрд грн, зокрема, збільшено обсяг державних запозичень.

Під час чергового аукціону з розміщення державних цінних паперів, який відбувся 14.03.2023, Міністерство фінансів залучило для фінансування державного бюджету 2,7 млрд. гривень на строки від 1 до 2-х років за ставками від 18,5% до 19,70% річних. Найбільший обсяг коштів (понад 2,6 млрд. гривень) було залучено за 2-річними паперами із погашенням у серпні 2025 року, ставка за якими не змінилася порівняно із попереднім розміщенням.

Валютний ринок

На міжбанківському валютному ринку продовжувало спостерігатися близьке до збалансованого співвідношення попиту та пропозиції іноземної валюти за клієнтськими операціями. Це обумовлювало помірний обсяг чистого продажу іноземної валюти Національним банком (278 млн. доларів США, на рівні попереднього тижня).

Обсяг міжнародних резервів України залишається достатнім для збалансування валютного ринку. Так, у лютому 2023 р. міжнародні резерви України знизилися на 3,5% та станом на 1 березня 2023 року за попередніми даними становили 28,9 млрд. дол. США. Зокрема, у лютому Національний банк продав на валютному ринку 2 479,7 млн дол. США та викупив до резервів – 27,7 млн дол. США. При цьому, на валютні рахунки Уряду в Національному банку надійшло 2,4 млрд. дол. США, з яких 2,1 млрд. дол. США – від Світового банку, 330,4 млн дол. США – від розміщення валютних ОВДП. Також Уряд України виплатив за обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті 570,4 млн дол. США (з них 354,0 млн дол. США – за обслуговування та погашення валютних ОВДП, 154,1 млн дол. США – боргу перед Світовим банком), на користь МВФ Україна сплатила 306,3 млн дол. США.

Фінансовий сектор

За оперативними даними Національного банку скорочення кредитів банків, наданих резидентам, у лютому скоротилося на 1,3%. Скорочення відбувалося за усіма категоріями суб'єктів як в національній, так і в іноземній валютах. Так, гривневі корпоративні кредити банків у лютому зменшилися на 0,2%, в іноземній валюті – на 3,2%. Гривневі кредити домогосподарствам – на 1,5%.

При цьому, обсяг фондування банків продовжував зростати. Залишки на гривневих рахунках підприємств у лютому збільшилися на 4,2%, домашніх господарств – на 1,4%. Кошти на валютних рахунках господарюючих суб'єктів у лютому зросли на 0,2%, населення – на 1,8%.

Попри значне резервування значення показники достатності капіталу банків у лютому залишалися на достатньому рівні. Так, адекватність регулятивного та основного капіталу банків станом на 01.03.2023 становила 20,3% та 13,4% відповідно (за мінімальних нормативних значень 10% та 7%). Банки також продовжують виконувати нормативи ліквідності та кредитних ризиків.

Обсяг ліквідності банківського сектору (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) залишається на рівні понад 500 млрд. гривень (у тому числі, понад 300 млрд. гривень – у депозитних сертифікатах НБУ). Основним чинником підтримки високого рівня банківської ліквідності виступають витрати з Єдиного казначейського рахунку Уряду, тоді як чистий продаж Національним банком іноземної валюти банкам зменшує обсяг вільної ліквідності в банківській системі. Надлишок ліквідності, у свою чергу, визначає низький попит банків на кредити рефінансування та утримання ринкових ставок на рівні нижньої межі ставок за операціями НБУ (23%).

Підтримці банківського кредитування сприяє реалізація державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» Так, минулого тижня за державною програмою банками було видано 511 пільгових кредитів на загальну суму 1,9 млрд грн, з яких близько двох третин – державними банками. Загальна кількість виданих кредитів з початку широкомасштабних воєнних дій на

території України за програмою перевищила 23 тисячі, а їх обсяг становив майже 92 млрд. гривень. З огляду на пріоритетність цілей поточного періоду, левову частку кредитів було видано банками на підтримку с/г виробництва та антивоєнні цілі.

З метою підвищення ефективності державних видатків Уряд прийняв рішення про оптимізацію Державних програм «Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» в умовах воєнного стану. Прийнятими змінами для державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» передбачено:

- встановлення по кредитах на інвестиційні цілі компенсаційної ставки для середніх та великих підприємств 9% річних з можливістю зменшення за умови створення нових робочих місць до 7% річних;

- встановлення по кредитах на інвестиційні цілі компенсаційної ставки для мікро та малих підприємств на рівні 7% річних з можливістю зменшення для інвестиційних кредитів до 5%;

- встановлення компенсаційної ставки 9% річних для кредитів на поповнення обігового капіталу для всіх підприємств.

Для державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%»:

- встановлення компенсаційної винагороди для середніх та великих підприємств 11% річних з можливістю зменшення за умови створення нових робочих місць до 9% річних;

- встановлення компенсаційної винагороди для мікро та малих підприємств 9% річних з можливістю зменшення за умови створення нових робочих місць до 7% річних.

Окрім того, передбачено відміну компенсаційних ставок за кредитами та компенсаційної винагороди за лізингом на рівні 0% річних та виключення фінансування з метою запобігання та подолання наслідків пандемії COVID-19, у тому числі, рефінансування таких кредитів. Це дозволить оптимізувати витрати держбюджету на фінансування зазначених програм відповідно до викликів часу, спрямувавши фінансування на більш актуальні напрями, забезпечити безперервне фінансування в умовах росту ринкових відсоткових ставок за позиками та кредитного портфеля (<https://>

lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/548966_prioriteti_viznachenii_situatsiya.html). – 2023. – 15.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олександр Місюра, підприємець-деревообробник, громадський діяч

Спроби реваншу в реформі лісового господарства

Про те, що реформа лісової галузі на часі, більше того, що її провести необхідно було ще років зо тридцять тому, сказано багато в публічному просторі. Тому, здавалося б, повертатися до цієї теми не варто, однак, коли народні депутати вкотре беруться влаштовувати демарш уже частково втіленій реформі лісового господарства та хочуть повернути стару лісгоспну систему (читай «схеми»), то це, щонайменше, дивує, ба більше – вказує на те, що недобросовісні інтереси у природоресурсній галузі не лише не зникли, а вчергове набирають обертів.

Ще раз, чому потрібна реформа лісгоспів?

До створення єдиного державного спеціалізовано підприємства «Ліси України» більше ста окремих державних лісових підприємств господарювали кожне на власний розсуд, а втручатися в їх діяльність нібито було заборонено. Втім, фактично лісгоспи на місцях були розсадниками корупції, адже на них зберігався вплив місцевої еліти та центральної влади з відповідними негативними корупціогенними наслідками.

Орієнтовно 13 мільярдів доларів щороку «з'їдала» така корупція в лісовому господарстві України, адже сусідня Польща експортує меблів орієнтовно на \$14 мільярдів щороку, а наша держава – ледь на \$1 мільярд, при тому, що площу лісів має більшу.

Також близько 20 мільйонів кубометрів «губилися» в старій лісгоспній корупційній системі, адже та ж Польща щорічно переробляє приблизно 40 мільйонів кубометрів лісу і збільшує об'єми, а Україна офіційно всього лише 19 мільйонів кубометрів. Не важко

здогадатися, які об'єми сірої деревини постачала пострадянська неефективна лісгоспна система на сирій ринок деревини. Такі обсяги в грошовому еквіваленті щорічно могли досягати десятків мільярдів доларів.

Витончені інтелектуальні схеми дерибану лісових ресурсів можна було зустріти майже в кожному лісгосподарському державному підприємстві, одна із них – так звана сумнозвісна «державна» переробка лісу.

Але, проблема навіть не в тому, що сотня і більше лісгоспів в Україні генерували ніяк не обліковані десятки мільярдів, а в тому, що з цих брудних грошей «фінансувалися» прокуратура, служба безпеки, поліція та інші правоохоронні органи, які роками не помічали системних зловживань та не припиняли конкретні багатомільярдні інтелектуальні корупційні схеми.

Таким чином не залишалося жодних шансів для цивілізованого подальшого розвитку лісового господарства. Потрібна жорстка реформа, щоб спрямувати користь від використання лісових ресурсів до держави, а не до спритників.

«Депутатський дах» корупції в лісгоспній системі!

Багатомільярдний тіньовий обіг лісоматеріалів не міг не привернути увагу уряду та депутатського корпусу. Але погляди уряду, навіть скоріше Офісу Президента України та депутатів розбіглися щодо того, що в подальшому робити з масштабною корупцією в лісовій галузі. Швидше за все, депутати хочуть її зберегти, а Офіс Президента та уряд – радикально побороти та докорінно змінити правила «гри» на користь європейського розвитку галузі.

Ще ексміністр екології Роман Абрамовський з його першим замом Богданом Боруховським придумали блискавичний план реформування ринку деревини, централізації лісгоспів та подальшої корпоратизації єдиного лісгосподарського підприємства для зменшення рівня корумпованості галузі. Втім, через жорстку протидію реформам зі сторони спритників та інших бенефіціарів багатомільярдних схем, згадувані чиновники втратили посади.

Ймовірно, вже під час війни дефіцит бюджету та необхідність посилити фінансування Сил оборони України спонукали Офіс Президента та уряд знову повернутися до ідеї реформ та пришвидшити створення замість сотні лісгоспів єдиного ДП «Ліси України».

До реформи депутатський десант регулярно висаджувався в тому чи іншому лісгоспі та, так виглядає, забезпечував, «опіку» корупційним схемам з лісом. Зазвичай робилося це під прикриттям «турботи» про колективи лісівників та для ніби сприяння «розвитку» лісгоспів.

Схоже, саме через ці причини:

1) Депутати роками не ухвалюють Закон №4197-д «Про ринок деревини», який покликаний припинити законодавчу невизначеність та започаткувати однакою для всіх практику, форми, порядки, способи та методи торгівлі деревиною в Україні для всіх зацікавлених суб'єктів.

2) В парламенті реєстрували проєкт постанови Верховної Ради «про недопущення створення», «корупційної структури» в лісовій галузі (мова йде про державне унітарне підприємство «Ліси України») та навіть направили депутатські запити Президенту України з наріканнями та проханням захистити лісгоспи начебто від загроз – реформи, а ліси від ворогів – реформаторів.

3) Додумалися проголосувати за окремий закон, який забороняє уряду реформувати лісове господарство, на який Президент змушений був накладати вето, аби розблокувати процедуру реформування лісгоспів.

4) А вже під час реформ депутати створили Тимчасову слідчу комісію «Нацресурс» на чолі з Миколою Тищенком, яка під виглядом розкриття зловживань, ймовірно, тисне на голову Держлісагентства з метою призначення потрібних людей до ДП «Ліси України». Чому можна говорити саме про тиск? Наприклад, депутати вирішили застосувати примусовий привід через поліцію, щоб допитувати Юрія Болоховця з питань, які їх цікавлять, хоча всю інформацію можуть отримати в інший менш радикальний спосіб.

Але якщо ви думаєте, що на цьому депутати могли зупинитися, то глибоко помиляєтеся.

Народна обраниця від «Слуги Народу» Ольга Василевська-Смаглюк 14 березня 2023 року записала відео про нібито «приватизацію» лісів і, ймовірно, оголосила черговий «хресний хід» проти реформи лісового господарства.

Звертає на себе увагу, що представниця законотворців нарікає, що не надходить валютна виручка до лісгоспів. Іншими словами говорить про схему так званої «державної переробки» лісу-кругляку, за якою лісове господарство втрачає мільйони, адже експортує продукцію за заниженими цінами на фірми-«прокладки».

Напевне, парламентарів, які «цікавляться» лісовим господарством, дратують заяви керівника Держлісагентства Юрія Болоховця, що ДП «Ліси України» збирається припинити перероблення лісу-кругляку та вживає дієвих заходів, спрямовані проти інших «схем», які паралізують лісове господарство.

Більше того, депутатка разом з деякими іншими народними обранцями знову поширює маніпулятивні наративи про нібито приватизацію лісів, очевидно для спроби збурити негативну суспільну думку про діяльність уряду та дискредитувати реформу лісової галузі.

Отже, проглядається спроби реваншу зацікавлених в збереженні масштабних корупційних схем в лісовому господарстві, що, ймовірно, негативно відобразиться на євроінтеграційних прагненнях України.

Замість висновків

Безумовно є багато зауважень до реформи і проблем, які необхідно розв'язувати в лісовому господарстві. Це і кадрова реформа, це і ухвалення законодавства про ринок деревини, це і відкритість та прозорість ухвалення управлінських рішень. Однак всі ці проблеми в сукупності не дають підстав для реваншу старої лісгоспної системи та припинення розпочатої реформи лісової галузі.

Спроби під час війни не наповнювати бюджет, а прибрати собі до рук десятки мільярдів щорічно з лісової галузі мають отримати швидку і належну реакцію зі сторони компетентних органів.

Також варто керівництву Верховної Ради України, керівництву депутатських фракцій та

політичних партій прискіпливо поцікавитися надмірною і дуже дивною активністю депутатів в лісовій галузі щодо тих питань, які прямо відносяться до компетенції виконавчої гілки влади (уряду) і підозрілою пасивністю, коли мова йде про необхідність ухвалення, наприклад, Закону №4197-д «Про ринок деревини», поданий Головою «економічного» комітету ВР Дмитром Наталухою з іншими депутатами.

Нас не можуть здолати зовнішні вороги, але корупціонери можуть знесилити нас зсередини (https://lb.ua/blog/oleksandr_misiura/549162_sprobi_revanshu_reformi_lisovogo.html). – 2023. – 17.03).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Михайло Жернаков, голова правління Фондації DEJURE, д.ю.н.

Ми не маємо права на ОАСК 2.0

Днями Державна судова адміністрація повідомила, що створила Київський міський окружний адміністративний суд.

Його створення передбачене законом про ліквідацію сумнозвісного ОАСК, який Рада прийняла в грудні.

І все б нічого, але є важливий нюанс.

Що зробило ОАСК, як його називали, «другим Конституційним судом» і фактично центром кристалізації судової мафії – це його унікальна юрисдикція. Остання поширювалася не тільки на всі державні установи м. Києва (що вже немало), а і на все, що фізично знаходиться в м. Києві. А це – всі ЦОВВ, міністерства, міністри і так далі. Концентрація влади страшна.

Тому ОАСК і міг практично все.

Так от. За чинним законом юрисдикція новоствореного суду 1 в 1 повторює юрисдикцію ліквідованого суду вочого. А значить, величезним є ризик вляпатися в історію під назвою ОАСК 2.0.

Щоб цього не сталося, необхідно розвести ці дві різні юрисдикції: Київ – окремо, ЦОВВ – окремо. І Київський окружний суд має

розглядати все київське, тобто локальне, як і інші 26 окружних адмінсудів в Україні. А справи національного рівня потрібно віддати суду національного рівня.

До речі, саме таке зобов'язання ми вже кілька років як маємо перед МВФ. Тодішній меморандум передбачав віддати ці справи до Верховного Суду. Але їх десь 30 000 на місяць, і вже досить сильно навантажений ВС під цією додатковою вагою просто ляже. Більше того, якість Касаційного адмінсуду в складі ВС, до якого б вони потрапили, теж, м'яко кажучи, не така, яка відповідає сучасним потребам.

Тому ми не маємо іншого вибору окрім створити для цих справ окремий суд.

Це можна робити за аналогією з Вищим антикорсудом – дві інстанції і, можливо, окремі гарантії при створенні – залежно від того якою буде нова ВККС (до речі, ВАКС на сьогодні залишається єдиним успішним прикладом суддівського добору за всю історію незалежності).

Головне – не створювати нового монстра, але з «новими обличчями». Ми не маємо права повертатися в еру судової політичної проституції, захоплення «суддями» державної влади і центнерів готівки на суддівських блатхатах.

P.S. До речі, що і як для чого треба зробити, щоб не повторити цю сумну історію – ми написали ще пару років тому (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/6416c1df7f3c2/>). – 2023. – 19.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог Коаліції «Україна. П'ята ранку»

Шкільна освіта: прихована зброя РФ проти України

РФ воює не лише за українську землю, але й за свідомість цивільного населення, зокрема українських дітей. Задля цього РФ впроваджує власну шкільну освіту на окупованих територіях.

Російська Федерація прекрасно знає, як можна зробити з дитини інструмент

для досягнення власних імперських цілей – поширення політичного та військового контролю за межі власних кордонів, зокрема і через приєднання нових територій до РФ. Ключовою проблемою для України є спроби РФ «зліпити» з українських дітей на окупованих територіях і тих, яких депортували до РФ, такий інструмент.

Не є секретом, що на окупованих територіях України РФ застосовує безліч освітніх практик, які спрямовані на мілітаризацію цивільного населення, формування позитивного ставлення до РФ та агресивного проти власної держави – України: «Юнармія», дитячі табори, кадетські школи, позаурочні заняття «Розмови про важливе», військово-патріотичні змагання, кінострічки тощо.

Юристи Регіонального центру прав людини (РЦПЛ) в рамках проекту ЦГП “Альменда” проаналізували, чи можна вважати запровадження російської шкільної системи освіти на окупованих територіях України одним з елементів політики колонізації українських територій. Відповідь – так.

Російська освіта на окупованих територіях України

Блокування української освіти на окупованих територіях дає РФ «карт-бланш» на викладання дітям будь-якого матеріалу. На перший погляд може здатися, що проблеми із впровадженням російської освіти і не існує. Що такого в тому, що українським дітям на окупованих територіях хімія, фізика, література, основи здоров'я чи математика будуть викладатися за російськими підручниками? Адже зміст має бути одним й тим самим, просто іншими словами. На жаль, зміст деяких російські предметів не відповідає назвам підручників або містить приховані наративи, спрямовані на виховання покоління дітей, які не будуть вважати себе українцями.

Перш за все, проблему можна побачити вже на рівні російських освітніх стандартів. У них прописано, що всі учні, зокрема українські, повинні усвідомити власну «общегражданскую российскую идентичность», стати патріотами РФ та бути готовими захищати свою Батьківщину – РФ – зі зброєю в руках. Тобто саме по собі впровадження російських стандартів вже веде

до фактичної асиміляції українських дітей. І чим довше РФ буде контролювати окуповані території, тим більшим є ризик формування «правильних» неукраїнських індивідів з вже «колишніх» українських дітей.

Але йдемо далі, до шкільних предметів, які за логікою освітньої політики РФ повинні розвивати наведені стандарти. Профільне освітнє міністерство РФ періодично оновлює федеральний перелік російських підручників, які є обов'язковими для використання на всій території РФ та на окупованих територіях України. Юристи РЦПЛ звернули увагу на декілька предметів, а саме: Оточуючий світ (1-4 класи), Основи релігійних культур та світської етики (4 клас), Суспільствознавство (5-11 класи), Географія (5-11 класи), ОБЖ (5-11 класи). Підручники детально відображають картинку, яку РФ регулярно демонструє всім українським дітям в школах на окупованих територіях та тих, яких депортували до РФ. Дуже «коротко» наративи та логіку зв'язків між ними можна описати так:

1) українська дитина є частиною російського народу та має російську ідентичність (російська мова, культура тощо);

2) етноси всередині РФ непохитні у власній єдності в межах єдиної держави;

3) самовизначення окремих етносів на території РФ – етнічний сепаратизм;

4) РФ є носієм історичної та культурної спадщини на території сучасної України;

5) РФ є Батьківщиною української дитини;

6) українська дитина має бути патріотом РФ, що порівнюється із любов'ю до батьків та безкорисливого служіння РФ;

7) проявляти націоналістичні почуття, тобто відстоювати права свого етносу – шовінізм, що може призвести до геноцидної риторики;

8) військовий обов'язок перед РФ – священний для населення окупованої території, яке вважається носієм російської ідентичності;

9) жертвуванням власним життям дитиною під час виконання військового обов'язку перед РФ – найвищий прояв патріотизму;

10) колонізація нових територій за межами кордонів – спосіб існування РФ, що не повинен засуджуватись;

11) розвал СРСР – трагедія для всіх його народів в межах відновлених самостійних держав, які тепер розпалюють міжнаціональні конфлікти та дискримінують російськомовне населення;

12) втручання у внутрішні справи сусідніх із РФ держав, у тому числі військовим шляхом – важливий елемент національної політики РФ;

13) дії США, НАТО та ЄС просувають ідею «однополярного світу», що несе світову загрозу, у тому числі РФ як державі.

Цей перелік наративів говорить сам за себе. На виході зі школи Росія отримує вже не українську дитину, а свідомого російського громадянина, який опікується розширенням «своєї нової держави», готовий долучитися до цього особисто і покласти своє життя в Чечні, Молдові, Грузії, Україні чи деінде.

Фактично відбувається асиміляція українських дітей. Їхня власна ідентичність розмивається, та виключається можливість її формування в більш юному віці. У подальшому це може означати свідому участь «колишніх» українських дітей у війні проти України, а також у спротиві деокупації та реінтеграції. І це не потенційна можливість, а реальність, яка настала завдяки впровадженню російської освіти протягом 9 років окупації Криму та ОРДЛО. Затяжна війна та окупація територій України не грає на користь українським дітям та українському суспільству загалом.

Якщо «короткий» перелік наведених наративів «надихає», то ми запрошуємо до ознайомлення з нашим дослідженням, де можна детальніше прочитати аналіз цих підручників.

А що каже міжнародне право?

Російська освітня політика щодо українських дітей порушує низку норм міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права (МГП). РФ застосовує власне законодавство на українській території, безпідставно втручається в освітній процес України, не забезпечує прийнятну та належну освіту на окупованих територіях, ігнорує права українських дітей на культурну самобутність та збереження власної ідентичності. Такі дії може вплинути на обсяг майбутніх репарацій Україні від РФ.

З індивідуальною кримінальною відповідальністю конкретних виконавців все трошки складніше. Міжнародне кримінальне право не встановлює чіткої відповідальності за впровадження освітньої політики на території іншої держави або за асиміляційну політику. В результаті є декілька варіантів того, який саме міжнародний злочин інкримінувати (але жоден з них не позбавлений недоліків). Серед підходів можна відзначити співучасть у примушуванні до військової служби РФ (воєнний злочин) та дискримінаційне позбавлення фундаментальних прав на освіту (злочин проти людяності). Російська освітня політика також може слугувати додатковим доказом геноцидної мети в рамках депортації та передачі українських дітей в російські родини.

Менш ймовірними і доволі дискусійними є інші варіанти кваліфікації, які можна назвати “еволюційним тлумаченням” норм міжнародного кримінального права, а саме: посягання на людську гідність шляхом викорінення української ідентичності (воєнний злочин), створення асиміляційних умов російського середовища з метою руйнування ідентичності дітей (злочин геноциду – Верховна Рада України дотримується такого погляду), асиміляція дітей, що за наслідками аналогічна переміщенню російського населення на окуповану територію (воєнний злочин/злочин проти людяності).

У розрізі національної кваліфікації варто зупинитися на ст. 438 Кримінального кодексу України, яка охоплює не лише воєнні злочини, але й інші порушення законів та звичаїв війни. Російська освітня політика порушує низку норм МГП, у тому числі в контексті дискримінації, а стаття 146 Женевської конвенції IV надає право державам вирішувати, як поводитися з іншими порушеннями МГП. Такий підхід не є ідеальним, адже розширена інтерпретація ст. 438 несе ризик порушення принципу *nullum crimen sine lege* (не передбачена законом відповідальність) та може призвести до засудження за найменше порушенням МГП.

Що з цим робити?

Перш за все, важливо усвідомити, що ця проблема є, і потрібно звернути на неї

увагу. Реагування та конкретні кроки щодо її вирішення мають бути комплексними та враховувати час протягом окупації, в процесі та після деокупації. Перелік дій навряд може бути вичерпним.

Відповідно до Плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції можна визначити конкретні відповідальні структури, які здатні це зробити. Можна рекомендувати таке:

1) Блок «Міжнародна інформаційна кампанія»:

Запустити міжнародну інформаційну кампанію в соціальних мережах, медіа тощо щодо засудження чергового міжнародного злочину РФ та привернення уваги до геноцидного характеру політики (МЗС, Мінреінтеграції, МКПП, Представництво Президента в АРК);

2) Блок «Фіксація порушення»:

Ініціювати внесення в наступну резолюцію ГА ООН «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій АРК та місті Севастополі, Україна» засудження освітньої асиміляційної політики РФ на окупованих територіях як потенційного воєнного злочину та злочину проти людяності (МЗС);

Використати механізми Незалежної міжнародної слідчої комісії ООН по Україні, «Московського механізму» ОБСЄ, Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні задля фіксації та засудження освітньої асиміляційної політики РФ на окупованих територіях як міжнародного злочину (МЗС).

3) Блок «Відповідальність»:

Ініціювати накладення обмежувальних заходів (санкцій) на РФ та ключових представників російської освітньої політики за міжнародно-протиправне діяння РФ. Виконавцями та ідеологами політики є співробітники конкретних департаментів Міністерства просвіти РФ, Ради з федеральних державних освітніх стандартів, окупаційних освітніх установ у Криму (“Міністерство освіти, науки та молоді Республіки Крим”, “Департамент освіти та науки міста Севастополь”) та інших (МЗС, Мінреінтеграції);

Відкрити національне кримінальне провадження (або доповнити існуюче) з метою

збору доказів, у тому числі задля передачі матеріалів у Міжнародний кримінальний Суд (Офіс генерального прокурора, СБУ, Мін'юст);

Передбачити в Кримінальному кодексі України відповідальність за злочини проти людяності (Мін'юст, Офіс генерального прокурора, Верховна Рада України).

4) Блок «Реінтеграційні заходи»:

Розробити реінтеграційні політики з врахуванням впливу нарративів російської освітньої політики на українських дітей (потенційна відповідальність за колабораціонізм, статус потерпілих, доступ до державної служби, заходи з «відновлення» свідомості та культурної пам'яті тощо) (Мінреінтеграції, Міністерство освіти, Міністерство молоді та спорту);

Забезпечити реінтеграцію українських дітей, які повертаються з окупованих територій України, в українське суспільство (спеціальні освітні курси в школах, університетах, спеціальні онлайн-курси тощо) (Мінреінтеграції, Міністерство освіти, Міністерство молоді та спорту);

Започаткувати інформаційні кампанії для вчителів та учнів через мовники, що мають доступ до окупованих територіях задля зменшення ефективності впливу нарративів (Мінреінтеграції, МКІП);

Започаткувати інформаційні кампанії для українського суспільства з метою зменшити ризиків розпалювання міжнаціональної ворожнечі (Мінреінтеграції, МКІП).

Окупанти примушують українців віддавати дітей у школи з російською навчальною програмою, – ГУР МО (https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/549412_shkilna_osvita_prihovana_zbroya_rf.html). – 2023. – 20.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Богдан, доктор економічних наук, директор з наукової роботи Growford Institute

Євроінтеграція: кризь терени до зірок

Після закінчення війни і проведення реформ Україна має всі шанси стати повноправним

членом ЄС. Яких переваг слід очікувати від вступу нашої країни до ЄС і які проблеми виникатимуть на цьому шляху?

У розпал російсько-української війни в червні 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, а Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка реалізувалася з 2014 року, була доповнена положенням про майбутнє членство в ЄС. Таке рішення стало проявом солідарності європейської спільноти з Україною в її боротьбі за європейські цінності та державний суверенітет.

Для просування на шляху євроінтеграції Планом дій Уряду на 2023 рік передбачено ініціювання питання відкриття переговорів щодо вступу України до ЄС, а також ухвалення ряду законопроектів і реалізацію практичних кроків щодо інтеграції до режиму внутрішнього ринку ЄС.

Від початку російської агресії ЄС та «велика сімка» надавали масштабну підтримку Україні під впливом значної кількості моральних, безпекових, правових, політичних, історико-культурних та економічних чинників. Зокрема, більшість політиків на Заході погодилися з тим, що для збереження світового порядку і верховенства права країна-агресор має понести покарання, а війна не повинна дати поштовх до масового поширення ядерної зброї, яка у випадку поразки України стає єдиним засобом захисту від посягань ядерних держав.

За останній рік Україна отримала від ЄС доволі значну економічну та військову підтримку. Так, з кінця січня 2022 р. до середини січня 2023 р. ЄС зобов'язався надати майже 55 млрд євро фінансової, гуманітарної та військової допомоги. Серед компонентів цієї допомоги найбільшим є фінансовий – 34,7 млрд грн. (див. таблицю). Однак під час війни він надається здебільшого у кредитній формі (частка кредитів – 73%). У той же час США надають фінансову підтримку Уряду України виключно в формі грантів.

Професор Колумбійського університету В. Копчук, поляк за національністю, на початку 2023 року написав: «Ми заборгували 40 мільйонам українців шанс розвивати їх країну і наблизитися до ЄС... Допомога західних

демократії Україні в її нинішній боротьбі й на шляху до ЄС, з одного боку, позитивно впливатиме на долю 40 мільйонів українців, а з іншого боку, зробить Європу багатшою і сильнішою в безпековому плані».

Проектуючи ситуацію на майбутнє, багато аналітиків на Заході говорять про величезний економічний потенціал України та можливості досягнення значного синергійного ефекту від поєднання природних, трудових і матеріально-технічних ресурсів України з інноваціями, фінансами та управлінськими практиками ЄС.

Важливим при цьому є те, що під впливом пандемії, російської агресії та конфронтації між США і Китаєм глобалізація набуває очевидних ознак регіоналізації. А одним з її вимірів став “near-shoring” – переміщення інвестицій та виробництв якомога ближче до місць розташування материнських компаній. Така ситуація відкриває нові можливості для України щодо збільшення промислового виробництва і нарощування експорту, оскільки багато європейських компаній зараз шукають можливості для скорочення ланцюгів постачань. Мирна і демократична Україна могла б стати масштабним «хабом» для нових промислових виробництв у Європі, зменшуючи потреби у довгих і ненадійних ланцюгах постачань із Азії.

Б. Калімон – професор Західного університету в Канаді, відзначав, що вільна демократична Україна є призом для своїх партнерів, за який варто боротися. Україна – багата на мінеральні та енергетичні ресурси, має значні площі сільськогосподарських угідь. Людський капітал в Україні – високої якості, а робоча сила має гарний рівень освіти. Україна має розгалужену інфраструктуру нафто– і газопроводів, газосховищ, електростанцій і всі ці потужності знаходяться поруч з кордонами нинішнього ЄС.

Незалежна і процвітаюча Україна є гарантом посилення продовольчої безпеки у світі та уникнення надмірного зростання цін на продовольство. Україна є одним з найбільших у світі постачальників ІТ-послуг, а українські фахівці роблять значний внесок у кібер-безпеку демократичного світу та вдосконалення військових технологій.

Б. Калімон також підкреслює, що Україна володіє значними запасами викопних мінералів, які є вкрай важливими для сучасних технологій і нових засобів. Україна могла б зробити вагомий внесок у диверсифікацію постачань таких мінералів. Адже, більша частина світового виробництва таких компонентів у даний час зосереджена в Китаї, надійність котрого в якості постачальника для західних економік викликає великі сумніви.

Зі сторони України та інших кандидатів на членство зближення з ЄС зазвичай надає суттєві економічні та політичні переваги. Як показав досвід Центральної та Східної Європи, перспектива членства є важливим драйвером реформ, який підкріплюється офіційним фінансуванням від ЄС та надходженням приватного капіталу до реального сектору з «ядра» ЄС. Такі процеси зазвичай активізують рушійні сили економічного розвитку і призводять до суттєвого покращення економічних показників країн, які інтегруються в ЄС.

Фахівці Віденського інституту міжнародних економічних досліджень встановили, що країни, які вступили до ЄС між 2004 і 2013 роками, стали прикладом вражаючих економічних результатів. Основними рушійними силами економічного зростання в цих країнах були масштабний приплив прямих інвестицій, збільшення державних видатків, політична стабільність та кращі інститути. Факт вступу до ЄС позитивно вплинув на кожен із названих чинників зростання, а трансферти ЄС стали однією з головних детермінант підвищення рівня доходів у цих країнах.

За чотири роки після вступу до ЄС (2004-2007 роки) ВВП на душу населення збільшився на 29% у Чехії, на 19% в Угорщині, на 32% у Польщі й на 44% у Словаччині. Після вступу до ЄС всі країни «Вишеградської четвірки» продемонстрували помітно вищі темпи економічного зростання, ніж перед вступом.

У країнах Балтії показники економічного зростання після приєднання до ЄС були більш вражаючими. Так, за чотири роки ВВП на душу населення зріс на 63% в Естонії, на 58% в Латвії та на 52% у Литві («The long way round:

Lessons from EU-CEE for improving integration and development in the Western Balkans»).

У цьому контексті вартими уваги є й висновки, отримані дослідниками МВФ Р.Черіфом і Ф. Хасановим. Вони встановили, що за 1970–2014 лише 13 країн з низьким чи середнім рівнем доходів серед 182 країн змогли перетнути позначку 50% рівня середньодушових доходів у США. Цими країнами стали Аруба, Чехія, Екв. Гвінея, Естонія, Гонг Конг, Ірландія, Корея, Оман, Португалія, Сінгапур, Словенія, Іспанія, Тайвань («The Return of the Policy That Shall Not Be Named: Principles of Industrial Policy»).

Кожна з цих країн належить до однієї з трьох груп: 1) когорта Азійського економічного дива, 2) країни, де було виявлено значні запаси нафти, 3) нові члени ЄС. Зокрема, ключем до успіху нових членів ЄС стало масштабне залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та економічне зростання, що ґрунтувалося на таких інвестиціях. Автори показали, що трансфер технологій за допомогою прямих іноземних інвестицій при підтримці сприятливого регуляторного середовища став чинником суттєвого зростання продуктивності факторів виробництва у менш розвинутих країнах ЄС. І такі унікальні умови не могли скластися поза межами ЄС.

Країни-кандидати на вступ до ЄС отримують помітно більші обсяги підтримки від ЄС, порівняно з партнерами Європейської політики сусідства (до 2022 р. Україна входила до їх числа). Основним фондом фінансування країн-кандидатів є Інструмент допомоги перед вступом – ІРА. Це спеціальний фонд ЄС, що призначений для розбудови інститутів за зразками ЄС, розвитку транспортної інфраструктури та охорони довкілля, активізації регіонального співробітництва та підвищення якості людського капіталу.

Фінансова допомога ЄС за ІРА-ІІ упродовж 2014-2020 років відносно ВВП країн-реципієнтів, крім Туреччини, становила 9,5% річного ВВП країн-кандидатів на вступ. А для країн-сусідів ЄС бюджет Європейської політики сусідства за 2014-2020 роки досягав лише 1,2% їх річного ВВП.

Маючи статус кандидата на вступ до ЄС, з 2022 року Україна отримує від офіційних

донорів як фінансову допомогу на відбудову, так і на забезпечення роботи державного сектора й проведення інституційних реформ. А після завершення війни мають зрости вкладення ЄС у модернізацію і розбудову української інфраструктури, в підтримку зовнішньої торгівлі та приватного сектора, в сфери розвитку людського капіталу.

При пошуку сфер спільних інтересів для України та ЄС чільне місце посідають політика безпеки і посилення оборонно-промислового комплексу (ОПК) із встановленням тісних військово-промислових зв'язків між виробниками України та ЄС. З одного боку, Україна після війни буде зацікавлена суттєво масштабувати виробництво озброєнь для потреб ЗСУ і модернізувати власний ОПК. А з іншого боку, ЄС вимушений буде активізувати виробництво товарів військового призначення для посилення власної оборони під впливом нових військових загроз. Тому кооперація України з ЄС у військово-промисловій сфері матиме міцне підґрунтя для розвитку.

В 2021 р. в світовому рейтингу експортерів зброї Україна займала 14-те місце, а її частка у світовому експорті озброєнь становила 2,5% у 2012-2016 роках і 0,7% у 2017-2021 роках. Велика війна 2022 року надала поштовх до збільшення кількості й розширення номенклатури озброєнь, що будуть запущені у виробництво в Україні. Це, напевне, стане одним із факторів розширення військово-промислового співробітництва між Україною та ЄС у пост-воєнний період.

Деякі аналітики звертають увагу й на те, що у 2022-2023 роках США відігравали роль лідера й двигуна трансатлантичної коаліції в справі протидії путінській агресії. Але немає жодної впевненості в тому, що ця ситуація збережеться після президентських виборів у США в 2024 році, і з лагерь трампістів вже надходять тривожні сигнали про можливість такого сценарію. Тому навіть за умов тісної взаємодії Європи з США при вирішенні військово-безпекових питань, ЄС не варто виключати негативного сценарію, за якого військова підтримка України та ЄС з боку США радикально зменшиться. Це знову ж таки

визначатиме посилення взаємодії між Україною та ЄС у площині розвитку ОПК.

У період післявоєнної відбудови ЄС повинен буде відігравати вирішальну роль в якості донора України з огляду на те, що одним із векторів відбудови стане інтеграція України в європейську економіку та наближення до повноправного членства в ЄС.

Органи ЄС, розробляючи різні програми з орієнтацією на відбудову економіки України, повинні будуть розглядати їх і з точки зору наближення до стандартів ЄС. На першій стадії євроінтеграції Україна просуватиметься на шляху виконання Угоди про асоціацію/ вільну торгівлю. Пізніше на Україну можливо буде поширити підхід «поетапного» приєднання (який зараз проробляється для Західних Балкан), що передбачає поступове включення у різні спільні ініціативи/ програми ЄС з отриманням фінансування від ЄС.

Р. Грівенсон з Віденського інституту міжнародних економічних досліджень підкреслює, що для досягнення прогресу на шляху інтеграції України в ЄС і надання належних стимулів для проведення реформ в Україні необхідно, щоб поетапна інтеграція реалізувалася через допуск України до різних структурних програм і програм солідарності, фінансованих з бюджету ЄС. Це могло б відбуватися через участь ЄС у різних інфраструктурних проєктах в Україні. Варто було б опрацювати і механізми участі України в схемах індустріальної та регіональної політики ЄС, а також залучення українських установ до програм цифрового переходу і Зеленого курсу.

Фінансування післявоєнної відбудови України та її інтеграції до ЄС є надмасштабним завданням для ЄС і країн «великої сімки», що вимагатиме поєднання різних джерел – публічних коштів західних донорів, державного фінансування в Україні, надходження приватного капіталу. ЄС при цьому повинен відігравати провідну роль, і як джерело публічних коштів, і як стимулятор приватного інвестування в Україну.

Початок роботи Міжвідомчої донорської координаційної платформи для підтримки

реконструкції України в січні 2023 р. став вагомим позитивним зрушенням у цьому напрямку. Згідно з офіційними повідомленнями заснування платформи дасть змогу забезпечити тісну координацію між донорами та міжнародними фінансовими організаціями й забезпечить узгоджене, прозоре і підзвітне фінансування потреб України. Надалі органи ЄС працюватимуть над формуванням системи нагляду і моніторингу використання коштів в Україні.

Але очевидним є й те, що з огляду на масштаби руйнувань в Україні та її потреби у фінансуванні, ЄС повинен буде заснувати постійно діючі фінансові механізми для допомоги Україні. Офіційно Єврокомісія вже виклала загальне бачення плану «RebuildUkraine», що передбачає створення спеціального фонду як доповнення до бюджету ЄС. Згідно з існуючими планами фонд наповнюватимуть спільні позики та гранти ЄС.

Важливо при цьому, щоб грантова частина фонду була максимальною, аби не провокувати боргу кризи в Україні після скорочення офіційного фінансування. На думку Р. Грівенсона, одним із способів вирішення цього завдання є підключення України до Фонду солідарності ЄС (EU Cohesion Fund) або створення його модифікованої версії з орієнтацією виключно на потреби України. Джерелами формування цього фонду мали б стати прямі внески країн-членів ЄС.

Щодо перспектив створення такого фонду то на цьому шляху, вірогідно, виникатимуть суттєві перешкоди і небажання окремих членів ЄС зробити свій внесок у процвітання України. Але слід згадати, що в 2020 році для реагування на виклики пандемії країнам-членам вдалося створити Фонд ЄС «Recovery and Resilience Facility» (RRF) із загальним бюджетом 724 млрд євро. Частина ресурсів цього фонду була мобілізована через спільні позики ЄС – механізму що вперше було застосовано на рівні ЄС після активних дебатів і суперечок. Близько половини фонду RRF було сформовано за рахунок внесків країн ЄС з перерозподілом коштів у формі грантів. Найбільшими реципієнтами грантових ресурсів цього фонду

на сьогодні є Італія та Іспанія, що отримали по 69 млрд євро кожна.

Трагедії й випробування, що випали на долю українців в 2022-2023 роках, прискорили поділ європейського континенту на демократичний захід і деспотичний схід і наблизили наше членство в ЄС. Надалі просування на шляху євроінтеграції вимагатиме від українського суспільства і держави мобілізації всіх зусиль і ресурсів для вирішення багатовекторних задач – отримання військової переваги над ворогом, відновлення економічної діяльності та відбудови втрачених потужностей, виконання зобов'язань перед ЄС щодо реформування національної економіки та посилення демократичних інститутів (https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/549521_ievrointegratsiya_kriz_tereni.html). – 2023. – 21.03).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Мирослав Кошелюк, консультант Ради Європи

Роль агломерацій у майбутній відбудові України

Потенційна Львівська агломерація невдовзі може отримати свою стратегію. І це буде якщо не перший, то точно один з перших документів такого типу в Україні. Можливо, модель агломерації, напрацьована тут, стане свого роду вкладом у майбутнє відновлення територій, які значно більше постраждали від російської агресії.

Адже ще до початку повномасштабного вторгнення держава визначила розвиток агломерацій одним з пріоритетів регіонального розвитку. У Державній стратегії, період реалізації якої був визначений до 2027 року, було відзначено 7 потенційних агломерацій, серед яких і Львівська.

Ще 6 – це агломерації навколо найбільших міст України Дніпра, Запоріжжя, Кривого Рогу, Одеси, Харкова і звичайно столичного Києва. Кожному з них досвід тилового Львова в майбутньому може стати в нагоді. Та й, беручи до уваги світові тенденції, слід розуміти,

що агломерації чи, як їх називають в деяких країнах, метрополії або метрополійні регіони, повсюдно є двигунами розвитку економіки відповідних країн. І очевидно відіграватимуть значну роль і в повоєнній економіці й нашої країни.

Перш за все трохи детальніше про процес, який відбувається. Розробка стратегії – це формування розуміння того, яким шляхом має агломерація розвиватись, що найважливіше для мешканців самої агломерації і як посилювати її позиції в світі. Які проблеми мають вирішуватись спільно власними силами, а під які проекти першочергово пропонувати донорам та інвесторам для залучення додаткових ресурсів. Це потребує і фахового аналізу, і громадської участі. Власне так і організована робота.

Розпочалась вона восени минулого року відповідно до розпорядження начальника Львівської обласної військової адміністрації Максима Козицького і ведеться за підтримки обласного економічного департаменту. До комітету, який почав працювати над стратегією розвитку Львівської агломерації, делегували своїх представників наразі 17 громад (в алфавітному порядку): Великолюбінська, Городоцька, Давидівська, Жовківська, Жовтанецька, Зимновідська, Івано-Франківська, Куликівська, Львівська, Мурованська, Новояричівська, Оброшинська, Підберізцівська, Пустомитівська, Сокольницька, Солонківська, Щирецька. А Рада Європи, на запит обласної адміністрації, зголосилася бути партнером громад потенційної агломерації у цьому процесі, запропонувала напрацьовану в її Центрі експертизи доброго врядування методологію і залучила, окрім українських, також фахівців з Польщі та Франції до розробки.

Зрозуміло, що процес напрацювання спільного бачення для громад, кожна з яких є самостійною, а здебільшого і значною мірою самодостатньою, не може бути простим. Особливо враховуючи, що тема агломерації загалом, а на Львівщині може навіть ще більше, наповнена різного роду міфами, домислами упередженнями і нерідко набуває ще й політичного відтінку. Комусь здається, що труднощі пошуку спільного – це такий собі

наш національний спорт, і нам досягти успіху у розвитку агломераційної співпраці не простіше, ніж добитись ладу в Кайдашевій сім'ї.

Але насправді наша ситуація в цьому сенсі не є аж вже такою унікальною. Експерти стверджують, що в більшості країн на налагодження довіри і ефективної співпраці в рамках агломерацій чи метрополій йшли часом десятиліття. Ми ж зараз, після завершення перших етапів децентралізації, лише на початкових стадіях цього процесу, відстаючи від розвинутих країн і в цьому теж. І не останню роль тут може відіграти держава. Тому що додаткові стимули для співпраці громад в агломераціях з її боку (а в країнах ЄС – з боку європейських фондів) – повсюдно ефективний спосіб залучення їх до того, щоб розробляти і реалізовувати спільні проєкти. Тут діє простий принцип – більше вкладаєш, більше отримуєш. Тому що, економіка успішних країн базується значною мірою саме на економіці сильних агломерацій.

Власне деякі факти про те, як агломерації функціонують у світі, можуть бути корисним і нам, в наших спробах їх розвивати.

Отже, факт перший. В країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР, а це клуб найбільш розвинутих країн, створений свого часу, до речі, для допомоги в реалізації відомого Плану Маршалла), уже в середині 2010-их років налічувалось 275 агломерацій, які займали площу 4% від їх території, але вмщали приблизно половину їх населення і створювали 55% їх ВВП. Аналогічна, можливо навіть біль виражена картина спостерігалась в країнах ЄС – в агломераціях проживало в той же період 59% населення і створювалось 69% ВВП. Іншими словами, агломерації створюють не тільки більшу частину валового продукту, а ще й, якщо брати до уваги, площу і кількість мешканців, непропорційно більшу.

Факт другий. Частка населення, яке проживає в агломераціях, у країнах з високим рівнем доходу становить 71% і більш ніж удвічі вища, ніж у країнах з низьким рівнем доходу. Тобто чим багатша країна, тим більшу роль в ній відіграють агломерації. Чи, може, навпаки,

чим більшу роль відіграють агломерації, тим сильніша країна.

Факт третій. Основа агломерацій – це так звані функціональні зв'язки, тобто можливість спільного використання інфраструктури, обміну знаннями і технологіями, ширший ринок праці, тощо. Власне це і є той ефект масштабу, завдяки яким агломерації отримують перевагу. Однак це здебільшого не означає, що муніципалітети (чи в нашому випадку громади) адміністративно об'єднуються. В 52% випадків агломерації – це свого роду їх клуби за інтересами, асоціації, напівформальні об'єднання. І лише в 16% зливаються в одну адміністративну одиницю, як-от Тирана, Штутгарт чи Великий Лондон. Решта випадків проміжні. Але, якою б не була форма агломераційних зв'язків, там, де формуються певні спільні інституції, проблеми вирішують ефективніше.

Факт четвертий. Що є предметом співпраці в агломераціях найчастіше? Місцевий економічний розвиток, вирішення транспортних проблем і спільне просторове планування – трійка, яка йде з великими відривом від решти напрямків. А далі – поводження з відходами, водозабезпечення і каналізування, культура, дозвілля, туризм. Відзначимо, що в рамках тих перших робочих груп, які відбулись, саме про ці напрямки можливої співпраці говорили і представники громад потенційної Львівської агломерації. Тож від світу ми не так вже й відрізняємось!

П'ятий факт – мешканці агломерацій отримують не тільки кращий доступ до якісних послуг і ширші можливості працевлаштування, але загалом мають вищий рівень життя. У країнах ОЕСР агломерації мають приблизно на 10% вищий рівень ВВП на душу населення, ніж в середньому у відповідних країнах. Навпаки, регіони за межами агломерацій мають середній ВВП на душу населення, еквівалентний лише 92% середнього показника у країні.

Перелік таких фактів можна продовжувати. Але треба ще раз наголосити – агломерації не тільки самі стають лідерами. Вони тягнуть за собою інших. Дослідження показують, що економічний ефект агломерацій відчувається навіть на відстані 200 – 300 км. А це означає

що Львівська агломерація може виконувати свої так звані метрополійні функції навіть не тільки для Львівського регіону, а й для сусідніх областей.

Що ж, перспектива приваблива. Та шлях до неї непростий. Потрібно сідати за один стіл. Відверто говорити про проблеми. Можливо відкласти в сторону якісь минулі образи. Мати готовність слухати один одного. Бути готовим до компромісів. Головне – шукати спільне і думати про майбутнє. Саме такі розмови за сприянням Ради Європи уже відбуваються – з представниками громад, з фахівцями в різних галузях, представниками бізнесу і громадськості. Розпочалось опитування думки мешканок і мешканців громад. І коло тих людей, яких залучають до формування стратегії Львівської агломерації, буде далі розширюватись. Адже буде в ній співпраця чи не буде – зрештою вирішити мають люди.

Цей матеріал підготовлено за підтримки Ради Європи. Автори/-ки несуть виключну відповідальність за міркування та позиції, висловлені в ньому, і вони жодним чином не можуть вважатися такими, що відображають офіційну позицію Ради Європи (https://zaxid.net/rol_aglomeratsiy_u_maybutniy_vidbudovi_ukrayini_n1560096). – 2023. – 20.03).

Блог на сайті «ZAXID.NET»

Про автора: Георгій Могильний, експерт з аналізу конфліктних забудов

Теорія еволюції Дарвіна і реформа містобудування у форматі законопроекту 5655

Володимир Зеленський досі не наклав вето на законопроект №5655, тож все ще на часі писати про негативні наслідки у разі набрання ним чинності.

Спробую простими словами пояснити, чого так бояться порядні архітектори та Національна Спілка Архітекторів України – НСАУ.

Завдяки чому цивілізовані країни можуть дозволити собі лібералізацію в будівництві?

Все будується на самоорганізації і відповідальності архітектурного та

експертного середовища, яке підкріплюється невідворотністю покарання забудовників за порушення. Але порушень там вкрай мало завдяки принциповості і якості роботи архітекторів і експертів.

Але це не народилося на рівному місці.

Все почалося із невідворотності покарання забудовників за порушення. Зрозуміло, архітекторів і експертів теж карали, але саме забудовник несе найбільші збитки від зупинки свого будівництва. Забудовник, зрозуміло, може подати потім позов і намагатися стягнути ці збитки з архітекторів та експертів, але звідки в них такі гроші?

Тому забудовники ДУЖЕ прискіпливо відносять до вибору архітекторів/експертів – вони в межах своїх фінансових можливостей відбирають кращих із бездоганною репутацією, щоб мінімізувати власні ризики.

Саме відповідальний підхід забудовника і є тим фактором, що призвів до еволюції архітектурного та експертного середовища – безвідповідальні не виживали, а найкращі отримували і найкращі замовлення та забезпечували якісь роботи всіх представників власних гільдій.

А що закладено в законопроект 5655?

Там встановлюються ПРОТИЛЕЖНІ відносно західних умови.

«Реформатори» повністю звільняють забудовників від негативних наслідків порушень архітекторів та експертів.

У законопроекті 5655, забудовник має отримати право на будівництво і просто будувати відповідно до проекту, на який це право отримано.

Проект розроблений із порушенням вимог законодавства, містобудівної документації, будівельних норм? Це не проблема забудовника і не його відповідальність – за ці порушення можуть накласти штрафи на архітектора та експертів, але це жодним чином не впливає на вже отримане право забудовника і не передбачено можливість зупинки такого будівництва.

Тобто, законопроект 5655 наділяє архітекторів і експертів правом продавати забудовникам індульгенції на порушення законодавства.

Якщо західному забудовнику вигідно заплатити архітектору і експерту за максимально якісний і законний проєкт, то українському забудовнику буде вигідно заплатити за проєкт із максимумом порушень для максимальної прибутковості.

Найбільш затребуваними в Україні стануть максимально безпринципні архітектори та експерти – саме їх будуть шукати забудовники, щоб за додаткову компенсацію ризику штрафу купити собі «індульгенцію».

І саме це стане рушійною силою еволюції нинішнього архітектурно-експертного середовища, що призведе до остаточної деградації системи.

Іншими словами, у разі набрання чинності законопроєкт 5655, почнеться потужний негативний «природний добір», який не залишить жодних шансів на виживання відповідальних професіоналів – вони будуть змушені або відмовитися від принципів, або емігрувати із України (https://zaxid.net/teoriya_evolyutsiyi_darvina_i_reforma_mistobuduvannya_u_formati_zakonoproektu_5655_n1560308). – 2023. – 22.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України, доктор економічних наук, професор.

Сергій Захарін: про плагіат міністра Лісового

21 березня 2023 року кандидата філософських наук Оксена Лісового призначено Міністром освіти і науки України. Але ще 20 березня, тобто за добу до голосування, сайт «Помилки та фальсифікації в наукових дослідженнях» оприлюднив публікацію «Дисертація Оксена Лісового». Стверджується, що в рукописі дисертаційної роботи Оксена Лісового наявні текстові запозичення без належних посилань, тобто плагіат. Публікації про це з'явилися також на сайтах засобів масової інформації та інформаційних агенцій. Борці за академічну доброчесність навіть заявили про «сумніви, що роботу писав особисто Оксен Лісовий».

Автор цих рядків у блогах на сайті Освіта. ua вже неодноразово викладав своє бачення щодо так званих «плагіатних скандалів», а також їхніх замовників. В Україні в різні часи було ініційовано чимало таких скандалів, у центрі яких опинялися високі посадові особи або потенційні кандидати для обрання на певну посаду. Звинувачення в плагіаті лунали на адресу Юлії Тимошенко, Арсенія Яценюка, Сергія Шкарлета, Катерини Кириленко, Лілії Гриневич, Сергія Бабака, Руслана Гурака та багатьох інших.

Чи мають державні органи реагувати на такі публікації? На моє переконання, зараз для цього немає належних правових підстав, оскільки факт плагіату в установленому законом порядку не зафіксований.

Правовий припис, закріплений у пункті 1 статті 52 Закону України «Про авторське право та суміжні права» (в редакції, чинній на момент захисту дисертації О. Лісового), вказує: «За захистом свого авторського права і (або) суміжних прав суб'єкти авторського права та суміжних прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції».

На сайтах не оприлюднювалося інформації, що будь-який суб'єкт авторського права звертався в «установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції».

Читаємо положення пункту 8 ст.42 Закону України «Про освіту»: «Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог цього Закону та спеціальних законів».

Отже, у випадку надходження належним чином оформлених звернень, «справа про плагіат» має бути розглянута на засіданні уповноваженого колегіального органу управління закладу освіти (приміром, на засіданні Вченої ради або спеціальної комісії). Відповідно, вказаний орган має організувати перевірку та ухвалити рішення. Наразі жодного рішення «колегіального органу управління закладу освіти» на сайтах не оприлюднено.

Виходить, що станом на зараз, з правової точки зору, плагіат не доведений. А відтак – вважається, що його немає.

Але є моральна сторона проблеми. Чинне законодавство про освіту містить вимогу про обов'язок усіх учасників освітнього процесу (у тому числі науково-педагогічних працівників) дотримуватися принципів, стандартів та норм академічної доброчесності. Плагіат – це одне з найсерйозніших порушень академічної доброчесності.

Нагадаю, що у 2020 році – досить недавно – звинувачення в плагіаті звучали на адресу Міністра Сергія Шкарлета. Реакція політиків, «освітніх експертів» та фейсбучних дописувачів в цьому кейсі була нищівною.

Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, який очолює Сергій Бабак, не зміг зібрати достатньої кількості голосів, аби підтримати кандидатуру Шкарлета. На численних засіданнях, які проводив Комітет годинами, Шкарлету було поставлено десятки запитань, у тому числі англійською мовою. Потім відповіді на ці запитання оприлюднювалися депутатами та обговорювалися «спільнотою» у вельми образливій формі.

Голова Національної ради з питань розвитку науки та технологій при Кабінеті Міністрів України Олексій Калезжук звернувся до народних депутатів з проханням голосувати проти призначення Сергія Шкарлета Міністром освіти і науки України. (Щоправда, офіційного рішення Національної ради з цього питання нам не показали і досі).

Народна депутатка України Інна Совсун звернулася до керівника юридичної особи публічного права «Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти» Сергія Квіта з вимогою провести відповідне розслідування. Аналогічні звернення «штапували» і громадські організації. Комітет з питань етики, провівши під головуванням Сергія Квіта лише одне засідання, рекомендував юридичній особі публічного права «Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти» ухвалити рішення, в якому визнати наявність плагіату в наукових роботах С. Шкарлета.

Народна депутатка України Наталія Піпа оприлюднила допис із промовистим заголовком «Чому я не підтримую Шкарлета», у якому знову і знову навела на адресу тодішнього очільника Міністерства звинувачення в плагіаті.

До Міністерства освіти і науки також надходили численні депутатські запити та звернення «стурбованих активістів».

Сергій Шкарлет довів свою правоту в суді. Рішення Комітету з питань етики було визнане судом незаконним і скасоване. Окрім того, колегіальний орган управління університету вказав на відсутність у наукових роботах Шкарлета плагіату. Нарешті, на розсуд громадськості було представлено Висновок Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, з якого вбачається, що плагіату в наукових працях Шкарлета немає.

Цікава деталь. Мусимо визнати, що на кейс Шкарлета у «спільноти» була напрочуд бурхлива реакція. Напрочуд – тому що, нагадаю, з правової точки зору факт плагіату не було доведено, а отже, плагіату взагалі не було.

На кейс Лісового – реакція значно м'якша. Наскільки відомо, ані пані Совсун, ані пані Піпа, ані пан Калезжук, ані пан Квіт ще не встигли оприлюднити звернень або статей на цю тему. Не влаштовуються перфоманси і маніфестації. Не робиться гучних заяв. Можливо, це тому, що з правової точки зору факт плагіату в роботах Оксена Лісового також не доведений. А можливо тому, що суспільна увага до цього питання, на думку так званої «спільноти», як то кажуть, «не на часі». Адже суспільною увагою маніпулювати так легко... (<https://osvita.ua/blogs/88758/>). – 2023. – 23.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Антонюк Наталія, суддя Верховного Суду, секретар Першої судової палати ККС Ліхолетова Юлія науковий консультант ККС

Домашнє насильство: практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду

Базові питання з проблематики кримінально-правової оцінки домашнього насильства вже знайшли відповіді у постановках Верховного Суду.

Протидія домашньому насильству є важливим засобом для побудови безпечного та демократичного суспільства. Український законодавець з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікованої Україною 20 червня 2022 року, вніс низку змін до національного законодавства, щодо протидії домашньому насильству.

Зокрема, Законом України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» доповнено Кримінальний кодекс України (далі – КК України) новими положеннями, в яких передбачено, зокрема, такі склади кримінальних правопорушень, як домашнє насильство, а також внесені відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Зокрема, у КК України з'явилась нова ст. 126-1 «Домашнє насильство»; у ст. 91-1 КК України передбачено інститут обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство; у ч. 1 ст. 67 КК України доповнено перелік обтяжуючих обставин новим пунктом 6-1, відповідно до якого, обставиною, що обтяжує покарання, є вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» тощо.

Низка питань, які були дискусійними в контексті кваліфікації дій як домашнього насильства стали предметом аналізу у постановках Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. На найбільш актуальних питаннях з цієї проблематики варто зупинитися детальніше.

1. Поняття домашнього насильства

Домашнє насильство – це лише кримінально каранє діяння, передбачене ст. 126-1 КК чи ширше коло кримінальних правопорушень?

Про це йдеться в постанові об'єднаної палати ККС ВС від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 (провадження № 51-4000кмо19)

Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у п. 3 ч. 1 ст. 1 визначає домашнє насильство як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

У п. «б» ст. 3 Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульська конвенція) визначає домашнє насильство як всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні.

З огляду на викладене очевидним є те, що формулювання поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство» у нормі ст. 1261 КК і може полягати не лише у вчиненні цього злочину, а й в інших суспільно небезпечних діяннях, які мають ознаки домашнього насильства. Тому поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» не є відсилочним, у розумінні законодавця має комплексний характер й регламентується у різних сферах

суспільних відносин. Тому при встановленні змісту згаданого поняття слід виходити з конкретних фактичних обставин справи, а не тільки з кваліфікації дій винуватця.

У контексті зазначеного «злочинном, пов'язаним із домашнім насильством» слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого містять хоча б один із елементів, перелічених у ст. 1 Закону № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх у відповідній статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину.

Таким чином, аналізуючи комплексний характер домашнього насильства та виходячи з тлумачення закону, до злочину, пов'язаного з домашнім насильством, на який поширюється заборона у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, слід відносити не тільки злочин, передбачений ст. 1261 КК, та злочин, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах», але й кримінальне правопорушення з ознаками діяння (дії або бездіяльності), поняття якого визначено у ст. 1 Закону № 2229-VIII.

Чи можна імперативно стверджувати про домашнє насильство у випадку, коли потерпілим від кримінально караного діяння є член сім'ї обвинуваченого?

Відповідь на це питання міститься у постанові ККС ВС від 7 квітня 2020 року у справі № 647/1931/19 (провадження № 51-174км20).

У цій справі сторона обвинувачення стверджувала, що обвинувачений вчинив злочин в результаті раптово виниклої сварки. Суд констатував, що саме по собі таке формулювання не свідчить про те, що насильство було зумовлено певним дискримінаційним ставленням до потерпілої. Також зі змісту обвинувального акту не вбачалося, що інкримінований акт агресії був одним з епізодів у атмосфері домашнього насильства, що склалася між обвинуваченим і його матір'ю.

Суд звернув увагу, що посилення лише на те, що потерпілим від злочину є член

сім'ї обвинуваченого, недостатньо для того, аби стверджувати про існування ситуації домашнього насильства у значенні, яке надається цьому терміну Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) та законом, що ухвалено з метою її імплементації.

Для того, щоб обґрунтувати наявність домашнього насильства у конкретному випадку, сторона обвинувачення має довести обставини, які свідчать, що потерпіла від інкримінованого злочину особа є у той же час і жертвою домашнього насильства. Це не виключає того, що докази існування ситуації домашнього насильства можуть міститися і в самих обставинах злочину, які доводять, що певний випадок насильства є проявом поведінки, характерної для домашнього насильства. Необхідною умовою визнання судом злочину таким, що пов'язаний з домашнім насильством, є відображення цієї обставини у формулюванні обвинувачення з встановленням органом досудового розслідування відповідних фактичних обставин. Такий висновок міститься у постанові ККС ВС від 17 червня 2021 року у справі № 717/764/20 (провадження № 51-6117км20).

Якщо суспільно небезпечне діяння пов'язане саме з домашнім насильством, то сторона обвинувачення має про це обов'язково зазначити у повідомленні про підозру, в обвинувальному акті, а на обґрунтування своєї позиції надати відповідні докази. Про це наголошено у постанові ККС ВС від 28 лютого 2023 року у справі № 496/4142/14-к (провадження № 51-4103км22).

2. Які є види домашнього насильства?

Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII виділяє такі види домашнього насильства:

фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги

особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;

сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

3. Що таке «систематичність» вчинення домашнього насильства?

Однією із важливих ознак, яка характеризує об'єктивну сторону домашнього насильства і дозволяє відмежувати положення ст. 126-1 КК України та ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), є систематичність відповідних діянь.

Як наслідок виникає питання щодо кількості діянь, які слід вважати систематичними. Проте відповідь на це питання не викликає сумнівів. Адже доктриною кримінального права вже визначено, що про систематичність йдеться у разі вчинення трьох і більше діянь.

У постанові ККС ВС від 25 лютого 2021 року у справі № 583/3295/19 (провадження № 51– 6189км20) міститься висновок про те, що закінченим домашнє насильство вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків.

Однак виникає питання чи може йтися про систематичність у разі, коли за два епізоди домашнього насильства особу притягували до адміністративної відповідальності? Іншими словами йдеться про те, чи обов'язково для того щоб вести мову про кримінально каранє домашнє насильство має бути щонайменше три епізоди насильства, за жоден із яких особа не притягувалася до відповідальності, в тому числі адміністративної.

Відповідь на ці питання міститься у постанові ККС ВС від 28 лютого 2023 року у справі № 725/4683/20 (провадження № 51-6067км21).

Суд не погодився з підходом апеляційного суду, який зводився до того, що кримінальне провадження за статтею 126-1 КК може бути розпочате лише після того, як за попередні епізоди домашнього насильства особа була не менш ніж двічі притягнута до відповідальності за статтею 173-2 КУпАП.

Домашнє насильство майже ніколи не становить собою окремих епізодів, а зазвичай охоплює кумулятивне та взаємопов'язане фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне, вербальне та фінансове насильство щодо близького члена сім'ї чи партнера, наслідки якого виходять за межі обставин окремого епізоду. Повторення послідовних епізодів насильства в особистих стосунках становить собою особливий контекст і динаміку домашнього насильства. Воно становить собою триваюче правопорушення, що характеризується продовжуваним зразком поведінки, в якому кожен окремих інцидент є цеглиною більш загального зразку поведінки.

Для доведення систематичності домашнього насильства важливими є сам факт і обставини вчинення окремих його епізодів. Правові наслідки, які настали чи не настали для кривдника за цими окремими епізодами,

а також час, коли такі наслідки настали, не є обставинами, які можуть впливати на доведеність цих епізодів.

Мета адміністративного покарання і інших адміністративних заходів держави полягає в негайному реагуванні на окремих випадок домашнього насильства, який сам по собі не становить кримінального правопорушення, з метою своєчасно та ефективно запобігти подальшій ескалації насильства та захистити жертву.

Домашнє насильство може доводитися будь-якими доказами, допустимими у кримінальному провадженні, і закон не містить вимоги доведення його спеціально визначеними засобами доказування. Серед іншого, суд може прийняти до уваги адміністративні протоколи поліції, обмежувальні приписи, рішення суду в справі про адміністративне правопорушення, які оцінюються ним у сукупності з іншими доказами, наданими сторонами.

Верховний Суд констатував, що апеляційний суд мав прийняти до уваги ті епізоди, за якими засуджений був притягнутий до адміністративної відповідальності, коли робив висновок про доведеність чи недоведеність систематичності домашнього насильства.

Таким чином можна констатувати, що для доведення ознаки систематичності необхідно брати до уваги й факти притягнення насильника до адміністративної відповідальності.

4. Чи порушується засада non bis in idem у разі, якщо за останнім діянням, яке кваліфіковано за ст. 126-1 КПК України, кривдник не притягувався до кримінальної відповідальності, проте, попередні постанови судів за ст. 173-2 КУпАП враховано для кваліфікації систематичності насильства?

У постанові ККС ВС від 14 червня 2022 року у справі № 585/3184/20 (провадження № 51-5266км21) міститься висновок про те, що попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності вчинення протиправних дій щодо певної потерпілої особи чи осіб і настання конкретних наслідків, які визначені законодавцем як більш тяжкі, ніж ті, що зазначені

в законодавстві України про адміністративні правопорушення, не свідчить про подвійне притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а підтверджує систематичність дій винуватої особи.

Проте слід пам'ятати, що якщо за одні й ті ж діяння особу спершу притягують до адміністративної, а потім до кримінальної відповідальності, то принцип non bis in idem порушено. Так у постанові ККС ВС від 12 жовтня 2021 року у справі № 663/3390/19 (провадження № 51-2098км21) наголошено, що притягнення особи двічі за одні і ті ж діяння, які кваліфікуються як адміністративні правопорушення, а потім – як кримінальне правопорушення, є неможливим і суперечить Конституції України та практиці Європейського суду з прав людини.

5. Які особливості дії п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України в контексті положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»?

Як вже було зазначено, Законом України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» доповнено ч. 1 ст. 67 КК України пунктом 6-1, відповідно до якого, обставиною, що обтяжує покарання, є вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

В контексті положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дія п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України поширюється, незалежно від факту спільного проживання, в тому числі, на дітей осіб, які спільно проживали (проживають) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою. Такий висновок міститься у постанові ККС ВС від 8 грудня 2020 року у справі № 741/1454/18 (провадження № 51-703км20).

6. Якщо судами встановлено, що немає ознаки систематичності у діях кривдника, а,

отже, відсутній склад злочину, передбаченого ст. 126-1 КК, то кримінальне провадження закривається?

У постанові ККС ВС від 19 жовтня 2021 року у справі №552/2540/20 (провадження № 51-3807км21) Верховний Суд констатував, що фізичне насильство, яке передбачене у ст. 126-1 КК, може полягати в спричиненні умисних легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК). Тобто йдеться про те, що означені кримінально правові норми конкурують як частина і ціле.

Колегія суддів наголосила, що закриваючи кримінальне провадження щодо кривдника у зв'язку із відсутністю у його діянні складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК, апеляційний суд не звернув уваги на підтверджені матеріалами кримінального провадження факт спричинення потерпілій легких тілесних ушкоджень, що за своїм характером та обсягом спричинили короткочасний розлад її здоров'я.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 337 КПК з метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

Суд зазначає, що межі повноважень суду щодо перекваліфікації злочину окреслені названою нормою, згідно з якою зміна кваліфікації допускається лише в бік покращення становища обвинуваченого, зокрема шляхом застосування кримінального закону про менш тяжкий злочин.

Склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК є менш тяжким, аніж той, що передбачений ст. 126-1 КК.

Закриття судом кримінального провадження у тих випадках, коли існують підстави для перекваліфікації дій обвинуваченого судом, не виправдовує легітимних очікувань особи, яка зазнала шкоди і не узгоджується із завданнями кримінального судочинства.

Також Суд у цій постанові зазначив, що відмова держави від кримінального переслідування особи за наявності у її діях ознак іншого кримінального-караного діяння (менш тяжкого, ніж те, у якому їй пред'явлено обвинувачення) суперечитиме таким засадам як верховенство права, законність та диспозитивність, що призведе до безкарності винного, а особу, якій завдано шкоду, поставить у становище правової незахищеності і створить умови для повторної віктимізації.

Висновок. Звісно ж, що у майбутньому можуть виникнути інші питання, що стосуються кримінально правової оцінки домашнього насильства. Проте все ж базові питання з цієї проблематики вже знайшли відповіді у постановках Верховного Суду (<https://sud.ua/uk/news/blog/265517-domashnye-nasilstvo-praktika-kasatsiynogo-kriminalnogo-sudu-uskladi-verkhovnogo-sudu>). – 2023. – 24.03).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Андрій Боровик, виконавчий директор Transparency International Ukraine

Валіза без ручки: чому ліквідація АРМА не вирішить проблем із арештованим майном, але створить нові

В останні пів року ледь не щодня ми читаємо новини про те, що СБУ, НАБУ чи інші правоохоронні органи викрили колаборантів чи корупціонерів, чиє майно арештували та передали в управління держави. Описи таких активів подеколи вражають – це можуть бути тисячі тонн залізної руди, що їх не змогли вивезти російські олігархи з одеського порту, аграрні землі, засіяні соняшником та кукурудзою, чи акції великих компаній.

Всі ці чудові активи за чинним законодавством передаються в управління Агентству з розшуку і менеджменту активів (АРМА) – до того моменту, поки суд не вирішить долю кримінального провадження чи конкретно арештованого майна. Але віднедавна такий порядок речей захотіли змінити.

Першим дзвінком стала заява лідера фракції «Слуга народу» Давида Арахамії, коли він пропонував закрити АРМА та передати його повноваження ФДМУ. Тоді ця пропозиція захопила громадськість зненацька – може, лідер монобільшості десь помилився? Але чим далі, тим більше з'являлося повідомлень, що подібні побажання надходять із Офісу Президента – мовляв, АРМА треба ліквідувати через недостатню ефективність його роботи.

Але чому, якщо роботою АРМА не задоволені, то його потрібно саме ліквідувати? Бо ж очевидно, що такі «прості рішення» не призведуть до позитивного результату. Знищення органу точно не вирішить усі негаразди, робота над помилками з таких обставин навряд чи буде проведена, і вже сьогодні, ще навіть до оприлюднення пропозицій про оновлення процесів управління арештованим майном на горизонті маячать проблеми значно більші.

Що не так із АРМА?

Роками Агентство з розшуку та менеджменту активів все більше перетворювалося на таку собі валізу без ручки – інституцію вкрай важливу, безумовно необхідну, але в роботі якої постійно траплялися якісь збої. Проте, попри наростання «хвороб» органу, спричинених недоліками законодавства чи сумнівними кроками керівництва Агентства, перезапуск АРМА надто часто відкладався. А проблеми накопичувалися.

Але все одно протягом кількох останніх років і представники Агентства, і парламентарі, і громадськість неодноразово обговорювали, які саме зміни в роботі АРМА треба реалізувати, і шукали шляхи для вирішення усіх зібраних інституцією проблем. Деякі з пропозицій щодо покращення вже були враховані в оновленому законодавстві, інші майже пройшли обговорення у профільному комітеті Ради, і ми вже ось-ось чекали на розгляд цих правок у сесійній залі.

Тобто законодавча гілка влади, попри певні гальмівні процеси, таки пішла найлогічнішим шляхом – визначити слабкі моменти у роботі АРМА та усунути їхні причини. Тільки після такої комплексної роботи, після впровадження

змін, про які говорили роками, можна було б адекватно оцінювати ефективність роботи інституції.

Але місяць тому всі ці намагання зайшли в глухий кут – бо в ОП, здається, вирішили інакше. Вирішили викинути цю валізу взагалі, навіть не заглядаючи всередину.

Тепер реформа, над розробкою якої експерти працювали роками, повернула в непередбачуваному напрямку – у бік ліквідації АРМА як органу або ж позбавлення його функції управління майном.

Найбільш імовірним сценарієм називають передачу цієї функції до Фонду державного майна. Він же, ніби, і так працює з великими активами, та й очолює ФДМУ нині особа, яку схвально оцінюють в Офісі Президента. Рустем Умеров справді після свого призначення показав власну ефективність, зокрема і в питанні продовження курсу на приватизацію, за що отримав заслужене схвалення предстваників парламенту та громадськості. Але передача ФДМУ повноважень щодо управління арештованим майном породжує нові проблеми.

Чому передати функції АРМА Фонду держмайна – не варіант? Спробуємо розібрати окремі проблеми такого підходу.

1. «Відкат» фактичного виконання нормативних актів Європейського Союзу

АРМА створювалося не на рівному місці. За основу інституції Україна брала приклад з офісів розшуку та менеджменту активів, які існують по всьому світу. Це зі свого боку дуже схвалювали наші європейські партнери, і не просто так.

До конфіскації засобів та доходів, отриманих злочинним шляхом, у Європейському Союзі прикута особлива увага, яка особливо посилилася після повномасштабного вторгнення росії в Україну торік. У Директиві 2014/42/ЄС навіть є обов'язок створити централізований офіс, групу таких офісів або еквівалентний механізм, який допоміг би забезпечити належне управління замороженою власністю з метою її можливої подальшої конфіскації.

Україна ще з 2016 року вже має таку інституцію. А це зі свого боку демонструє

високий рівень готовності нашої країни виконувати зобов'язання у сфері поводження з арештованим майном. Саме тому ліквідація АРМА може означати неспроможність забезпечити ефективний розшук активів злочинного походження та управління арештованими активами відповідно до європейських стандартів.

2. Незалежність та професійність керівництва яке буде організовувати управління арештованим майном

Попри недосконалість законодавства щодо роботи АРМА, є в ньому і переваги, які важко недооцінити. В профільному Законі міститься низка положень, покликаних забезпечити незалежність та професійність голови Агентства: вимоги до його компетенції, вичерпний перелік підстав для звільнення, строковість повноважень, заборона обіймати посаду більше, ніж один п'ятирічний термін.

Ці положення існують з метою не допускати тиску на голову АРМА з боку влади. Однак таких вимог і близько немає в профільному законі про ФДМУ.

Тобто якщо функції Агентства таки передадуть Фонду, влада матиме більший вплив на поводження з арештованими активами. І це стосуватиметься не лише нинішнього складу уряду чи нинішнього президента – такі можливості залишаться і після зміни чинної влади.

При цьому варто наголосити, що саме голова АРМА несе персональну відповідальність за прозорість діяльності Агентства та результати його роботи. І ця теза нині звучить вкрай іронічно, адже вже понад 3 роки Агентство залишається без повноправного очільника, а уряд, попри всі заяви й обіцянки, за цей час так і не спромігся провести конкурс та відібрати компетентного голову АРМА. Тож виходить, що відповідати за «неефективність» інституції просто нікому.

На потребі забезпечити незалежність АРМА акцентує також і Єврокомісія: «Агентство з повернення та управління активами (АРМА) створено, однак з кінця 2019 року не має постійного керівника. Необхідно вдосконалити законодавство щодо управління арештованими

активами та прийняти дієву національну стратегію щодо повернення активів».

3. Операційні потужності Фонду держмайна
У грудні 2022 року Рахункова палата провела аудит ефективності управління ФДМУ майном держави. У висновках до цього аналізу було зазначено, що система управління і контролю за використанням і розпорядженням держмайном була неефективною, що зрештою призвело до низки недоліків. Крім цього, існують ризики втрати державного майна на загальну суму в понад 56 млрд грн. При цьому, Фонд держмайна фактично визнав недоліки у своїй роботі та за результатами проведеного аудиту повідомив про подальше звільнення недобросовісних працівників та кадрові рішення по держпідприємствам.

Тож якщо до наявних повноважень Фонду докласти обов'язки управляти арештованим майном, контролювати ефективність управління ним та взаємодіяти із органами кримінальної юстиції, то штат працівників ФДМУ – людей без спеціальних навичок у сфері управління арештованим майном – може просто не витримати навантаження. Таким чином передати такі функції органу, який поки і з уже наявними обов'язками справляється не до кінця, – це не дуже вдала ідея.

Серед інших проблем, які можуть виникнути при передачі повноважень з управління майном від АРМА до ФДМУ, можна згадати такі.

– Необхідно визначити долю вже переданого до АРМА майна.

– Потрібно розробити належну підзаконну базу, яка визначатиме порядок реалізації повноважень Фонду.

– А ще Фонду треба буде налагодити комунікацію із органами системи кримінальної юстиції, адже наразі ФДМУ такими речами не займається.

І це все на додачу до вже звичних викликів, з якими зіштовхнулося АРМА, і які ми описували раніше. За всіма перерахованими пунктами варто не забувати, що створення АРМА – це також одна із умов отримання Україною безвізу.

Безперечно владі варто подумати двічі, перш ніж ставити крапку в роботі органу, до створення та функціонування якого було

докладено так багато зусиль та коштів – як з боку нашої країни, так і на міжнародному рівні. І, може, ця «незручна» валіза таки набагато потрібніша, ніж вважають ті, хто хочуть її позбутися. Варто просто приладнати до неї ручку (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/borovyk/641d8c5e0497b/>). _ 2023. – 24.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В.Гетьмана

Пріоритет – аграрна сфера

Економічна ситуація

За інформацією Міністерства аграрної політики України прогнозовані площі зернових та технічних культур під урожай 2023 року на контрольованій Україною території складають 19,3 млн га, що фактично співставно з показником попереднього сезону – 19,8 млн га. При цьому площа посіяних озимих культур під урожай 2023 року була меншою на 1 млн га ніж у попередньому сезоні, натомість ярих очікується більше на 556 тис. га.

Посівні площі зернових та зернобобових культур прогноуються на рівні 10240 тис. га (-1409 тис. га до показника 2022 року). З них, озима пшениця – 4166 тис. га (-834 тис. га), яра пшениця – 285 тис га (+67 тис. га), озимий ячмінь – 536 тис га (-255 тис. га), ярий ячмінь – 1041 тис. га (+111 тис. га), кукурудза – 3618 тис. га (-451 тис. га). На відміну від зернових культур посівні площі під основними видами олійних прогноуються до збільшення: соняшник – 5641 тис. га (+476 тис. га), ріпак – 1374 тис. га (+110 тис. га), соєві боби – 1841 тис. га (+334 тис. га). Також очікується збільшення посівних площ під цукровим буряком – 220 тис. га проти 180 тис. га минулого сезону.

Зменшення посівних площ під зерновими культурами разом з прогнозованим зменшенням середньої урожайності, спричинене зростанням цін основних факторів виробництва, вплине на обсяги врожаю. Так, загальний валовий збір зернових та зернобобових культур у сезоні 2023 року може скласти 44,3 млн т

проти попереднього показника у 53,1 млн т. Зокрема, врожай пшениці очікується на рівні 16,6 млн т (20,5 млн т у 2022 році), ячменю – 4,8 млн т (5,6 млн т), кукурудзи – 21,7 млн т (25,6 млн т). Разом з тим, очікується збільшення валового виробництва олійних культур до 19,2 млн т проти 18,2 млн т попереднього року. Врожай соняшнику прогноуються на рівні 11,5 млн т (11,1 млн т), ріпаку – 3,8 млн т (3,7 млн т), соєвих бобів – 3,9 млн т (3,4 млн т). Також очікується збільшення виробництва цукрового буряку – 11,3 млн т (9,7 млн т).

Розвитку аграрного виробництва в Україні сприятиме подовження дії угоди «зернової ініціативи» ще на 120 днів, що стало можливим завдяки підтримці низки міжнародних партнерів, зокрема, учасників угоди ООН і Туреччини. За оцінкою Мінагрополітики завдяки «зерновій ініціативі» вже вдалося експортувати майже 25 млн тонн агропродукції, з яких 6,9 млн тонн пшениці. Зокрема, 20% пшениці від загальної кількості було відвантажено до африканських країн. Крім того, майже пів мільйона тонн пшениці було відправлено у рамках гуманітарних продовольчих програм ООН та Grain from Ukraine.

Бюджетна сфера

Під час чергового аукціону з розміщення державних цінних паперів, який відбувся 21.03.2023, Міністерство фінансів залучило для фінансування державного бюджету 2,5 млрд. гривень на строки від 1 до 2 років із дохідністю від 18,50% до 19,70%, а також 86 млн доларів США. Основний обсяг гривневих коштів було залучено за 2-річними паперами із погашенням у серпні 2025 року, які з 11 березня включено до переліку бенчмарк-ОВДП.

Загалом, перелік бенчмарк-ОВДП включає шість випусків цінних паперів, три з яких було додано у січні та лютому 2023 року (UA4000227045, UA4000227094, UA4000227102) та три – у березні (UA4000227185, UA4000227193 та UA4000227201). За оцінками Національного банку, такий крок сприятиме подальшому збільшенню активності на аукціонах Міністерства фінансів із розміщення ОВДП, що

дасть змогу уникнути прямого фінансування дефіциту бюджету Національним банком у 2023 році.

Верховна Рада України підтримала проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо забезпечення видатками сектору безпеки і оборони. Законопроєктом передбачено збільшення видатків загального фонду державного бюджету на 537,2 млрд гривень, у тому числі на сектор безпеки і оборони – 518,2 млрд грн, з яких 477,2 млрд грн – оплата праці з нарахуваннями, спецтехніка та обладнання – 30,2 млрд грн, інші видатки – 10,8 млрд гривень; на резервний фонд – 19,0 млрд гривень.

Для реалізації зазначених ініціатив у проєкті змін до державного бюджету на 2023 рік передбачено збільшення доходів загального фонду на 60,7 млрд грн (зокрема, ПДФО на 36,5 млрд грн; дивідендів (доходу), нарахованих на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність на 19,0 млрд грн); фінансування загального фонду державного бюджету за борговими операціями на 419,3 млрд грн; а також враховано економію коштів з виконання боргових та гарантійних зобов'язань на 57,2 млрд гривень.

Збільшення потреб у державних запозиченнях обумовлює необхідність активізації роботи із міжнародними партнерами. Так, представники влади України та експерти Міжнародного валютного фонду досягли згоди на робочому рівні щодо 48-місячної програми розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EFF). Угода передбачає фінансування для України в розмірі 15,6 млрд дол. США (СПЗ 11,6 млрд) і включає низку макроекономічних і фінансових заходів для підтримки економічного відновлення України. Програма допоможе мобілізувати фінансування від міжнародних партнерів України, а також сприятиме збереженню макрофінансової стабільності та прокладе шлях до відбудови після перемоги України у війні проти агресора. Наступним кроком є затвердження програми Радою директорів Фонду, яке очікується в найближчі тижні.

Окрім того, Україна отримала 1,5 млрд євро в рамках масштабної Програми макрофінансової допомоги від ЄС. Зазначене фінансування є другим траншем в рамках пільгової кредитної програми на 2023 рік, загальний обсяг якої становить 18 млрд євро. Перший транш у розмірі 3 млрд євро Україна отримала в січні 2023 року. Кошти надаються на безпрецедентно пільгових умовах для України й будуть спрямовані на фінансування найбільш нагальних видатків держбюджету. Наступні транші в рамках масштабної програми МФД Україна отримуватиме протягом 2023 року з урахуванням виконання Україною узгоджених сторонами умов.

Валютний ринок

Збільшення чистого попиту на іноземної валюти з боку клієнтів банків обумовило збільшення чистого продажу іноземної валюти Національним банком для збалансування ринку. Відповідний показник минулого тижня становив 376 млн. доларів США, що на третину більше, ніж тижнем раніше (278 млн. доларів США).

Домінування попиту на іноземну валюту обумовлене збереженням значного дефіциту зовнішньої торгівлі товарами і послугами, який у січні 2023 року становив понад 3,4 млрд. доларів США. При цьому, надходжень з оплати праці за кордоном (1,1 млрд. доларів США) та трансфертів сектору загальнодержавного управління з-за кордону (1,1 млрд. доларів США) у січні 2023 р. було недостатньо для компенсації дефіциту зовнішньоторговельних операцій, що призвело до від'ємного сальдо поточного рахунку на рівні “-“0,8 млрд. доларів США.

Фінансовий сектор

За даними Національного банку у січні-лютому 2023 року чистий прибуток банківської системи становив 21,5 млрд. гривень (+6,8 млрд. грн у лютому). Чисті процентні доходи банків за 2 місяці 2023 року становили 30,4 млрд. гривень, чисті комісійні доходи – 8,1 млрд. гривень та поряд із позитивним результатом переоцінки вартості цінних паперів виступали факторами покращення фінансових результатів банків. Натомість обсяг відрахувань у резерви

за активними операціями у лютому залишався практично на рівні попереднього місяця.

Позитивні фінансові результати діяльності дозволяють банківській системі України демонструвати високі показники адекватності капіталу, які за результатами лютого становили 20,3% для регулятивного та 13,4% – для основного капіталу банків. Відповідні значення майже удвічі перевищують мінімальні нормативні вимоги (10% та 7% відповідно) та створюють запобіжний простір від негативного впливу воєнних дій на платоспроможність банківської системи.

Обсяг ліквідності банківського сектору (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) збільшився до майже 550 млрд. гривень. Основним чинником збільшення банківської ліквідності виступали витрати з Єдиного казначейського рахунку Уряду на тлі помірних обсягів чистого продажу Національним банком іноземної валюти. Надлишок ліквідності, у свою чергу, визначає низький попит банків на кредити рефінансування (заборгованість платоспроможних банків за тендерними кредитами рефінансування НБУ за минулий тиждень скоротилася на 2 млрд. гривень) та утримання ринкових ставок на рівні нижньої межі ставок за операціями НБУ (23%).

Достатність капіталу банків та високий рівень ліквідності створюють можливості для розвитку банківського кредитування, яке в умовах воєнних ризиків підтримується державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%». На умовах програми минулого тижня банками було видано 508 пільгових кредитів на загальну суму 2,39 млрд грн, з яких близько половини – державними банками. Загальна кількість виданих кредитів з початку широкомасштабних воєнних дій на території України за програмою досягла 23,6 тисяч на загальну суму понад 94 млрд. гривень. З огляду на пріоритетність цілей воєнного часу, левову частку (близько 87%) кредитів було видано банками на підтримку с/г виробництва та антивоєнні цілі (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/549689_prioritet-agrarna_sfera.html). – 2023. – 22.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Тетяна Котюжинська, голова правління Національної асоціації українських медіа, медіаюрист

Права і свободи військових

«Громадянин у військовому однострою» чи «тварь дрожащая»? З огляду на реакцію командування на інтерв'ю Anatoly Anatolich The Washington Post та пропозиції провладних політиків по обмеженню виборчих прав військовослужбовців, питання стоїть саме так.

Міжнародні документи і чинне українське законодавство виходять з концепції, що військові є «громадянами у військовій формі», тобто, що всі люди, незалежно від свого професійного статусу, зокрема професійні військові або військові за призовом, мають право на невід'ємні фундаментальні права і свободи людини. Серед таких прав свобода вираження, зокрема свобода слова.

Розглянемо юридичні аспекти свободи слова в армії. Чи мають право військові на свободу слова? Чи можуть висловлювати критику стосовно політиків і командирів? Чи можуть самостійно, без узгодження з військовим керівництвом, давати інтерв'ю? У скороченому вигляді відповідь: ТАК.

Обґрунтування

У коментарі The Washington Post Washington Post військовий не закликав до «непокори», «насильства», не «розголосив держтаємницю, що становило б реальну загрозу». Очевидно, що це було «обговорення ідей». Сам військовий чітко окреслив мету свого виступу: звернення до міжнародних партнерів для допомоги Україні з навчанням мобілізованих військових та збільшення поставок боєприпасів. Друга мета: звернути увагу військового керівництва і політиків на існуючі проблеми з навчанням мобілізованих. Мотиви військового: «Я, як патріот своєї країни, переживаю за свою країну. Ось і все».

«Обговорення ідей» (цитата з рішень Європейського Суду з прав людини) повинно було б спонукати посадових осіб, які мають

право законодавчої ініціативи та відповідальні за мобілізаційну підготовку: президента, Кабінет міністрів, міністра оборони, запропонувати внесення змін до законів України: «Про основи національного спротиву» (у частині обов'язковості для всіх мобілізованих базової підготовки), «Про оборону України» (у частині формування особового складу виключно особами, які пройшли бойову підготовку), «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (у частині уточнення обов'язків МО по проведенню навчань для всіх мобілізованих у обсязі достатньому для виконання бойових завдань та належному фінансуванню КМУ заходів з бойової підготовки), у постанову КМУ від 29 грудня 2021 року № 1443, якою затверджено Порядок організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву (у частині охоплення всіх мобілізованих якісною бойовою підготовкою), у постанову КМУ від 23 лютого 2022 р. N 154, якою затверджено Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (у частині розширення завдань ТЦК по організації бойової підготовки мобілізованих і формування команд поповнення з огляду на підготовленість бійців до відправлення у військові частини). Тим більше, що командував Сухопутних військ ЗСУ в своїх коментарях посилається на необхідність утримання позицій, часом, необхідним для підготовки мобілізованих до контрнаступу. Наразі базова підготовка проводиться з громадянами призовного віку, які не проходили військову службу. Якщо базова підготовка не проводилась або проводилась неякісно, або давно, то це стає проблемою безпосереднього командира.

Відповідно до Закону «Про оборону» бойовий імунітет – звільнення військового командування, ... від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, ... настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком...» Тобто бойовий імунітет настає з

урахуванням критеріїв «розумної обачності» або «виправданого ризику» командира. Що може передбачати командир, який свідомий відсутності бойового досвіду і підготовки підрозділу?

Тому коментар військового був базований на його безпосередньому досвіді, містив обґрунтовані пропозиції та привертав увагу до проблем, які можна і потрібно вирішити, але не на його рівні. Крім того, в публікації були коментарі 12 різних осіб та використано 6 цитат офіційних осіб, що не суперечили коментарю військового.

Отже, коментар мав законну мету і мотив. Але чи мав право військовий розмовляти з журналістами без попереднього дозволу керівника? Чи може коментар журналістам призвести до дисциплінарного стягнення, тобто чи є порушенням спілкування військового з журналістами без дозволу керівника?

Європейський Суд з прав людини зауважував у своїх рішеннях, що «стаття 10 не зупиняється біля воріт армійських казарм». Якщо військовослужбовець не закликає до непокорі чи насильства, а його слова не виходять «за межі простого обговорення ідей», за визнанням Суду, це «толерується в армії демократичної держави, так само, як і в суспільстві, якому ця армія служить. Необхідність підтримки військової дисципліни сама по собі не є достатньою підставою для будь-яких обмежень свободи вираження поглядів.» У справі «Йокшас проти Литви» Суд заявив, що, хоча Договірні держави можуть на законних підставах обмежувати свободу вираження поглядів у тих випадках, коли існує «реальна загроза» військовій дисципліні, але вони не можуть застосовувати такі обмеження просто для того, щоб перешкодити вираженню поглядів, навіть якщо вони спрямовані проти армії як інституту.

Концепція «громадяни у військовій формі» закріплена у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод, Кодексі поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки, підписантом яких є Україна. Договір про Європейський Союз (стаття 6) також містить положення про повагу

до прав людини, які гарантовані Конвенцією захисту прав людини і основоположних свобод без виключень щодо військовослужбовців. Це щодо євроінтеграції Ivanna Klympush-Tsintsadze Oleksandr Merezhko

Це регулювання закріплено і законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Так, стаття 2 Закону прямо встановлює заборону обмежень прав військовослужбовців «Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України.» Олександр Завітневич Сергій Рахманін

Жоден підзаконний нормативний акт, зокрема наказ №73, не може забороняти військовослужбовцям спілкуватися з журналістами, чи обговорювати необхідні реформи армії, зміни у законодавчих актах або їх застосуванні, висловлювати свої скарги і пропозиції. Навіть, поширення державної таємниці, якщо це необхідно для захисту прав людини, наприклад, права на життя, теж не становить правопорушення відповідно до закону «Про державну таємницю».

Обмеження прав на вільне вираження та поширення інформації може бути встановлено виключно законом. Закон не встановлює таких заборон, як: «утримуватися від надання інтерв'ю (коментарів) представникам засобів масової інформації; надавати інтерв'ю (коментарі) тільки з дозволу відповідних керівників...». Тому наказ в цій частині не відповідає Конституції та законам України, так само, як і притягнення до дисциплінарної відповідальності на підставі такого наказу. Дисциплінарне стягнення без достатніх підстав для обмеження права військового на свободу слова і поглядів підлягає скасуванню.

У квітні 2006 року Парламентська асамблея Ради Європи звернула увагу держав-учасниць: «Не можна очікувати, що військовослужбовці будуть дотримуватися норм гуманітарного права і прав людини, якщо в самій армії повагу до прав людини не гарантовано.» (Рекомендація ПАРЄ 1742 (2006).

Верховний Суд США дотримується тієї ж позиції: «наших громадян у військовій формі

не можна позбавляти основних прав лише тому, що вони не ходять у цивільному одязі» (справа «Chappell v. Wallace»).

Таким чином, очевидно, що необхідно внести зміни щонайменше у Додаток №1 до наказу Головнокомандувача Збройних Сил України №73 від 03.03.2022р. «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» для приведення його у відповідність Конституції і законам України та міжнародним зобов'язанням України. Богдан Сенік

Також, з огляду на численні звернення військовослужбовців та очевидну безпідставність дисциплінарного покарання військових за спілкування з журналістами, було б справедливо направити звернення від народних депутатів (можливо Олексій Гончаренко який коментував цю справу або Volodymyr Ariev з досвідом журналіста і почесний член ПАРЄ) та/або Уповноваженого з прав людини Дмитро Лубінець щодо поновлення на посадах військових, які заявляли про їх переведення на нижчі посади за спілкування з журналістами, порушення наказу №73. І, безумовно, військові не повинні боятися давати інтерв'ю, а журналісти звертатися до безпосередніх учасників подій Микола Савельєв Юрій Бутусов

І для порівняння: «Стаття 7 Закона Российской Федерации «О статусе военнослужащих» гласит, что, реализуя право на свободу слова, военнослужащие не вправе разглашать государственную и военную тайну, обсуждать и критиковать приказы командира. В Литве право на свободу выражения мнения включает и право делать публичные политические заявления с критикой лиц, избранных демократическим путем на государственные посты (парламент, президента или правительство), или заявления, выражающие политические требования к государственным институтам. Ограничения всех свобод предусмотрены лишь в той мере, в какой это необходимо для обеспечения исполнения военных обязанностей и порядка

в вооруженных силах, а также в той мере, в которой это совместимо со службой.»

«Оскільки свобода слова – це самовираження, комунікація і взаємодія, то збройні сили можуть мати користь з її просування, адже це може сприяти покращенню морально-психологічного стану та підвищенню прозорості військової організації.» (Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ) Грацієлла Павоне) (https://censor.net/ua/blogs/3407226/prava_svobodi_vyiskovih). – 2023. – 21.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Соломія Скробач, правник, конституціоналіст

Посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців: цікава деталь

Не так давно було прийнято Закон України про внесення змін до ряду нормативно-правових актів щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, яким в тому числі передбачено зміни до Кримінального кодексу: 1) посилення відповідальності за невиконання наказу; 2) уточнення диспозиції норми частини 5 статті 407 – самовільного залишення військової частини або місця служби; 3) неможливість застосування більш м'якого покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення ряду військових кримінальних правопорушень.

То чи була необхідність у посиленні кримінальної відповідальності військовослужбовців? І якщо так, чи виправдовує мета засоби? Слід розуміти, що ціль, яку повинні були ставити перед собою законодавці однозначно мала б бути вищою за те покарання, яке отримує окремих військовослужбовець внаслідок вчинення кримінального правопорушення і взагалі така ціль не повинна була б призводити до порушення прав і свобод людини.

Зі змісту пояснювальної записки до законопроекту 8271 видається, що метою посилення відповідальності

військовослужбовців є забезпечення стану військової дисципліни та правопорядку у Збройних Силах України, що безумовно важливо і необхідно в умовах ведення бойових дій.

Що стосується забезпечення або ж порушення прав людини: уявімо собі ситуацію, коли невиконання наказу військовослужбовцем стають причиною неминучої загибелі іншого військовослужбовця/військовослужбовців. Чи повинен нести відповідальність військовослужбовець, який не виконав наказ?

Безумовно для забезпечення дисципліни має бути розуміння ймовірним правопорушником невідворотності покарання. При цьому постає питання: у який спосіб законодавець «повідомляє» військовослужбовцям про невідворотність покарання?

Знову ж таки, у пояснювальній записці до законопроекту 8271 міститься наступне речення: «Установлено, що суди неоднаково застосовують норми вказаних кодексів (авт. в тому числі норми Кримінального кодексу України) під час ухвалення рішень по суті, що негативно впливає на стан військової дисципліни та правопорядку у Збройних Силах України». Що робить законодавець? Змінює статті Загальної частини Кримінального кодексу і до всіх військовослужбовців, які вчиняють військове кримінально каране правопорушення згідно переліку ..., передбачає неможливість застосування більш м'якого покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Тобто, суди неоднаково застосовують норми права, що призводить до нерозуміння недобросовісними військовослужбовцями неминучості кримінальної відповідальності. Водночас відповідальними за таке «неоднакове застосування» є саме військовослужбовці, а не «суди».

У чому небезпека? У винятках з правила: коли за мірками здорового глузду особа підлягає звільненню від відбування покарання, а таке звільнення не може бути застосоване.

Для прикладу: одна людина не захищала державу і вчиняє злочини і може бути звільнена від кримінальної відповідальності, а інша

захищала протягом певного періоду часу, «оступилась» і не може бути звільнена від кримінальної відповідальності.

Мета може бути хорошою, та не всі засоби – допустимі... (<https://censor.net/ua/blogs/all/page/2/category/0/interval/5/sortby/date>). – 2023. – 22.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко, адвокат

Міжнародний кримінальний суд – проти національної кримінальної юстиції?

ЗМІ пишуть, що глава адміністрації прем'єр-міністра Угорщини заявив, що «відповідно до угорської правової системи у Будапешта немає законних підстав арештовувати російського президента, хоча Угорщина підписала і ратифікувала Римський статут», адже ...»Угорщина лише формально схвалила Римський статут, але не змінила законодавство для його втілення».

У цьому зв'язку найближчим часом, вочевидь, є очікуваними такого роду заклики:

Перше – до найшвидшої ратифікації Україною Римського статуту – правової основи діяльності Міжнародного кримінального суду

Друге – до підписання Президентом України змін до українського законодавства (далі – Закон) – щодо імплементації положень стосовно Римського статуту, які були прийняті Верховною Радою України ще влітку 2021 року та так і досі, всупереч вимогам чинного законодавства, знаходяться «в підвішеному стані» – ні підписані, ані ветовані Президентом.

Враховуючи викладене дозволю собі наступний коментар.

Перше.

Раніше я писав, що одна з головних причин того, що свого часу аль-Башир (нагадаю, він займав посаду президента Судану) не був переданий МКС, принаймні, під час знаходження на посаді, – це наявність такого поняття як посадовий імунітет.

Одна з головних.

Як показує розвиток подій, не менш важливою є відсутність імплементації норм

стосовно Римського статуту та МКС до відповідного кримінального на кримінального процесуального законодавства.

Що і продемонструвала вказана вище історія з Угорщиною.

Друге.

Конституційний суд України в 2001 році визнав «Римський Статут Міжнародного кримінального суду... таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції».

Відповідно до стаття 151-2 Конституції України, рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Третє.

Свого часу я підготував зауваження до вказаного Закону, деякі цитати з яких дозволю собі привести тут.

Запропонована Законом новела щодо кримінальної відповідальності для військових командирів, інших осіб, що фактично діють як військові командири, та інших начальників за вказані в Законі злочини, що «вчинені підлеглою особою, внаслідок нездійснення ними належного контролю над такою особою»... не відповідає приписам частини другої статті 61 Конституції України щодо принципу індивідуального характеру відповідальності особи, основним змістом якого є неможливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за діяння, які вони не вчиняли.

Фактичне нездійснення вищезазначеними начальниками належного контролю над підлеглими особами має тягнути за собою або дисциплінарну відповідальність, або (за відповідних обставин) кримінальну відповідальність, яка передбачена статтею 426 Кримінального кодексу України «Бездіяльність військової влади».

У законодавчих актах України не визначено статусу використаної в Законі такої категорії осіб, «які беруть участь у бойових діях, та не

належать до збройних сил держави”, а також не визначено статусу осіб, “під владою та контролем якої у зв’язку з веденням бойових дій перебувають такі підлеглі особи”.

За такого законодавчого підходу запроваджується правова невизначеність щодо категорії вказаних осіб: тих, які діють у складі так званих добровольчих формувань та не належать до Збройних Сил України, але утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, чи тих, які діють на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях проти територіальної цілісності України.

При цьому, відповідно до частини шостої статті 17 Конституції України на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

Не відповідає положенням статті 58 Конституції України запропонована редакція статті Закону, в якій сказано: “якщо діяння, передбачені» у вказаних в Законі статтях-новелах, «на момент їх вчинення не визнавалися злочином відповідно до законодавства України про кримінальну відповідальність, але визнавалися злочином геноциду, злочином агресії, злочином проти людяності або воєнним злочином відповідно до норм міжнародного права, вважається, що такі діяння на час їх вчинення визнавалися такими, що є злочином, відповідно до законодавства України про кримінальну відповідальність”.

Відповідно до вказаної статті Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом’якшують або скасовують відповідальність особи, та ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Крім того, виникли питання як щодо правової визначеності ряду інших норм Закону, так і стосовно цілої низки техніко-юридичних недоліків Закону.

На додаток, раніше я неодноразово висловлював критичне ставлення як до Римського статуту, так і до діючого відповідно

до нього Міжнародного Кримінального Суду та висвітлював загальні проблеми, пов’язані з ними.

При цьому я наголошував, що є велика вірогідність того, що МКС, якщо і почне працювати, то в першу чергу буде пробувати притягати до відповідальності українських патріотів.

І не через те, що він – антиукраїнський.

Просто так «простіше».

А попередній досвід показує, що МКС від такого підходу зовсім не застрахований (https://censor.net/ua/blogs/3407657/mijnarodnyyi_kryminalnyyi_sud_prot_y_natsionalnoyi_kryminalnoyi_yustytsiyi). – 2023. – 23.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Марія Барабаш, засновник Праволіберального руху, Засновник фонду допомоги армії Actions First Foundation, Керівник офісу Президента Михайла Саакашвілі (2020-2022)

Марія Барабаш: Чому боротьба з корупцією в Україні тільки набирає оберти? 5 необхідних кроків влади

24 березня Група держав Ради Європи проти корупції (GRECO) викреслила Україну з чорного списку країн, які руйнують протидію корупції, та привітала прогрес у запобіганні корупції щодо членів парламенту, суддів та прокурорів в Україні. Також цього тижня НАБУ вручили підозру минулому голові ФДМУ за розкрадання понад 500 млн грн державних коштів. Та чи все так добре насправді?

Україна має одну з найрозгалуженіших антикорупційних структур у світі, до якої входять 7 державних спеціалізованих інститутів: НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС, ДБР, БЕБ та Комітет ВРУ з питань антикорупційної політики. Також існує багато додаткових антикорупційних органів в різних інституціях, як от Національна рада з питань антикорупційної політики при Президенті України, Громадські антикорупційні ради при міністерствах тощо.

З одного боку така потужна державна структура мала б забезпечувати такі ж результати діяльності. Але, на жаль, за 9 років свого існування ми не бачимо жодного державного службовця рівня Заступника Міністра, Міністра, Прем'єр-міністра чи Президента, які відбувають свій строк в одиночній камері української в'язниці за корупційні злочини.

Можливо, це занадто короткий проміжок часу для таких результатів? Але досвід Болгарії, Японії, Південної Кореї говорить про протилежне. То що не так з нашою антикорупційною моделлю? Почнемо зі стратегії.

4 березня 2023 року Кабінет Міністрів затвердив Державну антикорупційну програму України на 2023-2025 роки, яка була розроблена Національним агентством з питань запобігання корупції. В ній декларується прихильність до таких принципів, як оптимізація функцій держави, забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні злочини, створення більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних та юридичних осіб. Принципи правильні, як біблійні заповіді. Ця програма – не перший подібний документ, ухвалений владою. Вона діє на період 2021-2025 років, згідно з законом України «Про запобігання корупції».

Проте на папері одне, а фактично маємо зовсім інше. В Індексі сприйняття корупції від Transparency International за 2022 рік Україна посіла 116 місце, з показником 33 бали зі 100 можливих. У листопаді 2022 року відомий борець із корупцією у світі – американська організація TRACE, представила щорічний Bribery Risk Matrix-2022, де Україна посіла 103 місце. В Індексі процвітання Легатум-2023 за якістю держуправління Україна зайняла 91 місце, а за інвестиційним середовищем – 124. Численні опитування бізнесу та населення країни підтверджують, що корупція ніде не ділася. Тіньовий сектор економіки також нікуди не зник, а під тиском такої спецоперації податкових органів, як «блокування ПДВ-накладних», навіть збільшився і за моєю оцінкою складає зараз понад 100% існуючої легальної економіки. Тобто одна економіка у

нас офіційна, а ще одна більша за розміром – в тіні.

1 березня 2023 року безславно та провально завершилася ініціатива пана Гетманцева щодо детінізації доходів. Українці не повірили владі і тим умовам, які вона створила для підприємництва. Тому, замість обіцяного введення у легальний оборот близько \$20 млрд, податкова амністія закінчилася легалізацією лише 0,75% цієї суми.

Не менш шалений провал відзначений і у сфері грального бізнесу. Корупційні схеми з акцизами на тютюнові, алкогольні та паливні товари продовжуються. А скандали із закупівель навіть у Міністерстві оборони не залишають сумнівів, що система розподілу грошей через бюджет, як і раніше, хвора на корупцію. З 1 липня 2023 року малий бізнес лякають поновленням перевірок, відновленням штрафів за відсутність чи неправильну роботу РРО.

Ось за таких умов приймається Державна антикорупційна програма України на 2023-2025 роки. Цей документ більш ніж на 500 сторінок рясніє політично коректними заявами, амбітними цілями, добрими намірами. Так було 5, 10 та 15 років тому. А ось що залишається незмінним:

Довгий перелік функцій держави

За оцінками фахівців у сфері держуправління, українські чиновники виконують понад 7000 функцій. Антикорупційна програма 2023-2025 не вимагає від органів влади скорочення функціонала, а отже, і регуляторної влади чиновника.

Наявність конфлікту інтересів в органах влади

Тобто коли та сама структура/посадова особа займається законодавством, розпорядженням, контролем і регулюванням секторів чи підприємств.

Прогресивні ставки податків, складне, суперечливе податкове адміністрування, прогресивні ставки мит

Мова йде про ліцензування, сертифікації, дозвільні процедури, які створюють величезне поле для дискреції, тобто для суб'єктивного трактування чиновниками або контролерами актів законодавства.

Великий державний сектор

У 2022 році загальні витрати органів держуправління зросли до 75% ВВП, а у 2021 році вони були на рівні 43%. Обсяг ресурсів та активів в руках розпорядників чужого (політиків та чиновників) перевищив 60%. Все це не звужує, а лише розширює ґрунт для корупції.

Розширення практики ручного управління цінами, тарифами, фінансовими потоками, режимами конкуренції на окремих ринках в умовах жорсткого валютного регулювання

Блокування реалізації конституційного принципу презумпції невинуватості та принципу сумлінності підприємця

Чиновники розробляють критерії оцінки ризиків згідно зі своїми інтересами, і трактують їх залежно від нормативного, фінансового чи особистого контексту.

Велика кількість кредитних, податкових, митних, регуляторних спеціальних режимів

Доступ до них надають чиновники, користуючись своїм правом суб'єктивної інтерпретації законодавства та особистими інтересами.

Усі ці фактори – це джерела корупції. Антикорупційна програма 2023-2025 не вирішує жодну із цих проблем. Вона є типовим прикладом переливання з порожнього в порожнє, імітацією бурхливої законотворчої діяльності, яка не вбиває, а просто консервує корупцію.

А що ж потрібно зробити, щоб викоринити корупцію в Україні? Все дуже просто. Ось 5 перших кроків:

1. Обмежити функції держави п'ятьма напрямками:

Забезпечення безпеки (внутрішньої та зовнішньої)

Вирішення суперечок та конфліктів між громадянами та юрособами

Міжнародні відносини

Функціонування стратегічно важливої інфраструктури

Забезпечення адресної соціальної допомоги

Все інше має перейти у приватну власність. Таким чином сукупні видатки усіх органів держуправління зменшаться до 25% ВВП,

що так само зменшить і кількість необхідних податків на їх утримання.

2. Запровадити просту податкову систему без преференцій, пільг, дотацій на індивідуальній чи секторальній основі, за формулою: 0% – 0% – 0%

ПДВ – 0%, ЄСВ – 0%, податок на прибуток – 0%. Замість цих податків ввести: податок з роздрібних продажів зі ставкою 10%, ПДФО – 10% та податок на виведений капітал – 10%. Саме такі ставки ліквідують можливість чиновника збирати хабарі, а бізнесу йти в тінь, що здебільшого і генерує корупційну готівку. Бути контрабандистом стане не вигідно, бо вигідніше буде ставати легальним підприємцем і користуватися такими можливостями розвинених країн, як кредити, міжнародна торгівля, тощо.

3. Забезпечити тотальну дерегуляцію та цифровізацію всіх державних послуг, а також приватизацію всіх нестратегічних державних підприємств

Якщо немає регуляторного бар'єра, державної компанії, тіньової економіки чи людського фактора при контакті з державою, не може бути і корупції.

4. Законодавчо затвердити вимоги до органів держуправління

До них відносяться повна прозорість, підзвітність, аудит, відсутність конфлікту інтересів, обмеження термінів посад та персональна відповідальність.

5. Створити Антикорупційний план дій з описом детальних задач, дедлайнами та відповідальними особами за конкретні кроки боротьби в першу чергу з корупцією чинної влади

Бо красти під час війни – це такий самий воєнний злочин, як і вбивства, звалтування та мародерства.

Суспільство почне вірити у справжні антикорупційні наміри влади тільки після гучних справ щодо її представників. До того ж, це зупинить насамперед розкрадання грошей платників податків тут і зараз. Це, звичайно, не звужує план дій і щодо топпредставників минулої влади, бо відповідальність за корупційні злочини не повинна мати строку давності, як і за злочини проти основ національної безпеки.

Результатом цих 5 кроків буде значне підвищення рівня життя українців, створення нових робочих місць, залучення іноземних приватних інвестицій, двозначне зростання ВВП, зменшення державного боргу, повернення громадян із-за кордону та багато іншого. Все це можливо і необхідно робити ще під час війни, а вже після нашої перемоги навіть поглибити. Для цього потрібні лише політична воля та чесна професійна команда самодостатніх людей, які мають за свою єдину мету перетворити Україну на безпечну та заможну країну Європи. Я вірю, що у нашого Президента є такі наміри і команда, і скоро ми побачимо це на ділі (https://censor.net/ua/blogs/3408056/mariya_barabash_chomu_borotba_z_koruptsiyeyu_v_ukrayini_tilky_nabyraye_obertiv_5_neobhidnyh_kroktiv_vlady). – 2023. – 25.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Гаврилечко, Експерт «Української фабрики думки»

Парламент та МОЗ формують в Україні найбільший чорний ринок ліків

Завдяки Верховній Раді та МОЗ із завтрашнього дня в Україні починає роботу найбільший чорний ринок фарм препаратів за всю історію незалежності!

Корупційна рента тепер додатково йтиме до кишень «сімейних рвачів», правоохоронних структур та представників держадміністрацій, які відповідають за розподіл гуманітарки та інших причетних.

Нагадую, що з 1 квітня більшість лікарських препаратів можна буде купити лише за рецептом. Цей перелік включатиме, зокрема:

- Антибіотики;
- Протисудомні засоби;
- Гормональні препарати (у тому числі і протизаплідні);
- Препарати для лікування артеріального тиску, серцевих хвороб;
- Деякі антигельмінтні препарати;
- Деякі антигістамінні засоби;
- Кроворозріджувальні препарати;

-Антидепресанти, нейролептики та релаксанти;

-Стероїдні лікарські засоби;

-Деякі ліки проти болю, кашлю, заспокійливі.

Нічого спільного із підвищенням захисту людей від наслідків самолікування ця ініціатива немає. Вона лише дасть змогу додатково заробити на виписуванні рецептів, обслуговуванні системи електронного документообігу та персоналізації і таргетуванні реклами медичних засобів, бо будь-який електронний рецепт, який вам виписують, нічим не захищений законодавчо (це ж не персональні дані про хворобу) і хто завгодно може отримати доступ до всіх ваших призначень.

Про те, скільки часу буде забирати призначення протизапальних, знеболюючих, протисудомних у так званих сімейних лікарів годі й згадувати. Й зараз майже 100% цих рвачей не займаються лікуванням пацієнтів, а незабаром в них просто не це не буде часу. Або... аптеки введуть додаткові посади в себе в закладах чи продаж ліків буде переведена на лікарів безпосередньо. І будуть в нас мережі MLM в поліклініках та лікарнях.

P.S. Навіть не хочу уявляти всі складнощі, які будуть у волонтерів, які намагаються допомагати військовим із закупівлею ліків... (https://censor.net/ua/blogs/3409266/parlament_ta_moz_formuyut_v_ukran_nayiblshiyi_chorniyi_rinok_lkv). – 2023. – 31.03).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Олексій Гончаренко, народний депутат України

Законопроект N9142. Чому військовим потрібне право на демобілізацію?

До Верховної Ради надійшов мій законопроект N9142, який передбачає внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення строків військової служби за призовом під час мобілізації. Я пропоную встановити право на демобілізацію для бійців через 18 місяців з моменту мобілізації. У разі, якщо Верховна Рада затвердить цей

законопроект, військовослужбовці, які ВЖЕ відслужили, отримають відстрочку від призову на наступні п'ять років.

Дискусія про справедливість

Цей законопроект вже встиг стати топ-темою у суспільстві, оскільки порушив насправді важливі речі, про які не можна мовчати. Тому хочу пояснити для всіх: про що він, для кого і навіщо?

В Україні триває десятий рік війни та другий – російської повномасштабної. 24 лютого 2022 року лише стало початком справжньої, вже не прихованої агресії рф.

У той день військомати ледве встигали записувати бажаючих вступити до лав тероборони. Але багато вояків боронили державу й до того. І деякі з них – з 2014 року.

Давайте дивитись правді в очі: війна з росією не закінчиться ані завтра, ані післязавтра, можливо навіть не за рік. При виході на наші кордони 1991 року ми все одно будемо воювати з росією. росія – наш екзистенційний ворог, і це на десятиліття вперед. Ми з аграрної та промислової країни перетворюємось на військову. Ані за 10 років, ані за 20 наша роль не зміниться. Це потрібно розуміти. І, тверезо дивлячись на це, вибудовувати стратегію розвитку держави.

Якщо ми дивимось на реальну картину, то і вибудовувати потрібно реальні інституції. Наші ЗСУ – основа незалежності та миру. Кожен солдат ЗСУ є найголовнішою нашою цінністю. Це еліта країни. Це той наріжний камінь, на якому ми все будемо.

Питання, на які ми знаємо відповіді, але не можемо їх ставити: чи справедливо, що одні знаходяться на нулі, а інші ні? Чи справедливо, що одні служать, а інші ні? Чи справедливо, що у тих, хто служить – немає ніякого варіанту піти зі служби?

Ми всі знаємо відповіді на ці питання. Тому, одна з головних цілей цього закону – почати говорити про справедливість.

Зараз в лавах ЗСУ, за деякими даними, перебувають до мільйона військових. І нам потрібно зрозуміти: яким чином зробити так, щоб ті солдати, які вже втомились та видохлись, могли повернутись назад додому. Навіть людям

зі сталі інколи потрібен перепочинок. Бо сталь може не зламатись, але будь-який механізм здатен тріснути.

Чому саме 18 місяців?

Більше року, як у нас введено воєнний стан та почалась масова мобілізація. Війна перетворилась з шоку на життя. Ми всі живемо війною, ми всі на війні. Ракетні обстріли, авіанальоти, смерті, поранення, втрати, перемоги. Це все те, чим ми живемо. І це життя потрібно прийняти. Це наша нова нормальність. Жахлива – але іншої немає, на жаль.

І якщо рік тому всі телемарафони говорили, що потрібно витримати «2-3 тижні», то зараз зрозуміло, що це на роки. Тому і діяти потрібно, виходячи з цієї стратегії. Багато військових втомились. Їм потрібен відпочинок та заміна. Тому закон про демобілізацію – не просто на часі. Це один з найголовніших законодавчих актів, які потрібно прийняти терміново.

Тепер до конкретики. Чому 18 місяців? Минуло 13 місяців з початку широкомасштабного вторгнення. Велика мобілізація відбулася в березні-квітні минулого року. У Збройних Сил залишиться 5-6 місяців на проведення опитування серед особового складу, хто хоче демобілізуватись. І далі провести нову хвилю мобілізації та доукомплектування особового складу. Навчити новобранців, ввести їх в стрій. Таким чином у нас не обвалиться фронт. А той, хто хоче демобілізуватись, не буде кидати своїх побратимів.

В законопроекті також прописано: тих, хто відслужив, заборонено мобілізувати наступні 5 років. Це також важливо, щоб уберегти наших ветеранів.

Разом із тим хочу наголосити на найважливішому. Процес демобілізації – добровільний. Якщо боєць не хоче, то він залишається в складі частини і продовжує службу. Якщо після демобілізації ветеран захоче повернутись до складу ЗСУ – то вони вправі підписати з ним контракт та повернути його на службу.

І якщо воїн хоче продовжувати службу далі, це вже буде його особисте рішення. Важливо, це має бути не «одне для всіх» рішення по

замовчуванню, а особисте. Ми повинні давати воїнам вибір.

Чому цей законопроект необхідно приймати?

Люди, які з першого дня пішли до лав ЗСУ, тероборони, Нацгвардії – вони вже більше року воюють. І так само не розуміють, скільки ще доведеться. Цей закон про людей в армії і про справедливість. Бо люди мають розуміти, коли в них буде можливість повернутись додому. Якщо, звісно, таким буде бажання нашого бійця.

Ви не уявляєте, скількох вояків непокоїть це питання. Вони не стали тікати, коли багато хто тікав. Вони прийшли до військоматів, коли багато хто не прийшов. Але тепер вони воюють на виснаження. І важливо розуміти, що їм потрібен цей відпочинок. Війна – це не романтика з кіно. Це місце, де щодня йде боротьба на життя і смерть, далеко не в найкращих умовах. Чи може людина фізично та психологічно витримати так довго? Відповідь очевидна.

Ті, хто йшов служити 24 лютого 2022 року показали – держава може на них покластись. Та чи можуть на державу покластись вони?

Ми завжди кажемо, що в боргу перед ЗСУ. Давайте повернемо хоча б частину боргу. І щоб за 18 місяців від початку мобілізації демобілізуватись міг кожен. І це буде не виняток, а право кожного громадянина (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/goncharenko/6422c8ebb0620/>). – 2023. – 28.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Сергій Стасюк, суддя Господарського суду міста Києва, кандидат юридичних наук

Проблемні питання розгляду спорів у господарському судочинстві, пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої рф

Сьогодні господарські суди, здійснюючи правосуддя та вирішуючи справи з відшкодування шкоди завданої військовою агресією російської федерації проти України,

намагаються фактично прилаштувати процесуальне законодавство мирного часу до викликів та потреб воєнного стану. Ті заходи та практика, які були напрацьовані починаючи з 2014 року явно не відповідає сьгоднішнім масштабам війни.

В результаті повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну багато наших громадян та суб'єктів господарювання зазнали збитків, втратили своє майно, активи та засоби виробництва. Питання відшкодування збитків завданих російською федерацією стало актуальним ще з 2014 року, коли відбулася анексія Автономної Республіки Крим та розпочалися бойові дії в Донецькій та Луганській областях України. Проте, незважаючи на тривалу війну, судова практика у справах з відшкодування агресором завданих збитків досі є неоднозначною і можна сказати, що ще перебуває на етапі свого формування.

Головною перешкодою для національних судів у відкритті провадження у справах про відшкодування збитків де відповідачем визначено російську федерацію, було положення статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право», згідно якої встановлено судовий імунітет, який унеможлиблює залучення до участі у справі в національному суді іншої держави за відсутності згоди компетентних органів цієї держави.

Деякою мірою, це питання допоміг вирішити Верховний Суд коли у своїй постанові від 14 квітня 2022 року (цивільна справа № 308/9708/19) дійшов висновку, що після початку війни в Україні з 2014 року суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено російську федерацію, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії рф, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни.

Таким чином, Верховний Суд у вказаній справі зробив виключення із вищенаведеного загального правила про судовий імунітет, посилаючись на застосування так званого «деліктного винятку» (tort exception), згідно якого будь-який спір, що виник на території України у громадянина України, навіть з

іноземною країною, може бути розглянутий і вирішений судом України як належним та повноважним судом.

Аналогічних висновків дійшов Верховний Суд у постановках від 18 травня 2022 року у справі № 428/11673/19 та у справі № 760/17232/20-ц, зазначивши додаткові аргументи непоширення судового імунітету російської федерації у спірних правовідносинах, а саме: підтримання юрисдикційного імунітету російської федерації позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; судовий імунітет російської федерації не застосовується з огляду на звичаєве міжнародне право, кодифіковане в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності (2004); підтримання імунітету російської федерації є несумісним з міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері боротьби з тероризмом; судовий імунітет російської федерації не підлягає застосуванню з огляду на порушення нею державного суверенітету України, а отже, не є здійсненням російською федерацією своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом.

Слід зазначити, що хоча такі висновки Верховного Суду не мають обов'язкового характеру для господарських судів при розгляді справ за позовами суб'єктів господарювання про відшкодування збитків, спричинених агресією російської федерації, все ж таки ми бачимо, що господарські суди використовують їх у своїй практиці, разом із нормою статті 124 Конституції України, згідно якої, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, а у передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Хто є відповідачем?

Згідно загальних засад відшкодування майнової шкоди особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування, а шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Зрозуміло, що встановити конкретну особу військовослужбовця, який у складі російської армії вчиняв протиправні дії та завдавав шкоди є неможливим. Саме тому, ще у 2014 році був прийнятий Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», згідно статті 5 якого, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на російську федерацію як на державу, що здійснює окупацію. Окрім цього, ця ж стаття закріплює положення про те, що держава Україна всіма можливими засобами сприяє відшкодуванню матеріальної та моральної шкоди російською федерацією.

Таким чином, не залишається сумнівів, стосовно того, що саме російська федерація є відповідальною за будь-яку шкоду, яка була завдана суб'єктам господарювання в результаті повномасштабної збройної агресії, але виникає питання, чи може безпосередньо держава російська федерація бути відповідачем при розгляді справи у господарському суді.

Згідно теорії права кожна держава набуває для себе цивільні права та створює цивільні обов'язки, тобто реалізує свою дієздатність, виключно через свої органи. До того ж, необхідно враховувати, що відповідно до статей 4 та 45 Господарського процесуального кодексу України іноземна держава не може бути відповідачем у справі, яка розглядається за правилами господарського судочинства. Більше того, згідно частини 4 статті 56 ГПК України держава бере участь у справі лише через відповідний орган державної влади.

Водночас у судовій практиці є досить багато рішень де держава російська федерація залучена в якості відповідача, зокрема, у Господарському суді міста Києва були ухвалені рішення у справах № 910/6230/22 та № 910/4720/22, в яких позовні вимоги суб'єктів господарювання про відшкодування збитків завданих в результаті повномасштабної агресії рф були задоволені повністю. Окрім цього,

яскравим прикладом можливості залучення держави російської федерації як відповідача є вже згадувана постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19, яка фактично започаткувала практику ігнорування судового імунітету російської федерації.

На противагу позитивній практиці подання позову до держави російської федерації ми маємо також випадки коли господарський суд відмовляв у відкритті провадження, прикладом чого є ухвали суду у справах № 910/13766/22 та № 910/14829/22 де господарський суд відмовив у відкритті провадження на тій підставі, що відповідачем була держава російська федерація.

Необхідно зауважити, що в ухвалах суду зроблений висновок про те, що іноземна держава може бути учасником судового процесу за правилами цивільного судочинства, оскільки згідно частини 2 статті 48 ЦПК України позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

З аналізу судової практики вбачається, що є досить багато варіантів того хто може бути безпосереднім відповідачем представляючи російську федерацію.

Зокрема, у справі № 910/10517/22 був задоволений позов товариства з обмеженою відповідальністю до російської федерації в особі її міністерства оборони про відшкодування майнової шкоди у розмірі 21 561 390,70 євро. Особливістю цієї справи є те, що на підставі наданих позивачем доказів суд чітко встановив, безпосередню причетність відповідача в особі міністерства оборони російської федерації до запуску ракети та її влучання у бізнес центр, про що до речі, було підтверджено на брифінгу міноборони рф який проводився керівником департаменту інформації і масових комунікацій міністерства, генерал-лейтенантом Конашенковим.

Зважаючи на такі обставини справи та зібрані докази визначення, в якості відповідача держави російської федерації, в особі її міністерства оборони є виправданим та аргументованим.

В іншій справі про відшкодування шкоди завданої товариству з обмеженою відповідальністю внаслідок обстрілу з території рф об'єктів нерухомості (справа № 925/903/22)

відповідачем була визначена держава російська федерація, в особі її Генеральної прокуратури. При цьому в обґрунтування того, чому позов поданий саме до російської федерації в особі її Генеральної прокуратури позивач посилався (з чим погодився господарський суд) на норми підпункту 3.1. статті 1 федерального закону «Про прокуратуру російської федерації», відповідно до якого Генеральна прокуратура рф в межах своєї компетенції забезпечує представництво та захист інтересів російської федерації в міждержавних органах, іноземних та міжнародних судах, іноземних та міжнародних третейських судах. Слід зазначити, що у цій справі Господарський суд Черкаської області повністю задовольним позовні вимоги у розмірі 154 940 212 грн, проте у резолютивній частині судового рішення та у виконавчому листі визначив, що стягнення має відбуватися саме з держави російська федерація.

Також, непоодинокими є випадки коли відповідачем визначається російська федерація в особі її посольства або навіть президента.

На нашу думку найбільш виваженою правовою позицією з цього питання є подання позову про відшкодування завданих збитків до російської федерації в особі її міністерства юстиції. Така позиція обґрунтовується тим, що оскільки держава може вступати у правовідносини лише через свої компетентні органи, необхідним є чітко визначити який саме державний орган цієї країни уповноважений виконувати представницьку функцію в іноземних судах.

Так, згідно підпункту 3.1. пункту 3 указу президента рф від 13 жовтня 2004 року №1313 основними завданнями Міністерства юстиції російської федерації, є, серед іншого, забезпечення в межах своїх повноважень представництва та захисту інтересів рф в судах іноземних держав та міжнародних судових органах.

Вирішення питання щодо належного державного органу, який уповноважений представляти російську федерацію в судах України та формування з цього питання єдиної судової практики є важливим не тільки з міркувань правової визначеності, а ще й з

практичного питання необхідності виконання процесуальних вимог щодо направлення позивачем копій позовної заяви і доданих до неї документів, а також належного повідомлення відповідача про розгляд справи.

Щодо повідомлення відповідача про розгляд справи.

На сьогодні, домінує практика згідно якої господарські суди так би мовити «з розумінням» ставляться до ситуації, коли не можливо направити відповідачу копію позовної заяви і доданих до неї документів, у зв'язку з чим судді відкривають провадження у справі без доказів направлення кореспонденції іншій стороні, а також обмежуються повідомленням відповідача про розгляд справи та дати судових засідань шляхом розміщення оголошень на сайті Судової влади України.

Така позиція обґрунтовується тим, що з 24 лютого 2022 року було розірвано дипломатичні відносини між Україною та російською федерацією у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією останньої проти України із зупиненням функціонування закордонних дипломатичних установ України на території РФ та діяльності її дипломатичних установ на території України.

Окрім цього, АТ «Укрпошта» починаючи з 25.02.2022 фактично припинила обмін міжнародними поштовими відправленнями та поштовими переказами з російською федерацією, а відтак, станом на сьогодні суд позбавлений можливості повідомляти відповідача про розгляд справи засобами поштового зв'язку.

Також слід відзначити, що господарські суди враховують у своїй діяльності лист Міністерства юстиції України № 25814/12.1.1/32-22 від 21.03.2022 «Щодо забезпечення виконання міжнародних договорів України у період воєнного стану», в якому рекомендується не здійснювати будь-яке листування, що стосується співробітництва з установами російської федерації на підставі міжнародних договорів України з питань міжнародно-правових відносин та правового співробітництва у цивільних справах та у галузі міжнародного приватного права.

Водночас, навіть незважаючи на введення воєнного стану в Україні, дотримання процесуального механізму належного повідомлення учасників справи є необхідною і важливою умовою для забезпечення та реалізації завдань та принципів правосуддя.

Європейський суд з прав людини зазначив, що принцип рівності сторін як один із складників ширшої концепції справедливого судового розгляду передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом.

Таким чином, господарський суд, не зважаючи на всі обставини, повинен зі своєї сторони вжити максимально можливих заходів, задля дотримання вимог щодо повідомлення відповідача про розгляд справи і не обмежуватися при цьому тільки формальним посиланням у своїх рішеннях на можливість сторін ознайомитися з інформацією про розгляд справи на сайті Судової влади України.

У зв'язку з цим пропонуємо використовувати загальновідомі адреси електронної пошти уповноважених державних органів російської федерації, які є відповідачами у справі із подальшим наданням доказів відправлення відповідного електронного повідомлення.

Такий підхід є виправданим і не обтяжливим та може бути використаний принаймні позивачем при направленні відповідачу копії позовної заяви із доданими документами та судом з метою інформування відповідача про відкриття провадження у справі і можливості його ознайомлення із рухом справи на сайті Судової влади України. В подальшому при розгляді справи суд буде виходити з «презумпції обізнаності» відповідача, яка в свою чергу покладає на такого учасника справи обов'язок довести незнання про повідомлення, надіслане судом.

Щодо територіальної підсудності.

На сьогоднішній день продовжує формуватися судова практика, щодо територіальної підсудності справ про відшкодування збитків завданих російською федерацією.

Згідно статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», суди розглядають будь-які справи з іноземним елементом, зокрема, у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України.

При визначенні того, який саме господарський суд повинен розглядати справу необхідно керуватися загальним правилом, передбаченим частиною 1 статті 27 ГПК України, згідно якого позов пред'являється до господарського суду за місцезнаходженням чи місцем проживання відповідача, якщо інше не встановлено цим Кодексом.

Виключенням з цього загального правила є випадки, коли спір про відшкодування збитків виник з приводу нерухомого майна, а саме його пошкодження чи знищення. Тобто в такому разі необхідно керуватися правилами виключної підсудності та подавати позов до господарського суду за місцезнаходженням такого нерухомого майна або основної його частини.

Але все ж таки, залишається питання, якщо спір не стосується нерухомого майна, то який суд уповноважений розглядати цю справу. Відповідно до частини 6 статті 29 ГПК України, позови до відповідача, місце перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійної його діяльності. Окрім цього, частина 10 цієї статті встановлює, що позови до відповідача, який не має в Україні місцезнаходження чи місця проживання, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна.

Досить поширеною правовою позицією є та, що справи про відшкодування російською федерацією завданих збитків повинні розглядатися у Господарському суді міста Києва, тобто за місцезнаходженням посольства російської федерації, яке здійснювало представництво її інтересів в Україні (м. Київ, Повітрофлотський проспект, буд. 27) і приміщення якого відповідно до ст. 2 Угоди між урядом російської федерації та Кабінетом Міністрів України про умови розміщення та обслуговування дипломатичних представництв

російської федерації в Україні та України в російській федерації від 19.11.1998 передане у власність російській федерації (справи: № 916/64/23, № 914/1552/22).

Водночас такий підхід хоча і відповідає процесуальним нормам, проте не повинен ставати загальнозастосовуваним, оскільки в такому разі це призведе до надмірного навантаження на суддів Господарського суду міста Києва, а також навряд чи буде відповідати інтересам самих позивачів, які є зацікавлені у розгляді їх справи за їх місцезнаходженням.

При вирішенні питання територіальної підсудності, якщо спір не пов'язаний із нерухомим майном, позивач має право вибору і згідно положень частини 8 статті 29 ГПК України позови про відшкодування шкоди, заподіяної майну, можуть також пред'являтися за місцем заподіяння шкоди, тобто, якщо спір стосується відшкодування збитків, завданих знищенням чи пошкодженням сільськогосподарської техніки чи товарів, то цілком обґрунтованою є правова позиція, що такий спір повинен розглядатися господарським судом тієї області де було заподіяно шкоду і як правило це збігається із місцезнаходженням позивача.

Щодо виконання судових рішень.

Якщо говорити відверто, то питання реального виконання рішень судів про відшкодування збитків завданих російською федерацією на сьогоднішній день є не до кінця вирішеним.

Враховуючи, що російська федерація, принаймні теперішня її влада, не виявляє бажання добровільно виконувати рішення щодо відшкодування завданих збитків, єдиним справді ефективним механізмом, який може забезпечити реальне виконання рішень, є відшкодування збитків за рахунок конфіскованих активів країни-агресора, як тих що знаходяться на території України, так і тих, що розміщені закордоном.

Стосовно активів рф, які знаходяться в межах України, то слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» примусово вилучені відповідно

до цього Закону об'єкти права власності російської федерації та її резидентів переходять у державну власність України (наприклад вилучені кошти зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії) та навряд чи в подальшому будуть спрямовані на виконання судових рішень про відшкодування збитків.

Отже, фактично ми можемо констатувати, що всі ухвалені судові рішення про відшкодування завданих збитків є своєрідними активами на майбутнє і їх отримання пов'язане із розробленням та впровадженням нашою державою відповідних компенсаційних норм, метою яких буде виконання рішень як національних, так і міжнародних інституцій.

Як одним з варіантів вирішення цього питання, вбачається створення в Україні спеціального фонду, який би наповнювався за підтримки міжнародних партнерів, а згодом виплачені фондом кошти були б компенсовані в рамках репарацій країни-агресора.

Як підсумок вищезазначеного, можна сказати, що сьогодні господарські суди здійснюючи правосуддя та вирішуючи справи з відшкодування шкоди завданої військовою агресією російської федерації проти України, намагаються фактично прилаштувати процесуальне законодавство мирного часу до викликів та потреб воєнного стану. Ті заходи та практика, які були напрацьовані починаючи з 2014 року явно не відповідає сьогоднішнім масштабам війни.

Врегулювання вказаних вище проблемних питань можливе перш за все шляхом внесення змін до процесуального законодавства, а саме чіткого розмежування предметної та територіальної юрисдикції цивільних та господарських судів при вирішенні такої категорії справ, законодавчого закріплення відсутності судового імунітету російської федерації та визначення процедури повідомлення держави російської федерації про розгляд справ в умовах розриву дипломатичних відносин.

Слід принагідно зазначити, що у Верховній Раді України зареєстрований відповідний

законопроект (№7520 від 05.07.2022), який передбачає внесення низки змін до процесуальних кодексів з окреслених питань, проте цей законопроект не пройшов ще навіть стадію першого читання і скільки часу займе його прийняття та набуття чинності невідомо.

Отже, враховуючи сьогоднішні реалії, господарські суди змушені виходити із ситуації процесуальної недосконалості при розгляді справ про відшкодування шкоди завданої російською федерацією керуючись фактично суддівським розсудом та практикою Верховного Суду (<https://sud.ua/uk/news/blog/265867-problemni-pitannya-rozglyadu-sporiv-u-gospodarskomu-sudochinstvi-povyazani-z-vidshkoduvanniyam-shkodi-zavdanoyi-rf>). – 2023. – 28.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України, доктор економічних наук, професор.

Сергій Захарін: про цифровізацію освіти

Віцепрем'єр-міністр Михайло Федоров та Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий у перші дні після призначення на високі посади зробили публічні заяви про доцільність подальшої «дебюрократизації» освіти, необхідність широкого впровадження в навчальний процес цифрових інструментів, реалізацію стратегічного курсу на цифровізацію як освітніх закладів, так і самого МОН.

На ці цілком правильні програмні заяви відгукнулися численні освітні «експерти» та «експертки». Окремі з них намагаються справу представити так, буцімто останні роки Міністерство освіти і науки України геть зовсім нічого не робило, і от лише зараз розпочнеться справжня робота, і нарешті настане щастя...

Автор цих рядків завдяки щасливому збігу життєвих обставин мав унікальну можливість бути очевидцем розбудови потужної системи цифровізації освіти і науки фактично «з нуля». Протягом 2020–2023 років команда МОН спільно з освітянами, науковцями,

методистами, колегами з інших відомств, міжнародними партнерами досягла в цій сфері значних результатів. Я не випадково написав слово «значних», оскільки ці результати мають, без перебільшення, світове значення. Коротко нагадаю лише про основні досягнення.

У першочергу слід згадати про «Всеукраїнську школу онлайн». Над реалізацією цього проєкту працювали і працюють фахівці МОН, кількох підвідомчих установ, інститутів Національної академії педагогічних наук України, професійні громадські організації, а також міжнародні партнери.

4 жовтня 2021 року Міністр Сергій Шкарлет підписав наказ, яким затверджено Порядок наповнення вебплатформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн». Адміністратором платформи визначено Український інститут розвитку освіти, який є підвідомчою установою МОН.

За підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ) платформа «Всеукраїнська школа онлайн» постійно наповнюється оновленими курсами, здійснюється розробка нового контенту. ЮНІСЕФ також підтримує модернізацію платформи та створення додаткового функціоналу для вчителів (наприклад, можливість проєктувати власні курси на базі платформи).

Аналогів проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» немає в багатьох країнах світу, у тому числі у так званих «заможних».

У липні 2022 року ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування інтегрованих інформаційних систем у сфері освіти», яким передбачено створення Автоматизованого інформаційного комплексу освітнього менеджменту (АІКОМ) для забезпечення належної цифрової взаємодії в системі освіти між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, закладами та установами освіти, учасниками освітнього процесу та іншими юридичними і фізичними особами.

«Закон спрямований на пришвидшення цифрової трансформації освіти. Вдячний народним депутатам за підтримку цифровізації,

адже це важливий крок в умовах сьогодення. АІКОМ дозволить спростити роботу вчителя з шкільною документацією, паперовою звітністю, а також забезпечить супровід і поступове переведення ключових управлінських процесів у сфері дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійної (професійно-технічної) освіти в електронний формат. Важливим нововведенням також є те, що на базі системи передбачається здійснення обліку дітей дошкільного та шкільного віку, учасників освітнього процесу та суб'єктів освітньої діяльності», – такий коментар дав Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет в день, коли парламент ухвалив закон.

АІКОМ буде взаємодіяти з іншими ключовими державними інформаційно-комунікаційними системами та публічними електронними реєстрами у сфері освіти, зокрема, Єдиною державною електронною базою з питань освіти, Єдиним державним демографічним реєстром, Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань, Державним реєстром актів цивільного стану громадян, Державним реєстром загальнообов'язкового державного соціального страхування тощо.

Завдяки інформаційній взаємодії учасники освітнього процесу зможуть оперативно та якісно приймати управлінські рішення, формувати та реалізувати освітню політику, у тому числі щодо розподілу та перерозподілу міжбюджетних трансфертів, замовлення підручників, документів про освіту, зарахування, відрахування, переведення здобувачів освіти та ін.

У 2022 році також розпочалася розбудова цифрової освітньої екосистеми. Ідеться про поєднання державних освітніх сервісів у цілісну та комплексну систему, яка є зрозумілою і простою у використанні. Як вказано в пояснювальній записці, реалізація такого проєкту зменшить бюрократизацію в закладах освіти та надаватиме якісні послуги для громадян. Запуск е-документів про освіту в застосунку «Дія» – лише один із кроків цього проєкту, який за масштабом та амбітністю не має аналогів.

Значна кількість проєктів була започаткована Міністерством та його підвідомчими установами у співпраці із зарубіжними партнерами. Зокрема, разом з офісом «War Child» (Нідерланди) розроблено мобільний застосунок з елементами гейміфікації для учнів 1–4 класів з математики та читання «Вивчаю – не чекаю». Контент розроблений відповідно до затверджених МОН освітніх програм.

Save the Children надає підтримку з адаптації контенту платформи Code.org – топового онлайн-ресурсу з вивчення інформатики в межах шкільної програми. 21–22 вересня 2022 року під час конференції з питань освіти в галузі комп'ютерних технологій CSedCon 2022, що організувала Code.org, МОН присуджено нагороду за зразкові успіхи в локалізації освітнього контенту.

МОН та його підвідомчі установи спільно з командою німецького видання «Klett Publishers» у співпраці з українським видавництвом «Ранок» розробили цифрові інтерактивні версії підручників для початкової школи.

Багато «цифрових відповідей» було надано після початку широкомасштабного вторгнення рф. За підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ), Постійного представництва ЮНЕСКО в Україні та Швейцарсько-українського проєкту «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (DECIDE) створено електронну систему для проведення національного мультитесту. Ця робота була проведена в рекордно стислі терміни – лише кілька днів.

За підтримки ЮНІСЕФ та української команди Google розроблено Всеукраїнський онлайн-розклад для учнів 1–11 класів, який функціонував навесні 2022 року.

За підтримки швейцарсько-українського проєкту DECIDE відбувся запуск освітнього чатботу EducationUABot для підтримки внутрішньо переміщених вчителів і дітей.

Також здійснено запуск інформаційного сайту «Освіта в умовах воєнного стану» про українську систему освіти та актуальну інформацію для закладів освіти в країнах, які приймають велику кількість дітей.

У березні 2022 року запущено сайт «Освіта під загрозою» з онлайн-мапою України, на

якій відображається кількість зруйнованих або пошкоджених шкіл, дитсадочків, університетів. Дані оновлюються щотижня.

Окрема велика тема – забезпечення освітніх комп'ютерною технікою (девайсами). Минулого року МОН запустив проєкт «Ноутбук кожному вчителю», який передбачає постачання комп'ютерної техніки для педпрацівників. Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» за підтримки ЮНІСЕФ проведено всеукраїнське опитування громадян для визначення технічних потреб загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Завдяки домовленостям МОН і компанії Google в Україну було поставлено 50 тисяч хромбуків, які розподілені серед українських педагогічних працівників. За сприяння МОН компанією Acer у співпраці з групою компаній «Розумники» передано 100 ноутбуків для внутрішньо переміщених вчителів із Маріуполя. Окрім цього, 5 тисяч ноутбуків від ЮНІСЕФ розподілено між педагогічними працівниками закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти найбільш постраждалих областей. Наприкінці 2022 року Уряд Республіки Корея передав 6 тисяч планшетів для навчання дітей у регіонах, де велика частка учнів навчається дистанційно.

До речі, Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет особисто контролював процес видачі комп'ютерної техніки, у тому числі під час відряджень в регіони. Завдяки цьому вдалося значно поліпшити забезпеченість закладів освіти сучасними девайсами.

Усі наведені результати – це лише частина досягнень команди МОН у сфері цифровізації. Більше інформації можна отримати на офіційному сайті Міністерства. Не помічати цих результатів можуть тільки невігласи або провокатори.

А тепер коротенька бюрократична довідка. У 2020–2021 роках Міністром Сергієм Шкарлетом фактично було створено «з нуля» механізми державного управління у сфері цифровізації освіти. Вершина цього механізму – Директорат цифрової трансформації, який

був утворений в структурі Міністерства освіти і науки ще у 2021 році і який доволі швидко було укомплектовано висококваліфікованими державними експертами. Автору цих рядків пощастило проводити відповідні конкурси та підписувати відповідні накази. До речі, у переважній більшості інших міністерств цифровізацію відповідної сфери забезпечує або відділ, або управління, але не директорат...

І наостанок – деякі професорські роздуми.

Курс на цифровізацію всіх сфер суспільного життя, у тому числі освіти, науки, державного управління, безсумнівно, правильний. Про це написано дуже багато. Але доцільно дати відповідь: цифровізація – це ціль чи інструмент?

Ми хочемо, спираючись на теорію дитиноцентризму, розвивати здібності дитини завдяки використанню цифрових технологій, чи хочемо розвивати цифрові технології через залучення більшої кількості споживачів (у тому числі здобувачів освіти)? Чи враховуємо ми, що освітня система має бути спрямована на задоволення індивідуальних освітніх проблем громадянина, а не нав'язувати йому готові шаблони? Чи враховуємо безліч фізіологічних, соціальних, психологічних, медичних та інших засторог?

Якщо раніше, ще років десять тому, ці питання можна було трактувати як філософські, то тепер вони мають конкретне практичне значення.

Відтак, реалізація стратегічного курсу на цифровізацію освіти повинна ґрунтуватися на міцній науково-методичній та нормативно-правовій базі, а дискусійні питання мають обговорюватися фахово і без політичних спекуляцій.

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/88784/>). – 2023. – 28.03).

Блог на сайті «Ль.ua»

Про автора: Тетяна Бойко, заступниця Голови НСЗУ

5 змін за 5 років існування НСЗУ або скільки ще часу треба на реформу

П'ять років тому, 30 березня 2018р., Міністерстві юстиції зареєструвало новий центральний орган виконавчої влади – Національну службу здоров'я України. Від цієї дати йде відлік початку трансформації системи фінансування охорони здоров'я в Україні.

До цього часу, неефективне використання грошей платників податків було характерною рисою української системи охорони здоров'я за радянської моделі Семашка. Це коли лікарні отримували кошти на основі кількості ліжок і квадратних метрів інфраструктури, а не за надання медичної допомоги пацієнтам. Ця система накопичувала системні проблеми та не змогла ефективно забезпечувати доступ населення до якісної медичної допомоги. Звітність була паперовою, її неможливо було перевірити, систематизувати та використовувати як основу для прийняття управлінських рішень на користь пацієнтів. Запит на реформу був шалений!

Трансформація системи фінансування охорони здоров'я змінила правила гри в медичній сфері та започаткувала процес значних перетворень. Вперше українці отримали шанс доступу до системи охорони здоров'я, яка зосереджена навколо пацієнта. Система відійшла від неефективної моделі минулого, дозволивши впроваджувати політику, що керується даними, і дає можливість приймати рішення на основі потреб населення у медичній допомозі.

Що ж змінилося з появою НСЗУ і за 5 років її діяльності?

1. З'явилась "Програма медичних гарантій", яка визначає перелік та обсяг медичних послуг та лікарських засобів, що надаються на безоплатній основі населенню, за рахунок бюджетних коштів. Програма медичних гарантій є основним механізмом забезпечення населення України медичною допомогою на державному рівні та має на меті підвищення якості та доступності медичних послуг для громадян. Така програма дає і пацієнтам і закладам охорони здоров'я єдині

прозорі правила функціонування в системі. Забезпечує єдиний підхід до контрагування закладів різних форм власності (і комунальних, і приватних), екстериторіальність надання послуг для пацієнтів, а для закладів – управлінську та фінансову незалежність. Заклади тепер працюють за контрактами, в яких чітко описані перелік та обсяг медичних послуг, які вони мають надати пацієнту в рамках державного фінансування.

2. *З'явилась Електронна система охорони здоров'я*, завдяки якій з'явилися корисні сервіси для пацієнта – електронний рецепт, електронне направлення, електронні медичні записи, електронна картка. Переваги електронних сервісів над паперовими – в зрозумілих алгоритмах та в однакових для всіх правилах. Також важливою перевагою Електронної системи охорони здоров'я є прозорість даних. Низка даних про оплати лікарням та діяльність медзакладів є публічними та розміщені на сайті НСЗУ у вигляді дашбордів. На основі цих даних кожен може бачити обсяг фінансування лікарень, напрямків медичної допомоги тощо. А також керівники та власники медзакладів можуть приймати управлінські рішення на основі даних.

3. *Програма Доступні ліки була оновлена*. Завдяки переходу програми до НСЗУ аптеки почали вчасно та прозоро отримувати кошти за відпущені ліки. А пацієнти мають доступ до програми в будь-якому куточку країни, яка має договір із НСЗУ. Щороку програма розширюється новими напрямками.

2019 рік – 258 препаратів: серцево-судинні захворювання, бронхіальна астма, діабет II типу

2020 рік – 264 препарати: + профілактика інсультів та інфарктів

2021 рік – 354 препарати: + інсуліни, розлади психіки та поведінки, епілепсія

2022 рік – 401 препарат: + хвороба Паркінсона, Хронічне обструктивне захворювання легень

2023 рік – 435 препаратів: імуносупресивні препарати, тест-смужки для людей з інсулінозалежним діабетом, знеболювальні для паліативних пацієнтів

4. *З'явилась система моніторингу виконання умов договору НСЗУ із медзакладами*. НСЗУ

не тільки укладає контракти із закладами охорони здоров'я, але і моніторинг виконання цих контрактів. Моніторинг проводиться у закладах, які за результатами розрахунку систем показників мають ознаки наявності ризиків у роботі медичних закладів. Розрахунок Систем показників – єдиний критерій для здійснення моніторингу. Такий підхід забезпечує неупередженість та об'єктивність у виборі закладів, які підлягатимуть моніторингу. До речі, наявність скарг від пацієнтів – один із важливих критеріїв ризико-орієнтованого підходу.

5. *Антикрихкість нової системи*. Час запровадження нових правил співпав з двома великими кризами, які одразу ж перевірили систему на стійкість та гнучкість. У 2020 році почала діяти в повному обсязі Програма медичних гарантій. В цей рік ми зіштовхнулися із пандемією COVID-19. Фахівці Національної служби здоров'я змогли оперативно розширити у 2020 році ПМГ на додаткові чотири пакети, пов'язані з наданням допомоги пацієнтам з COVID-19 та підозрою на нього. З початку повномасштабної війни фахівці НСЗУ оперативно впровадили новий механізм фінансування медзакладів за 1/12, аби лікарі отримували заробітні плати, а пацієнти медичні послуги. Ми впровадили нові пакети з психологічної підтримки на первинці та комплексної реабілітації.

Що далі, і коли ж реформа фінансування системи охорони здоров'я закінчиться? І що власне буде вважатись закінченням цієї реформи? Місія НСЗУ звучить наступним чином – досягти універсального охоплення населення медичними послугами. Щоб кожен мав доступ до необхідних якісних медичних послуг без ризику потрапити у фінансову скруту. І навколо цієї мети об'єднуються багато учасників – центральна та місцева влада, лікарська спільнота, пацієнтські організації. За п'ять років ми змінили правила гри. Тепер потрібно, щоб усі прийняли ці правила і почали рухатися до результату, до системи охорони здоров'я, у центрі якої – пацієнт. Зараз у суспільства є шалений запит на справедливість і ще більший запит на зміни в системі охорони

здоров'я в сторону пацієнта. Цих цілей ми будемо досягати найближчими роками. І до них треба йти гідно, щоб не втратити ідею трансформації та завдання, які вона ставить (https://lb.ua/blog/tetiana_boiko/550484_5_zmin_5_rokiv_isnuvannya_nszu_abo.html). – 2023. – 30.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Юрій Болоховець, голова Державного агентства лісових ресурсів

Лісова реформа: перші результати

Зпочатку року українська лісова галузь працює за новою моделлю. Лісгоспи перетворились на філії єдиного ДП «Ліси України».

Завершився перший квартал. Об'єктивно, реформа вже дає позитивні результати.

Галузь стала прозорою, більше ресурсів вдається сконцентрувати для найвразливіших південних та східних регіонів. Розпочинається будівництво рекордної кількості лісових доріг. Створюється національний центр протидії лісовим пожегам.

Але про все по порядку.

1. Відновлення лісових господарств півдня та сходу

Лісгоспи нересурсних регіонів (переважно південні та східні області) заготовляли суттєво менший обсяг деревини. Відповідно, менше заробляли. Отримували дотації з бюджету, яких не вистачало ані на техніку, ані на зарплати, ані на якісне відновлення лісів.

Війна ще більше погіршила ситуацію. Багато господарств у Херсонській, Харківській областях майже знищені. Завдяки централізації з'явився ресурс для відновлення та підтримки депресивних регіонів.

По Південному офісу (Одеська, Херсонська, Миколаївська області) цієї весни висаджено 123 га нових лісів. Почали поступово вирівнюватись зарплати між регіонами. На півдні зарплата зросла у середньому на 60%.

2. Справедливі правила гри

З появою ДП «Ліси України» почала проводитись більш прозора та централізована

політика щодо продажу необробленої деревини та пиломатеріалів. Продажі відбуваються, як і раніше, на біржових майданчиках. Але лоти формуються по-іншому: половина об'єму – це великі лоти, половина – дрібні. Тобто створюються зручніші умови як для великих, так і для середніх/малих підприємств. Посилюється відповідальність за виконання контрактів як з боку філій ДП «Ліси України», так і з боку покупців. Спільно з профільними асоціаціями та біржами обговорюються та розглядаються інші кроки щодо утворення більш справедливих та прозорих правил гри.

3. Прозорі закупівлі

Закупівлі поступово переходять на центральний рівень і здійснюються через E-tender Prozorro. Лише на одному з тендерів по дизпаливу для Столичного лісового офісу економія склала понад 2 млн грн. Також значно посилений контроль за закупівлями на регіональному та місцевому рівнях: центральний офіс погоджує та здійснює моніторинг за усіма тендерами.

4. Закриття нерентабельних напрямків діяльності

Тривалий час лісгоспи критикували за наявність власних пилорам, які існують лише завдяки дешевій сировині. З утворенням ДП вперше проведений якісний аудит: визначена рентабельність роботи підприємств державної переробки. Все, що працює у мінус, має бути першочергово передано на торги. У перспективі ДП «Ліси України» взагалі відмовиться від цього напряму бізнесу. Єдиний фактор, що стримує, – збереження робочих місць. Наразі у переробці працюють понад 4 тис. співробітників. Ми зацікавлені, щоб в процесі роздержавлення ці люди не залишились на вулиці.

5. Ефективна робота з персоналом

Лісгоспи були окремими підприємствами, кожне з яких на свій розсуд встановлювало штатний розклад. Як наслідок – роздуті адміністративні апарати, які іноді слугували для працевлаштування родичів та друзів. На деяких підприємствах частка адмінапарату досягала 35–40%, хоча оптимальним показником вважається 12–16%.

Тепер для всіх без виключення філій Департаментом персоналу ДП «Ліси України» створюється уніфікований штатний розпис. З'явився фаховий контроль за персоналом в регіонах. Перевіряється реальна потреба у тій чи іншій посаді, ефективність використання трудового ресурсу. Є можливість дослідити КРІ того чи іншого працівника.

6. Протидія корупції

Контроль за роботою філій значно посилений завдяки утворенню Департаменту безпеки. З лютого на постійній основі по всій Україні здійснюються рейдові перевірки. Перевіряється майже все: заготівля без заповнення лісорубних квитків, обсяг деревини на складі, не промаркована і не внесена в електронну базу деревина, порушення меж вирубки, розбіжності в діаметрах та відсутність нумерації на деревах, відведених в рубку, закриті актами та оплачені роботи, які насправді не виконувались, маніпуляції з сортністю: заниження відсотка ділової деревини.

Результат: за підсумками першого кварталу звільнилось майже два десятки керівників філій.

7. Інвестиції

Розроблена інвестиційна програма, яка чи не вперше передбачає залучення зовнішнього фінансування для закупівлі новітньої техніки. Галузь зможе розвиватись не лише завдяки вилученню з обороту обігових коштів. Це значно пришвидшить відновлення лісового господарства від наслідків війни, допоможе активніше переходити на сучасні механізовані технології господарювання. Крім того, у ДП з'явиться можливість активізувати розвиток селекційно-насінневих центрів. За 2012–2022 роки вже побудовано чотири центри, у планах на 2023 рік – ще вісім. Спочатку плануємо забезпечити саджанцями власні потреби. У перспективі почнемо продаж продукції українських центрів в інші країни.

8. Координація протидії лісовим пожежам

Завдяки централізації управління з'явилася можливість координувати роботу структур, що займаються запобіганням та ліквідацією пожеж. Зокрема, в Чернігівській області створюється Центр протидії лісовим пожежам, завдання

якого – навчання та підготовка кадрів лісового пожежного та керівника гасіння лісової пожежі. З появою Центру робота з протидії пожежам стане більш системною, комплексною та оперативною.

Міндовкілля затвердило методику, за якою рахуватимуть збитки лісам, завдані російським вторгненням

9. Будівництво лісових доріг

ДП «Ліси України» цього року побудує втричі більше доріг, ніж будувалось всіма лісгоспами у 2021-2022 роках. Найбільше доріг заплановано створити у Карпатах та на Поліссі. Тендери для обрання підрядників будуть проводитись на центральному рівні.

10. Міжнародна співпраця

Внаслідок реформи багато питань, пов'язаних з взаємодією з міжнародними інституціями, вирішуються значно ефективніше, ніж раніше. Майже сто філій ДП «Ліси України» отримують міжнародні сертифікати FSC (більш ніж половина вже отримано). Наявність сертифіката означає, що деревина, яка використовується у виробництві, постачається з відповідально керованих лісових господарств і простежується у всіх виробничих та торгових процесах. Вітчизняні деревообробники будуть цілком забезпечені сировиною, яка дозволить успішно конкурувати на європейському та інших міжнародних ринках (https://lb.ua/blog/yurii_bolokhovets/550816_lisova_reforma_pershî_rezultati.html). – 2023. – 03.04).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Артем Щербіна, суддя Київського районного суду міста Одеси, доктор філософії в галузі права

Тимчасовий доступ до речей і документів: деякі спірні питання застосування строків

У більшості випадків практичного застосування, строк дії ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, передбачений п.7 ч.1 ст.164 КПК України, трактується заінтересованими особами невірно, що в свою чергу призводить до втрати ефективності

запобіжного заходу у вигляді тимчасового доступу до речей і документів та безпідставного порушення прав осіб, які є володільцями вилучених речей і оригіналів документів.

Одним із найпоширеніших заходів забезпечення кримінального провадження, який активно застосовується сторонами кримінального провадження під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень беззаперечно є тимчасовий доступ до речей і документів.

Практика застосування цього заходу кримінального провадження, як правило показує, що суперечливих питань у процесі його виконання у більшості випадів не виникає. Проте, існують декілька моментів, які все ж такі залишаються спірними для сторони кримінального провадження, та потребують свого роз'яснення. Даваймо їх розглянемо.

Перший випадок. Строк виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів.

Так, відповідно до ч.1 ст.165 КПК України, особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володільець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду.

Спірним в даному випадку є питання щодо строку, протягом якого певна особа, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів, після пред'явлення цієї ухвали до виконання.

У більшості випадків, цей строк ототожнюються зі строком дії самої ухвали, який відповідно до п.7 ч.1 ст.164 КПК України, не може перевищувати двох місяців з дня постановлення ухвали, за виключенням ухвал, постановлених на виконання вимог ч.2 ст.562 КПК України.

Внаслідок чого, зобов'язана особа, після пред'явлення відповідної ухвали до виконання, як правило, звичайно в межах строку дії цієї ухвали готує та надає заінтересованій стороні кримінального провадження зазначені в ухвалі речі та/або документи.

Однак, на нашу думку, такий підхід при виконанні ухвали про тимчасовий доступ до

речей і документів є помилковим виходячи з наступного.

Відповідно до ч.1 ст.132 КПК України, заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження. При цьому, ч.1 ст.165 КПК України не надає та не встановлює для особи, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володільець речей або документів, певний строк або час для виконання цієї ухвали. В той же час й не забороняє, одразу можна передбачити контраргументацію прихильників іншої думки. Але тут не треба забувати, що в кримінальному процесі превалює саме імперативний метод правового регулювання, який зокрема передбачає, що норми права несуть для підпорядкованих суб'єктів безальтернативний, наказовий характер, який виключає можливість права вибору. Так, звичайно, в кримінальному процесі є норми і за диспозитивним методом правового регулювання (дозволяє підпорядкованому суб'єкту діяти на власний розсуд певним чином), але такий метод чітко простежується зі змісту цих норм (як приклад ч.ч.2 – 3 ст.55, ч.3 ст.93, ч.1 ст.220 КПК України).

Крім того, не можна залишити поза увагою положення ч.2 ст.163 КПК України, відповідно до яких, якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться. А також положення ч.1 ст.166 КПК України, які передбачають можливість постановлення ухвали про дозвіл на проведення обшуку (термінової, раптової та неочікуваної слідчої (розшукової) дії), як наслідок невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів.

І це виглядає цілком логічно, оскільки про яку дієвість кримінального провадження можна казати, коли необхідні стороні кримінального провадження речі і документи не надаються негайно (невідкладно) після пред'явлення ухвали про тимчасовий доступ до виконання, а

лише зі спливом певного строку, який фактично особа, яка зазначена як володілець речей або документів визначає самостійно.? Про яку можливість запобігання реальній загрозі зміни (знищення) речей чи документів або доцільності проведення обшуку може йти мова, у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ, коли до цього її виконання тривало наприклад два тижні або місяць?

Таким чином, використане у ч.1 ст.165 КПК України словосполучення «зобов'язана надати» безальтернативно покладає на особу, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, обов'язок негайно (невідкладно) надати особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів. В іншому випадку, дії володільця речей або документів можна кваліфікувати як невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів, що є прямою підставою для проведення обшуку.

Другий випадок. Чого ж саме стосується строк дії ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, який передбачений п.7 ч.1 ст.164 КПК України?

Як вже було зазначено вище, строк дії ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, який передбачений п.7 ч.1 ст.164 КПК України помилково ототожнюється зі строком, протягом якого, особа, яка зазначена як володілець речей або документів зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів, після пред'явлення цієї ухвали до виконання.

На нашу думку, треба ще раз нагадати, що тимчасовий доступ до речей і документів це захід забезпечення кримінального провадження, який відповідно до ч.1 ст.159 КПК України, полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Згідно з ч.7 ст.163 КПК України, слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати

розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Отже, можна зробити висновок, що тимчасовий доступ надається для досягнення певної мети, яку сторона кримінального провадження поставила для себе задля встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні за допомогою, у тому числі вилучених речей і оригіналів документів.

При цьому на практиці, сторони кримінального провадження чомусь вважають, що після надання можливості вилучення речей і оригіналів документів, їх строк утримання ніяким чином не обмежується та вони можуть їх фактично утримувати протягом необмеженого терміну. Водночас, не звертаючи вже увагу на те, чи була досягнута мета тимчасового доступу чи ні.

В той же час, поза увагою залишається положення ч.4 ст.132 КПК України, яка передбачає, що ухвала слідчого судді або суду про застосування заходів забезпечення кримінального провадження припиняє свою дію після закінчення строку її дії, скасування запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому цим Кодексом.

А враховуючи те, що строк перебачений п.7 ч.1 ст.164 КПК України є преклюзивним, оскільки після його закінчення дія ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів припиняється, то і у заінтересованої сторони кримінального провадження відсутні правові підстави для фактичного утримання вилучених речей і оригіналів документів, а отже останні повинні бути повернути особі, у якої їх було вилучено.

Вказану позицію свого часу підтримував й Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ,

ззначивши у абз.3 п.11 листа від 05.04.2013 №223-559/0/4-13 наступне: «Сплив строку дії ухвали про застосування заходу забезпечення кримінального провадження свідчить про припинення цього заходу забезпечення та поновлення прав і свобод особи, щодо якої він застосовувався або інтересів якої стосувався.»

Додатково хотілось б відмітити, що метою тимчасового доступу не є збереження речових доказів по кримінальному провадженню, а для вказаної мети процесуальний закон передбачає існування інших інститутів, зокрема «арешту майна» (ст.ст.170 – 175 КПК України).

Таким чином, строк дії ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, в першу чергу встановлюється для особи, яка може протягом строку дії ухвали пред'явити її до виконання, а стороні кримінального провадження, яка утримує речі і оригінали документів на підставі ухвали слідчого судді, суду про надання тимчасового доступу до речей і документів треба пам'ятати, що після закінчення строку дії вказаної ухвали, вилучені речі і оригінали документів необхідно повернути особі, яка є їх володільцем або звернутися з відповідним клопотанням про їх арешт. В іншому випадку, а в чому саме тоді полягає «тимчасовий доступ», коли його строк необмежений? (<https://sud.ua/uk/news/blog/266461-timchasoviy-dostup-do-rechey-i-dokumentiv-deyaki-spirni-pitannya-zastosuvannya-strokov>). – 2023. – 04.04).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Любомир Зубач, заступник міського голови Львова з містобудування, депутат Львівської облради, фракція «Самопоміч»

Дві новини про закон 5655

Закон 5655 досі не підписаний. І це добре. Щодо нього нема вето. І це зле. Навіть більше – це критично погано для країни, яка зібралась в ЄС.

Найгірше, що зараз може бути, – тиша навколо закону 5655. Переконали, що саме спротив громад, громадськості, експертів,

а також об'єктивне висвітлення в медіа посприяли тому, що ця псевдореформа наразі не чинна. Президент дізнався правду і поки що не підписав закон, за що йому велика подяка. Хоча лобісти тиснули на всіх рівнях та й зараз намагаються «дотиснути».

Теперішнє статус-кво дає час і дає шанс зупинитися. Адже реальне життя підкидає нам приклади, які просто кричать: думати про безпеку на будівництві слід вже й негайно. А для цього міська влада, а отже, місцеве самоврядування мають бути повноважними. Інакше – біда.

Поясню на конкретних свіжих львівських прикладах.

Приклад 1 – Безконтрольність будівництва призводить до прикрих інцидентів

Наприкінці лютого на вулиці Волоській у Львові обвалюється опалубка, травмуються робітники. Одна людина була у важкому стані, але на щастя, вижила.

Ні міська інспекція ДАБК, ні державні структури не можуть провести перевірку і з'ясувати, в чому причина. Тому що в країні діє оголошений мораторій на здійснення державного контролю, а створена як некорумпована і, вочевидь, зайнята іншими питаннями ДІАМ на перевірки погоджується і зважається в крайних випадках.

Нонсенс, але місто справді максимально обмежене в повноваженнях.

Тим часом мешканці міську раду просто засипають скаргами щодо будівництва на Волоській. Хоча правоохоронці і порушили кримінальне провадження, будівельні роботи тривають. І львів'яни мають купу зауважень щодо безпеки будови.

Мушу сказати: кран і його бетонні блоки як противага справді не вселяють упевненості – нависають просто над пішохідним переходом через людну вулицю, поза будівельним майданчиком. Є також скарги про те, що забудовник не дотримується проекту та задекларованих намірів будівництва.

Що далі? На виконання доручення міського голови організуємо робочий виїзд на місце. Але представників міської влади разом з міською інспекцією Держархбудконтролю

зустрічають адвокатами на вході та врешті не пускають на майданчик.

Запитання просте: не пустили – значить, є що приховувати? Іншого пояснення не знаходжу.

І це, панове, зовсім не смішно, з огляду на те, що у Львові зараз триває будівництво на понад 70 будмайданчиках.

Як би виглядала ситуація в разі дії закону 5655: забудовник створює приватну компанію, яка начебто забезпечуватиме нагляд та контроль за будівництвом. Тоді навіть нічого ні від кого приховувати не треба буде – всі ж свої. Просто бери і будуй. Питання безпеки – не чули – не знаємо.

Приклад 2 – Безпечність збудованого у чийх руках?

Цього тижня як посадовець мав традиційний прийом громадян. До мене прийшли люди, в яких проблема – їхній будинок не приймають в експлуатацію. Причина, на перший погляд, може здаватися банальною – їхня багатоповерхівка утеплена не мінватою, як це передбачають державно-будівельні норми, а пінопластом. Такі вимоги пожежної безпеки. А забудовник ними просто знехтував.

Нагадаю, житлові будівлі висотою більш ніж 26,5 метрів – тобто на вісім поверхів і вище – повинні бути утеплені винятково мінватою.

До нижчих багатоповерхівок вимоги трохи інші, але й там обов'язкові протипожежні пояси з негорючого утеплювача біля вікон, наприклад.

Щоб зовсім просто: мінвата не спалахує, бо відноситься до негорючих матеріалів.

Але повернімося до нашого випадку – будинку, який не можуть здати в експлуатацію.

Забудовник порушив, не утеплив будинок мінватою, зекономив. Як результат – міська інспекція ДАБК не приймає будинок в експлуатацію, бо не дотримано вимог пожежної безпеки. Забудовник має усунути порушення, тоді дім здадуть в експлуатацію.

Як би виглядала ситуація в разі дії закону 5655: будинок прийняли б в експлуатацію в автоматичному режимі. Ніхто нічого не перевіряв би. Система на комп'ютері все б акцептувала в кілька кліків. Є ліфт, нема

його, пінопласт на фасаді чи мінвата – ніхто не буде розбиратися. Нагадаю, що десь так за процесами було і в Туреччині.

От вам і відповіді на запитання щодо безпеки будівництва в разі підписання закону 5655. З реального життя.

Мораль така

Якщо все заспокоїться і закон тихенько підпишуть – це закінчиться великим хаосом у містобудівній сфері.

З одного боку, для багатьох людей в громадах питання будівництв є надчутливими і подекуди резонансними. Нікому не потрібна внутрішня колотнеча, допоки ЗСУ продовжують протидіяти зовнішньому реальному ворогу.

З іншого – мова про безпеку будівництва і якість збудованого. Ми ж не хочемо, як у Туреччині, опісля кусати собі лікті й поспіхом шукати крайніх винних.

Про важелі безпеки та участі громадськості слід подбати вже зараз, поки не почалась масштабна післявоєнна відбудова. І це точно не про закон 5655, який має бути заветований або забутий як прикре непорозуміння (https://zaxid.net/dvi_novini_pro_zakon_5655_n1561041). – 2023. – 04.04).

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Про автора: Володимир Нагорний, співзасновник земельної агенції «Volodar»

Двокілометрова прикордонна зона із білоруссю та росією: землі у власників паїв забиратимуть без відшкодування

23 березня 2023 року набув чинності Закон України № 2952-IX (реєстраційний номер був 7475) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону».

Не будемо розбирати усі його положення, оскільки вже багато експертів це зробили.

Однак для аграріїв є досить важливі нюанси у законі 2952-IX.

На період воєнного стану (і плюс один рік після його припинення) лінію кордону із республікою білорусь та державою-агресором збільшено до

2 км. Військовим надано можливість в межах цієї смуги змінювати цільове призначення земель державної та комунальної власності (для інженерно-технічних та фортифікаційних споруд), припинення постійного користування землями та без відшкодування збитків вилучати с/г угіддя на земельних ділянках (ще плюс до 2 ум 30-50 метрів) вздовж лінії державного кордону.

Саме останнє і є досить критичним для аграріїв.

Чому?

По землях державної та комунальної власності аграрії мають платити річну орендну плату (яка в переважній більшості встановлена на рівні 12% від НГО) щомісячно в розмірі 1/12 від річної суми. Податкова служба такі платежі досить ретельно контролює, оскільки вони по своїй суті є податком (платою за землю). Звісно усі ми віримо у ПЕРЕМОГУ і ніхто з аграріїв не захоче припиняти договори оренди, оскільки після ПЕРЕМОГИ ця земля, за результатами відкритих торгів, може попасти до конкурентів. Тому й зараз будуть платити за те чим не користуватимуться.

Трошки простіше із землями приватної власності (паї та ОСГ). Оренда за їх використання сплачується один раз на рік (переважно в кінці року), і домовитись із орендодавцями про певний розподіл втрат у вигляді пониження розміру орендної плати буде простіше ніж з органами місцевого самоврядування.

Хочеться зазначити в цілому – приблизно 100-150 тис га сільськогосподарських земель завдяки дії закону 2952-ІХ залишиться без обробітки, землекористувачі понесуть втрати, а власники недоотримають прибутки.

Але всяка війна має свою ціну, тому прийдеться із цим змиритись, зціпити зуби і усіма зусиллями наближати ПЕРЕМОГУ (<https://agropolit.com/blog/524-dvokilometrova-prikordonna-zona-iz-bilorussyu-ta-rosiyeyu-zemli-u-vlasnikiv-payiv-zabiratimut-bez-vidshkoduvannya>). – 2023. – 06.04).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олена Комар, ЛОР-лікар, волонтер

Несмішний першоквітневий жарт із ліками по рецепту під час війни

Впродовж останнього тижня березня почалась загальнонаціональна паніка через ідею запустити з першого квітня суворий порядок по всіх аптеках країни.

Апофеоз був 31 березня, коли більше десяти пацієнтів постійно дзвонили мені із довжелезних черг, які утворились майже у всіх аптеках столиці. Радились з багатьох питань:

які ліки варто купувати в першу чергу;

чи варто купувати саме сьогодні німесил в аптеці, де якимось дивом залишились декілька упаковок без рецепту, але до цих упаковок треба буде їхати через все місто;

чи дадуть 1 квітня без рецепту ліки для лікування хронічних захворювань (особливо хвилювалися пацієнти з алергічним ринітом, сезон якого вже стартував, а антигістамінні препарати потрапили до списку рецептурних ліків);

у скільки разів виростуть з завтрашнього дня ціни на чорному ринку і чи не варто сьогодні закупити ліків на півроку вперед;

чи дійсно Зеленський, як кажуть бабусі в черзі, сьогодні у вечірньому відеозверненні скасує цей рецептурний хаос, «тому що не часі», тощо..тощо...тощо..

Із досвіду цього спілкування із схвилюваними пацієнтами, із того, що побачила сама на вулицях Києва минулої п'ятниці, я зробила чотири важливих висновки:

Українці у своїй більшості вважають, що досі живуть у 90-х роках і переконані, що відповідні обмеження на купівлю ліків спровокують масове перетікання ліків на «чорний ринок».

Українці продовжують масово вживати серйозні ліки, без рецептів і без призначення лікаря і налаштовані продовжувати це робити за будь-якої нагоди.

Українці не дотримуються балансу між роботою і життям і масово кажуть що у них нема часу ходити до лікарів – бо «вони працюють».

МОЗ України не проведена достатня інформаційна робота. Для більшості, власне, 31 березня стало великим сюрпризом те, що з завтрашнього дня буде неможливо купити «свої» ліки без рецепту.

Рецептурна революція насправді почалася не першого квітня

По -перше, ще з 1 серпня минулого року продавати лише за рецептом мають антибіотики, а з 1 листопада – наркотичні (психотропні) лікарські засоби.

З 1 квітня вимога поширилася на ще більший перелік ліків. Тепер до рецептурних препаратів належать:

протисудомні засоби;

гормональні препарати (у тому числі й протизаплідні);

препарати для лікування артеріального тиску, серцевих хвороб.

кроворозріджуючі препарати;

деякі ліки проти болю, кашлю, заспокійливі; антигістамінні ампульні та біластин.

По-друге, у нас в країні справді панує хаос з доступом до ліків. Звичайно, є спроби запровадити їхній відпуск за рецептами, але у реальності заборони легко (!) обходяться. Звідси велика проблема – самолікування. Ось вам приклад: ті ж антибіотики, нагадаю, згідно з наказом МОЗу ще з 1 серпня минулого року мають продавати лише за рецептом. Але тільки за один робочий день до мене приходять на консультацію один-два пацієнти вже з самостійно призначеним собі антибіотиком. І можливість купити цей антибіотик без рецепту вони завжди знаходять...

Тому що, і це по-третє, – в нас немає ЖОДНОГО контролю над продажем ліків. У разі фіксації відпуску рецептурних ліків без рецепту аптека має заплатити «величезний» штраф – аж від 850 до 1700 грн., а при повторному порушенні – від 1700 до 3400 грн. Тобто стільки, скільки залишає 1 (один) пацієнт за 1 (один) антибіотик без рецепту. А таких пацієнтів у цій аптеці кожного дня може бути сотні... Позапланові перевірки аптек заборонені до кінця воєнного стану. Виключенням є розгляд скарг.

По-четверте, комунікація з населенням щодо нових правил повинна була бути набагато ширшою і масованішою. Суспільство жодним чином не підготували, не пояснили, як все працюватиме.

По-п'яте, список рецептурних препаратів однозначно потребує корекції.

Все ж таки “не на часі”

І наостанок про головне: у країні дев'ятий рік йде війна, та другий повномаштабна. Чи доцільно саме зараз намагатися радикально змінювати правила видачі ліків українцям? Тим більше, що ситуація у маленьких містечках зазвичай суттєво гірше, ніж у Києві – у таких містечках справді важко отримати потрібний рецепт. Та й ліки там присутні далеко не в такому асортименті, як у столичних аптеках.

І вже зовсім наостанок: очікується, що у Верховній Раді цього місяця буде прийнятий законопроект про те, що на період воєнного стану + три місяці після його скасування ЗБЕРІГАТИМУТЬСЯ ЧИННІ ПРАВИЛА продажу лікарських препаратів в аптеках. Звідси класичні запитання: хто виграв від експериментів на 1 квітня, скільки саме виграв і де осіли виграші?

Але! Якщо навіть до кінця воєнного стану все відтермінують (що само по собі є правильним кроком), то після Перемоги до цієї теми знову повернуться. І питання ось в чому: чи є хоча б маленька надія на те, що враховують ті недоліки у втіленні цих задумів, які я тут назвала і велику кількість інших, які виявив цей неспішний першоквітневий жарт із життям українців по рецепту? (https://censor.net/ua/blogs/3410417/neshniyi_pershokvtneviyi_jart_z_lkami_po_retseptu_pd_chas_vyini). – 2023. – 06.04).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Соломія Скробач, правник, конституціоналіст

Військовослужбовець vs поліцейський

Останнім часом почастишали випадки зловживань своїми обов'язками правоохоронцями у відносинах з військовослужбовцями. Зокрема, доволі часто поліцейські зупиняють військових на дорогах і проводять «профілактичні» огляди авто чи особистих речей військовослужбовця.

Тільки-от поліцейську державу ми б мали залишити у XVIII столітті з її втручанням у всі сфери життя. Ба більше того, рівень поваги у

супільстві до військових – надвисокий, а от рівень довіри до правоохоронців, як завжди, – плачевний.

Стаття 17 Конституції України визначає, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави.

Стаття 16 Закону України «Про дорожній рух» передбачає обов'язок водіїв військових транспортних засобів виконувати передбачені чинним законодавством, Правилами дорожнього руху вимоги поліцейського – зупиняти транспортний засіб, пред'являти посвідчення водія, реєстраційний документ на транспортний засіб тощо.

Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортного засобу під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану затверджений Постановою Кабінету Міністрів України №1456 істосується всіх «осіб», принаймні у зазначеному Порядку не містяться правила огляду речей та ТЗ військовослужбовців. Також стаття 35 Закону України «Про Національну поліцію» містить підстави зупинення ТЗ поліцейським.

Відповідно до статті 29 Закону України «Про національну поліцію» поліцейський захід повинен бути законним, необхідним, ефективним та пропорційним.

Для прикладу: поліцейські зупиняють колону військових ТЗ, якими військовослужбовці прямують на територію ведення бойових дій, та намагаються вилучити один з ТЗ – ТЗ на іноземних номерах, завезений волонтерами як гуманітарна допомога, водночас не поставлений на тимчасовий державний облік.

Щодо законності дій поліцейських: поліцейські вправі зупиняти транспортні засоби, зареєстровані в іншій країні, стаття 121 КУпАП передбачає відповідальність за керування водієм транспортним засобом, не зареєстрованим або

не перереєстрованим в Україні а стаття 265-2 передбачає тимчасове затримання (не вилучення) такого ТЗ працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції. Також чинне законодавство передбачає можливість завезення авто як гуманітарної допомоги для військовослужбовців, що підтверджується наявністю реєстраційних документів на саме авто та митною декларацією.

Щодо необхідності та ефективності дій поліцейських: військовослужбовці прямують на територію ведення бойових дій, зокрема, для зміни іншого підрозділу, якому необхідна ротация, їх затримують, вони втрачають час, що безумовно впливає на успішність виконання бойових задач, оскільки підрозділ, який потребує заміни змушений довше залишатись на позиціях.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Норма закону не повинна бути самоціллю: відповідальність заради відповідальності. Відповідальність повинна наставати за правопорушення, тобто за дії, які спричиняють шкоду суспільства.

Зарегульованість законодавства в одній частині (зупинення авто) та прогалини в іншій (хто вправі «перевіряти» військовослужбовців?) явно не сприяють відсічі збройної агресії та забезпеченню національної безпеки. І щоразу сподіватись на «адекватність» правоохоронців – не найкращий вихід (https://censor.net/ua/blogs/3410828/viyiskovoslujbovets_vs_politseyiskyi). – 2023. – 07.04).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 5-6 (247-248) 2023**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Бергелська, Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 14.04.2023
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 8,81.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net